GOVERNMENT OF INDIA
NATIONAL LIBRARY, CALCUTTA.

Class No. Te 294.5

Book No. SU758

N. L. 38.

MGIP Santh.—S1—30 LNL/58—9-4-59—50,000.

శ్రీ వైఖానస గ్రంథమాలా

తృతీయకుసుమము.

శ్రీరామభద్రస్తుతి శతకము.

శ్రీమాన్,

ఇలత్తూరు సుందరరాజ భట్టాచార్య విరచితము.

సవ్యాఖ్యానము.

శ్రీమాన్,

ఉ. చ. శ్రీనివాస భట్టాచార్యకృతాంధ్ర

టీకాతాత్పర్య సహితము.

గ్రంథమాలా సంపాదకులు.

యన్. బి. డి. శేషాచార్యులు.

మురహరి ముద్రణాలయ ముద్రితము.

చెన్నపురి.

దీని వెల)

కాపీరైట్ రిజిష్టర్డు.

1916

శ్రీరామానుజాయనమః.

శ్రీ వైఖానస గ్రంథమాల

ప్రధానపోషకులు.

శ్రీమాన్ - ఆయుర్వేదమార్తాండ భిషఙ్మణి వైద్యరత్న, పండిత, డి - గోపాలాచార్యులు,
ఏ. వి. యస్. గారు, చెన్నపురి.

శ్రీమాన్ - వేదాంతం, ఆనందాచార్యులుగారు, తెన్నేరు.

,, అర్చకం, వెంకటరాఘవాచార్యులుగారు, ఆనగొంది సంస్థానము.

,, కొలివర, యోగానంద నరసింహాచార్యులుగారు, మంగళగిరి.

,, నేటివ్ డాక్టర్, డి - హనుమాచార్యులుగారు, ఈగావారిపాలెము.

,, డి - హనుమాచార్యులుగారు, గూడ్సుక్లర్కు, బెజవాడ.

NATIONAL LIBRARY
NO. 3247
DATE 26.12.57
CALCUTTA

పోషకులు.

శ్రీమాన్ - తిరుమల దేవస్థాన అర్చకం, శేషాద్రిదీక్షితులుగారు,	తిరుపతి.
,, అర్చకం, పరాంకుశం, శేషాచార్యులుగారు,	గాజులమండెము.
,, ఉ-చ-శ్రీనివాస భట్టాచార్యులుగారు,	శనివారపేట.
,, రొంపిచర్ల, భట్టర్, శ్రీనివాసాచార్యులుగారు,	శ్రీ వైఖానస విద్యానిలయము ఆకులమన్నాడు.
,, దేరయాజనం, వెంకటరామాచార్యులుగారు,	యీలూరు.
,, రొంపిచర్ల, భట్టర్, నరసింహాచార్యులుగారు,	నందివాడ.
,, ముక్తేవి, చలమాచార్యులుగారు,	కురుమద్దాలి.
,, దీవి, వెంకటాచార్యులుగారు,	వణుకూరు.
,, నల్లాని, వెంకటప్పలాచార్యులుగారు,	ముక్తిపల్లి అగ్రహారము.
,, వినుకొండ, నరసింహాచార్యులుగారు,	నేటివ్ డాక్టర్, పేటపాలెము.
,, అర్చకం, రామాచార్యులుగారు,	ముదిగిరి.
,, కరికృష్ణ భట్టాచార్యులుగారు,	పొన్నూరి.
,, వేదాంతం, వెంకటాచార్యులుగారు,	శనివారపేట.
,, నారాయణం, శేషాచార్యులుగారు,	ఉల్లిపాలెం.
,, గ్రంథిపురి, కృష్ణమాచార్యులుగారు,	కోసానగరము.
,, వినుకొండ, రాఘవాచార్యులుగారు,	మాన్యల్లూరు.
,, గ్రంథిపురి, శేషాచార్యులుగారు,	గొనసపూడి.
,, దీవి, శేషభట్టాచార్యులుగారు,	ఎడ్లపల్లి.
,, వేదాంతం, కృష్ణమాచార్యులుగారు,	పోరంకి.
,, వాకాని, సీతారామాచార్యులుగారు,	మన్నారు పోలూరు.
,, గ్రంథిపురి, పురుషోత్తమాచార్యులుగారు,	గుమ్మడిపూడి.

సహాయకులు.

శ్రీమాన్ - రొంపిచర్ల, వెంకటకృష్ణమాచార్యులుగారు,	యార్లగడ్డ.
,, వేదాంతం, వెంకటరామాచార్యులుగారు,	కపిలేశ్వరపురము.
,, దీవి, శ్రీరామాచార్యులుగారు,	ఉయ్యూరు.

శ్రీరామ చంద్రాయనమః

శ్రీ వైఖానస.

వ్యాసములవ్రాయుడు! చందాదారులుగండు!

ఈ పత్రిక ప్రతిమాసమున పూర్ణిమరోజున వెలువడుచుండును. ఇందు వైఖానసుల కుపయుక్తములగు విషయములనెల్ల చర్చించుటయే గాక విద్యాభివృద్ధికరములగు నవీనచిత్రవచనములు అపూర్వనాటకములు, నీతులు, వింతలు, వినోదములు, మొదలగు విషయములెల్ల ప్రకటింపఁబడుచుండును.

ఆదివైష్ణవులెల్ల వారివారి యభిప్రాయముల నిరభ్యంతరముగ పత్రికాముఖమున వెల్లడింప వీలుకలదు. సమయనుతిక్రమింపక మునుపే మేలుకొని యితరమతములతో పాటువన్నెకెక్క ప్రయత్నించ వలయుననియే. ఈపత్రికాస్థాపన ముఖ్యోద్దేశము.

శ్రీవైఖానస మహాశయులెల్ల నిక్కార్యమునకు తోడ్పడకున్న నిరవేరుట దుర్లభముగాన ప్రతివారును చందాదారులుగను, విలేఖకులుగను నుండి పత్రికను నిరంతరాయముగ నభివృద్ధికిఁ దేగలరని నమ్ముచున్నాడ.

ప్రతివారికిని సులభమగునట్లు సంవత్సర చందా రు. 2-4-0 లు నిర్ణయించబడెను.

200 చందాదారులు చేరినవెంటనే పత్రిక ప్రారంభింపఁబడును.

వ్రాయువారు:—

మానేజరు, శ్రీవైఖానస

ఈగావారిపాలెము, సత్యవేడుపోష్టు,

చెంగల్పట్టుజిల్లా, అని వ్రాయుడు.

శ్రీరామో విజయతే.

సంపాదకీయ భూమిక.

ఆర్యులారా!

ఈ రామభద్రస్తుతి శతకమను గ్రంథము నీ గ్రంథమాలలోఁ జేర్చుట మిక్కిలి యుపయోగకరముగా నున్నను, ఈ గ్రంథమాలా ద్వితీయ కుసుమమగు బ్రహ్మాండపురాణమున అర్థపంచకవివరణాది సందర్భమున మోక్షమునకు సాధనములయిదని వివరించుతఱి, కం. “కర్మ జ్ఞానంబులునతి। నిర్మలభక్తియు...దురితహరంబుల్” అను నీపద్యమున భక్తియే మోక్షమునకు ముఖ్యసాధనమనియు, భక్తియన సీ. “అఖిలేశు...ధ్యానమొనరించుటయె భక్తి” అను నీవాక్యముచే నిశ్చల చిత్తమున భగవంతుని యెల్లప్పుడును తలంచుటయె భక్తియని తెలిపియుండుటం జేసియు, అట్టి ధ్యానము భగవద్గుణవర్ణనారూపములగు స్తోత్రములచేఁగాని మానవులకు సమకూరదు గాన నియ్యది భగవదవతారరూపుఁడగు శ్రీరామచంద్రునిస్తుతిరూపమగుటం జేసియు, శ్రీవైఖానసకులతిలకులును శ్రీ...మతగ్రంథ వ్యాఖ్యాకర్తలును నగు శ్రీమాన్ - ఇలత్తూరు. సుందరరాజ భట్టాచార్యులవారు భక్తిపారవశ్యంబున నాందీరూపముగఁ జెప్పంబడినదనియు, శ్రీ వారిచే సంస్కరింపంబడిన గ్రంథముల నిఁకమీఁద నీ గ్రంథమాలలోఁ జేర్ప నుద్యమించియుండుటం బట్టియు, నీ శతకమును ఈ గ్రంథమాలా తృతీయకుసుమముగఁ జేర్చి చందాదారుల కందఁ జేసినాఁడ ఈ గ్రంథమున కాంధ్రటీకాతాత్పర్యములను రచియించి శ్రీ వైఖానస భగవచ్ఛాస్త్ర గ్రంథమాలయను దానిని స్థాపింప నుద్దేశించియు, మా ప్రార్థన ననుసరించి వారియుద్యమము మా గ్రంథమాలతో చరితార్థమగునని యేకీభవించి ప్రీతి పూర్వకముగ నీ శతకమును గ్రంథమాల కొసంగి మిక్కిలి సాహాయ్యమొనరించిన శ్రీమాన్-

ఉ. చ. శ్రీనివాస భట్టాచార్యులవారికి మిక్కిలి వినయముతో ప్రణతి శతంబు లర్పించుచున్నాఁడను.

ఈ గ్రంథమాలాభివృద్ధికి కారకులును, శ్రీ వైఖానస విద్యా నిలయాధికారులును నగు శ్రీమాన్, రొంపిచర్ల, భట్టర్, శ్రీనివాసాచార్యులవారికిని, గ్రంథమాలా ప్రోత్సాహకులగు శ్రీమాన్, దేవయజనం, వేంకట రామాచార్యులవారికిని, నిరంతరసహాయకులగు బ్రహ్మశ్రీ, పండిత, నుదురుపాటి, విశ్వనాథశాస్త్రులవారికిని, కృతజ్ఞతాపూర్వకముగ ప్రణామ సహస్రము లర్పించుచున్నాఁడ.

ఇట్లు, సుజనవిధేయుఁడు.

యన్. వి. డి. శేషాచార్యులు.

శ్రీరామోజయతి.

ఉపోద్ఘాతము.

శ్రీరామభద్రస్తుతి శతకమును

ఈ గ్రంథమును రచించినది శ్రీమాన్, సుందరరాజ భట్టాచార్యులవారు. వీరు శ్రీవైఖానస సూత్రులు. శ్రీ వరదరాజ భట్టాచార్యులు వారికిని శ్రీమతి, కృష్ణాంబికయను సతీలలామంబునకును. శుభకృత్సంవత్సరంబున శ్రీరామ చంద్రునింబలె వీరు జనించినట్లును, బుద్ధి ప్రభావాదులచే దేవగురునింబోలె సర్వాతిశయులనునై అనేకగ్రంథ రచనా పాండిత్యం బపారముగ కల్గినవారగుటయు, వీరిచరిత్రము స్పష్టమగుచున్నయది. వీరు తిరునల్వేలి జిల్లాలోచేరిన ఇంద్రూరను గ్రామమున నివసించియుండిరి. ఇప్పటికిని వీరి కుమారులు శ్రీమాన్, వరదరాజ భట్టాచార్యులు వైనుడివిన గ్రామంబున నివసించియున్నారు. వీరీ గ్రంథమును కల్యాది 4961-సంవత్సరమున రచియించినట్లు ఈగ్రంథ వ్యాఖ్యాతలు గనబఱచిన

శ్లో. పదభవ హాయన మితే కలౌ కృతం సుందరార్య కవినా
శ్రీరామ స్తుతిశతకం భక్త్యా ప్రీత్యై రఘుప్రభోర్జయతి.

అను నీశ్లోకముచే దెలియుచున్నది. పైకనుపఱచిన కాలమునకు సరిగా లెక్కించి చూడ ఇప్పటికి 85-సంవత్సరములు గడచినట్లు స్పష్టమగుచున్నది.

ఈకవి కులాగతంబులు ఈశతక మొకదానినే కాక యింక ననేకగ్రంథముల రచియించియున్నారు. అవి యెవ్వియన,

1. శ్రీరామభద్రవిజయచంపు. గ్రంథలిపి.
2. శ్రీ హనుమద్విజయ నాటకము. ఆంధ్రలిపి.
3. వైదర్భీ వాసుదేవ నాటకము. నాగరలిపి.
4. స్వప్నపాదవిజయము. ఆంధ్రలిపి.
5. శ్రీనివాస దీక్షిత చరిత్రము. ఆంధ్రలిపి.
6. శ్రీలక్ష్మీ విశిష్టాద్వైత భాష్య వ్యాఖ్యానము. ఆంధ్రలిపి.
7. పారమాత్మికోప నిషద్భాష్య వ్యాఖ్యానము. గ్రంథలిపి.
8. శ్రీవైఖానస మహిమమంజరి.
9. కృష్ణార్యాశతకము. గ్రంథలిపి.

ఈ గ్రంథములన్నియు అముద్రితములు. ఇందు 8-నెంబరు గ్రంథముమాత్రము ముద్రితము.

1. రుక్మిణీపరిణయనాటకము,
2. గోదాపరిణయచంపు.
3. శంకుతక చంపు వ్యాఖ్య.
4. నీతి రామాయణము (శ్లేష కావ్యము)

5. వాసుదేవ పరతత్త్వ నిరూపణము. | 7. రహస్య త్రయసారము.
6. ఉత్తమ బ్రహ్మవిద్యాసారము. | 8. విశాఖమహారాజవిజయకనకస్రమాల

ఇవన్నియు సముద్రితములు.

ఇవిగాక యింకయు ననేకగ్రంథములు వీరిచే రచియింపఁబడినట్లు తెలియుచున్నది. వీరి గ్రంథములయందు శ్రీమదాంజనేయ వరప్రసాద మహిమచే తాము కవితా ప్రతిభ నందినట్లు వ్రాసియున్నారు. మఱియు నీగ్రంథమున,

శ్లో. హనూమతో భక్తి రహో రఘూణాం
పత్యౌ మహాత్మ్యగ్రసరస్యయస్మాత్
ఆయుస్స్వయం స్తౌతి పరంపనాథం
జిహ్వం ప్రహీణ్యస్న పిమాద్వశాంచ.

అను నీ నూరవశ్లోకముచేతను గలిగిన యాంజనేయ భక్త్యతిశయమును వ్యక్తపఱచెను.

ప్రకృతగ్రంథమున రెండవశ్లోకము మొదలుకొని 12-శ్లోకమువఱకు ప్రేయోలంకారమును, 18-శ్లోకమున శ్లేష, భిత్తికాభేదాద్యవసాయ మాలాతిశయోక్తియు 1-4-15 శ్లోకములయందు వ్యతిరేకాలంకారమును, 16-17-18 శ్లోకములయందు శ్లేషమాలోపమయు, 19-20 శ్లోకములయందు కావ్యలింగంబును, ఇవివిధముగ అర్థాలంకారములు, తఱచుగఁ జెప్పఁబడినవి. యమకము, అను ప్రాసము మున్నగు శబ్దాలంకారంబులును గ్రంథాంతమున చక్ర, పద్మ, నాగాదిబంధ విశేషంబులును చెప్పఁబడినవి. పైఁ జెప్పిన వివిధ కవితాప్రకారమును పరిశీలించువారలకు వీరి కవితాధోరణి నిరంకుశమైనదనియు, విచిత్రంబనియును దోచక మానదు. కృతికర్తగారి యనుజన్ములును, ఎట్టియాపురమను రాజధానియందు వంశపరంపరాగతమైన యలంకారశాస్త్ర పరీక్షాధికారము నిప్పటికిని వహించుచున్నవారునగు శ్రీమాన్, లక్ష్మీనారాయణ భట్టాచార్యులవారీ శతకమునకు వ్యాఖ్యానమును రచించిరి. ఇంకయు నీగ్రంథమునఁగల గుణవిశేషంబులను గ్రంథ పరిశీలకులగు బుధవర్యులు గమనించెదరు గాక యని విస్తరభీతిచే విరమించితి.

పై గ్రంథము కేవల సంస్కృతభాషామయమగుటచేసి సర్వజనరంజకంబుగ నుండదనిదలంచి శ్రీవైఖానస గ్రంథమాలాసంపాదకులప్రోత్సాహముచే సుబోధముగ ఆంధ్రటీకాతాత్పర్యముల విరచించి ఈగ్రంథమాల కొసంగినాఁడ. ఇందేమైన ప్రమాద జనితదోషములున్నచో గుణగ్రాహులగు ప్రాజ్ఞులు మన్నింపఁ బ్రార్థితులు.

ఇట్లు, విధేయుఁడు,

☞ ఉ- చ- శ్రీనివాస భట్టాచార్యులు,

కార్యదర్శి.

శ్రీ ర స్తు.

శ్రీ శ్రీనివాస పరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీమద్వైఖానస మహాదేశికేన్ద్రాయనమః.

శ్రీ రామభద్ర స్తుతి శతక

ప్రా ర మ్భః.

శ్రీనివాసాయ కస్మైచిత్పురుషాయ మహాత్మనే
ఉత్తమాఙ్గోపరి న్యస్తః కరద్వయకృతోఽఞ్జలిః. ౧

వ్యాఖ్యానం.

నత్వాఽఽఞ్జనేయమనిశం మమ చాగ్రజస్య
పాదౌ గురోః శ్రుతకవేరథ తత్కృతస్య।
శ్రీరామభద్రశతకస్య కరోమి టీకాం
దేవస్య తస్య కృపయైవ దయాకరస్య॥

అథ తత్రభవాన్ సున్దరరాజనామా కవిః శ్రీరామభద్రస్తుతిశతకమారభమాణస్తస్యావిరోధపరిసమాప్త్యర్థం స్వేష్టదేవతాం ప్రణమతి. శ్రీనివాసాయేతి॥ శ్రీనివాసాయ=లక్ష్మీనివాసభూతాయ, మహాత్మనే, కస్మైచిత్=వాఙ్మనసయోరగోచరాయ, పురుషాయ, శ్రీమన్నారాయణాయేత్యర్థః, కరద్వయకృతోఽఞ్జలిః, ఉత్తమాఙ్గోపరి న్యస్తః=శిరసోపరి నిక్షిప్తః. వృత్తమనుష్టుప్. ౧

టీక.

శ్రీమచ్ఛోభనశైలశేఖర మహాం లక్ష్మీనృసింహాం వరం
సాష్టాఙ్గం ప్రణిపత్య తం విఖనసాచార్యం గురూణాం గురుమ్।
శ్రీమత్సున్దరరాజదేశికవరం చాద్యాన్ధ్రభాషామయీం
వక్ష్యే తత్కృతరామభద్రశతకవ్యాఖ్యాం సతాం ప్రీతయే॥

శ్రీనివాసాయ=లక్ష్మికి స్థానభూతుఁడును, మహాత్మనే=గొప్పస్వరూపముగలవాఁడును, కస్మై చిత్=ఒకానొకఁడైన—ఇట్టివాఁడట్టివాఁడని నిర్ణయింప వీలుగానట్టియనుట, పురుషాయ=పురుషునికొఱకు—శ్రీమన్నారాయణునికొఱకు అని యర్థము, కర ద్వయ కృతః=పాణిద్వంద్వముచేఁ జేయబడిన, అఞ్జలిః=దోసిలి, (మయా=నాచేత) ఉత్తమాంగోపరి=శిరస్సుపైని, న్యస్తః=ఉంచబడెను. ౧

తా త్ప ర్య ము.

స్పష్టము. ౧

శ్లో. అలం చిత్తానురాగేణ స్వలంకృతమృగీదృశామ్
అనుస్మర మహాత్మానం మనువంశోద్భవం హరిమ్. ౨

వ్యా. హేచిత్త, స్వలంకృతమృగీదృశాం=సుష్ఠుయథాతథా ప్రసాధితకురంగినయనానాం.అనురాగేణ=ఇచ్ఛయా, అలఁ=పర్యాప్తం, అల్పసుఖత్వాదితిభావః, తర్హి కింకరణీయ మిత్యతఆహ, మహాత్మానం, మనోస్త న్నామకస్యరాజ్ఞః, వంశే,ఉద్భవఁ=దుష్టశిక్షణ శిష్టరక్షణార్థ ముత్పన్నఁ, హరిం, శ్రీరామమిత్యర్థః, అనుస్మర, అత్ర కాకే కృగనద్విషయకరతిభావకస్య మృగీదృశా మనురాగనివృత్తిరూపనిర్వేదోఽఙ్గం, అతః ప్రేయోఽలంకారః. ౨

టీక. హేచిత్త=ఓమనసా, స్వలంకృత మృగీ దృశాఁ=బాగుగా (భూషణవస్త్ర గంధమాల్యాదులచే) నలంకరింపబడినట్టి,లేడికన్నులవంటి కన్నులుగల స్త్రీలయొక్క—స్త్రీలయందనుట, అనురాగేణ=ఆసక్తిచేత, అలఁ=చాలును—అల్పసుఖమునిచ్చునదగుటచే ననురాగమును వదలు మనిభావము, (ఇక నేమిచేయవలయుననన) మహాత్మానఁ=మహాత్ముఁడైనట్టియు, మనువంశోద్భవఁ= (వైవస్వతుఁడను) మనువుయొక్క కులమునం దవతరించిన, హరిఁ=శ్రీమహావిష్ణుని—శ్రీరాముననుట, అనుస్మర=తలఁచుమా, సకలమంగళములకొఱకని అధ్యాహార్యము. ౨

తా. ఓమనసా, మిక్కిలిచక్కగ నలంకారములను చేసికొనిన చంచలాక్షుల యందలి ప్రేమను విడనాడి దుష్టశిక్షణ శిష్టరక్షణములకై మనువంశమం దవతరించిన శ్రీరామ చంద్రరూపియగు శ్రీమహావిష్ణువును ధ్యానింపుము. ౨

శ్లో. సిన్దూరరేఖాఞ్చిత ముత్పలాక్ష్యా
స్తన్వం దూరత శ్చిత్త నివర్త్య వక్త్రమ్

వేదాన్తవేద్యం రఘునన్దనస్య
పాదారవిన్దం శరణం భజస్వ. 3

వ్యా. సిన్దూరేతి, హేచిత్త సిందూరస్య రేఖయా అఙ్కితం=అఙ్కితం ఉత్పలాక్ష్యాః=నీలసరోజనేత్రాయాః, వక్త్రం=ముఖం, దూరతో నివర్తస్య, వేదాన్తైః=ఉపనిషదా, వేద్యం=జ్ఞాతవ్యం, రఘునన్దనస్య, పాదారవిన్దం, శరణం=రక్షకం, భజస్వ,అలంకారః పూర్వవత్, ఇంద్రవజ్రావృత్తం. 3

టీక. హేచిత్త=ఓమ్నాదయమా,త్వం=నీవు,సిందూరరేఖాంచితమ్=(తిలకము పెండ్లగు) ర.జకద్రవ్యములయొక్క రేఖచేత నొప్పుచున్న, ఉత్పలాక్ష్యాః=నల్లకలువరేకులవంటి కన్నులుగల (ప్రియురాలియొక్క) వక్త్రం=ముఖమును, దూరతః=దూరముగా—ఎప్పటికి తలంపునకు రాకయుండునట్లుగా నని, నివర్తస్య=మరల్చి, వేదాంతవేద్యమ్=ఉపనిషత్తులచే తెలియఁదగిన, రఘు నందనస్య=రఘువంశపు రాజులను సంతోషపెట్టునట్టి శ్రీరామమూర్తియొక్క, పాదారవిందమ్=తామరపువ్వువంటి పాదమును, శరణం=కాపాడుదానినిగా, భజస్వ=సేవింపుము. 3

తా. ఓచిత్తమా, సిందూరరేఖచే నొప్పుచున్న కలువకంటి మొగమును స్మరణకు రాకుండునట్లు పూర్తిగవదలి వేదాంతములయందు చెప్పఁబడిన శ్రీరామపదకమలమును గతియని నమ్మి భజింపుము. 3

శ్లో. ఇచ్ఛాం జహీహి స్వయమద్య చేత
స్సుచ్ఛాయసుభ్రూభ్రుకుటీవిలాసే.
సమ్యగ్దిదృక్షస్వ రఘూత్తమస్య
రమ్యం ధనుః పాణితలే నిషణ్ణమ్. ౪

వ్యా. ఇచ్ఛామితి, హేచేతః, అద్య, సుచ్ఛాయా=శోభనకాంతిః, యా, సుభ్రువాం=యోషితాం, భ్రుకుటీ, తస్యాః విలాసే=శోభాయాం, స్వయం=స్వయమేవ (పరప్రేరణాంవినా) ఇచ్ఛాం జహీహి=త్యజ, తర్హి కుత్రేచ్ఛా కర్తవ్యేత్యత ఆహ, సమ్యగితి, రఘూత్తమస్య, పాణితలే,నిషణ్ణం=స్థితం, రమ్యం ధనుః, సమ్యక్=సాధు,దిదృక్షస్వ=ద్రష్టుమిచ్ఛ, స్త్రీణాం భ్రుకుట్యాః ధనుషశ్చ సాదృశ్యాదితిభావః, వృత్తం పూర్వవత్. ౪

టీక. హేచేతః=ఓమానసమా, అద్య=ఇపుడు, సుచ్ఛాయ...విలాసే సుచ్ఛాయ=మంచికాంతిగల, సుభ్రూః=మంచి కనుబొమలుగల స్త్రీలయొక్క, భ్రుకుటీ=బొమముడి

యొక్క, విలాసే=విలాసమునందు, స్వయం=నీయంతట నే—ఇతరుల యుపదేశము లేకయే యనుట, ఇచ్ఛాం=కోరికను, జహీహి=వదలుము. (కోరికను దేనియందుంచవలయుననగా) రఘూత్తమస్య=శ్రీరామునియొక్క, పాణితలే=హస్తప్రదేశమున, నివష్టం=ఉండిన, రమ్యం=సొగసైన, ధనుః=విల్లును, సమ్యక్=లెస్సగా, దిదృక్షస్వ=చూడఁగోరుము. ౪

తా. ఓ హృదయమా, మంచికాంతిగల స్త్రీలబొమముడియొక్క శోభయందు స్వయముగానే కోరికను విడచి వేవేగ శ్రీరామహస్తతలమునఁ బ్రకాశించుచున్న యందమైనవిల్లును లెస్సగాఁ జూడఁగోరుము. (స్త్రీల కనుబొమలకును ధనుస్సులకును సామ్యముచే నిట్లు చెప్పఁబడినది.) ౪

శ్లో. నితంబినీనాం నయనాభిలాషై
ర్గతం బతాహో బహు హాయనం మే
పాణౌ రఘూణాం ప్రవరస్య దీవ్య
ద్బాణావలోకేచ్ఛు రితః పరం స్యామ్. ౫

వ్యా. నితంబినీనామితి॥ మే, బహు, హాయనం=సంవత్సరః, నితంబినీనాం=కామినీనాం, నయనేషు, యే అభిలాషాః తైర్గతం, బతాహో ఇతి ఖేదే, ఇతః పరం=ఇతఉపరివా, రఘూణాం ప్రవరస్య=శ్రీరామస్య, పాణౌ,దీవ్యతాం=ప్రకాశమానానాం, బాణానాం, అవలోకే=వీక్షణే ఇచ్ఛుః, స్యాం=భవేయం: స్త్రీలోచనానాం బాణానాంచ సదృశత్వాదితిభావః, వృత్తముపజాతిః. ౫

టీక. మే=నాయొక్క, (జన్మమొదలుకొని) బహు=ఎక్కువైన, హాయనం=సంవత్సరము—పెక్కుసంవత్సరము లనుట, నితంబినీనాం=స్త్రీలయొక్క, నయనాభిలాషైః=చూపులయందలి కోర్కులచే, గతం=గడచినది. బతాహో=ఎంతకష్టము. పుట్టుక మొదలు నేటివరకు కాలమంతయు దుర్విషయాసక్తిచే వ్యర్థమైనది గనుక దుఃఖము సంభవించెననుట. ఇతః పరం=ఇక ముందయినను, రఘూణాం=రఘువంశపురాజులలో, ప్రవరస్య=శ్రేష్ఠుడగు శ్రీరామునియొక్క, పాణౌ=హస్తమునందు, దీవ్యద్బాణావలోకేచ్ఛుః—దీవ్యత్=ప్రకాశించుచున్నట్టి, బాణ=బాణములనే, అవలోక=చూచుటయందు, ఇచ్ఛుః=కోరికగలవాడను, స్యాం=అగుదునుగాక. ఆడువాండ్ర కన్నులకును బాణములకును సామ్యముకలదని భావము. ౫

తా. నాయొక్క బాల్యభాగము స్త్రీలచూపులయందైన కోరికలచే నిరర్థకముగా గడచినది. అయ్యో ఇక ముందైనను శ్రీరామపాణితలమున రాజిలుచున్న బాణములను చూచుటయందు కోరికలచే కాలమును సార్థకముగఁ జేసికొందును. ౫

శ్లో. పిపాసయాఽలం సురతాన్తరేషు
త్రపావతీనాం దశనామ్బరస్య
పిపాస నామామృత మేవ జిహ్వే
కృపానిధే శ్శ్రీరఘునాయకస్య. ౬

వ్యా. పిపాసయేతి॥ హేజిహ్వే, త్రపావతీనాం=లజ్జితానాం. స్త్రీణాం, సురతాంతరేషు=రతిమధ్యేషు, దశనాంబరస్య=అధరస్య, పిపాసయా=పాతుమిచ్ఛయా, అలం=పర్యాప్తం, తర్హికింపేయమిత్యతఆహ, కృపానిధేః, శ్రీరఘునాయకస్య, నామైవ అమృతం, తదేవ, పిపాస=పాతుమిచ్ఛ: ఉపేన్ద్రవజ్రావృత్తం. ౬

టీక. హేజిహ్వే=ఓ నాలుకా. త్రపావతీనాం=సిగ్గుగల స్త్రీలయొక్క—ముగ్ధత్వముచేత ననిభావము. సురతాన్తరేషు=రతి మధ్యకాలములయందు, దశనాంబరస్య=అధరముయొక్క—అధరామృతముయొక్క యని యర్థము. పిపాసయా=త్రాగుటకొఱకైన కోరికచే, అలం=చాలును. స్త్రీల యధరామృతపానము తుచ్ఛసుఖమునిచ్చునదగుటచే వదలుమనిభావము. (అయితే యిక దేనిని త్రాగవలయుననగా) కృపానిధేః=దయకాటపట్టయిన, శ్రీరఘునాయకస్య=శ్రీ రామచంద్రునియొక్క, నామామృతమేవ=నామమనెడి యమృతమునే—జరామరణములఁ బోగొట్టునదగుటచే నమృతముగా నామము చెప్పబడెను. పిపాస=పానముఁజేయఁగోరుము. ౬

తా. ఓ నాలుకా. ముగ్ధాంగనాసతులయందు కెమ్మోవియందుగల మధుర రసమును పానముచేయుటయందు కోరికనువదలి యపారదయారస పరిపూర్ణుడగు శ్రీ రామచంద్రుని నామామృతమునే గ్రోలుము. ౬

శ్లో. మన్దస్మితాభాఽనుభవాఽఽశయాఽలం
కున్దద్విజానా మిహ సున్దరీణాం
పదారవిన్దస్య నఖాంశుజాలే
సదా ముదం దాశరథే ర్విధేహి. ౭

వ్యా. మందస్మితేతి॥ ఇహ=భూమౌ, కుందద్విజానాం=కుందకుట్మలసదృశదంతానాం, సుందరీణాం, మందస్మితస్య యా ఆభా=శోభా, తస్యాః అనుభవే, ఆశయా=ఇచ్ఛయా, అలం, దాశరథేః, పదారవిందస్య, నఖాంశుజాలే, సదా, ముదం, విధేహి=కురు, నఖకాంతి కుందకుసుమయోస్సదృశత్వాదితిభావః, ఇంద్రవజ్రావృత్తం. ౭

టీక. (హే చిత్త=ఓచిత్తమా) ఇహ=ఇచ్చట—ఈలోకమునందనుట. కుందద్విజానాం=మొల్లమొగ్గలవంటి దంతములుగల, సుందరీణాం=అందకత్తెలయొక్క, మంద... ఆశయా, మందస్మిత=చిఱునగవుయొక్క, ఆభా=కాంతిని, అనుభవ=అనుభవించుటయందు, ఆశయా=కోరికచేత, అలం=చాలును, కోరికను వదలుమనుట. (ఇక దేనియనుభవమునందు సంతోషించవలయుననగా) దాశరథేః=శ్రీరామునియొక్క, పదారవిందస్య=చరణకమలముయొక్క, నఖాంశుజాలే-నఖ=గోళ్ళయొక్క, అంశు=కిరణములయొక్క—కాంతులయొక్కయనుట, జాలే=గుంపునందు, సదా=ఎల్లప్పుడును, ముదం=సంతోషమును, విధేహి=చేయుము-పొందుమనుట, మొల్లమొగ్గలకును నఖకాంతులకును సామ్యముండుటవలన యని భావము. ౬

తా. ఓచిత్తమా. స్త్రీలయొక్క మొల్లమొగ్గలవలె తెల్లనగు చిఱునగవునందు సంతసింపక దశరథనందను పద నఖకాంతియందు మిక్కిలి సంతోషమును పొందుము. ౬

శ్లో. కాంతే గుణైర్మే సదృశో నహీతి
స్వాంతే విధేహీతి చ మాప్రలాపీః
స్వామిన్ దురాత్మాఽహమిహాస్మి సీతా
కామిన్ ప్రభో పాహి సదేతి శంస. ౭

వ్యా. కాంతేతి, హే కాంతే=ప్రేయసి, గుణైః=సౌందర్యాదిభిః, మే సదృశః, నహి=నాస్తిఖలు, ఇతి, స్వాంతే=మనసి, తథేతి శేషః, విధేహి=చింతయేత్యర్థః, ఇతిచ, మాప్రలాపీః=ప్రలాపంమాకురు, తర్హికిం విధేయమిత్యత్రాహ, ఇహ=భూమౌ, అహం, దురాత్మాఽస్మి, అతః, స్వామిన్-సీతాకామిన్, ప్రభో, సదా, పాహి=రక్ష, ఇతి, శంస=వద, వృత్తంపూర్వవత్. ౭

టీక. హే కాంతే=ఓప్రియురాలా, గుణైః=సౌందర్యాదిగుణములచేత, మే=నాకు, సదృశః=సమానుడు-నాయందుండు గుణములన్నియుంగలవాడనుట. నహి=(మరియొకడు) లేడుకదా, ఇతి=ఇట్లని (తగ=నీయొక్క) స్వాంతే=మనస్సున, విధేహి=తలంచుకొనుము-తెలిసికొనుమనుట. ఇతిచ=ఇట్లనియును, మాప్రలాపీః=వదరకుము. కామాంధకారముచే మూఢులగువారిత లోకమునం బొందందగిన తుచ్ఛసుఖమునుమాత్రము తెలిసికొనినవారలై తమభర్తలనుకొని యాడుట ప్రసిద్ధము. ఇట్లు పలుకుటచే వాగింద్రియము నిరర్థకమగుచున్నది. (సార్థక మెట్లగుననంటివేని) సీతాకామిన్=సీతాపతివయినట్టియు, స్వామిన్=రక్షకుడవైనట్టి, హే ప్రభో-ఓ మహాప్రభూ, ఇహ=ఇక్కడ-చరాచర భూతజాలమందనుట, అహం=నేను, దురాత్మా=చెడుమనస్సుగలదానను, మనస్సుచే కొలుమాలినదాన.

యముల నెల్లపుడు ననుభవింప తలచుదాననసుట, అస్మి=అయితిని (అతః=అందువలన) సదా=ఎల్లపుడు (త్వం=నీవు, మాం=నన్ను) పాహి=రక్షించుము, ఇతి=ఇట్లు శంస=కొని యాడుము. ౮

తా. ఓ హృదయేశ్వరీ. నీవు నేటివరకు కామాంధకారముచేతఁ గప్పబడిన జ్ఞానముగలదాననగుటచే నిహలోక సౌఖ్యమునే నిత్యమునుగ నమ్మి నన్ను గురించి "ఓ ప్రియుఁడా సకల సద్గుణములకు నీవేయాటపట్టయితివి. నీకంటె నధికు డీప్రపంచమున గానంబడ"డని పలుమారులు కొనియాడుచుంటివి. ఇట్లు పల్కుటవలనఁ బ్రయోజనమేమియులేదు. గాన నికమీద నిట్టి రిత్తమాటలవదలి సర్వజ్ఞుడును, సర్వేశ్వరుడును, దయాసముద్రుడు నగు శ్రీసీతాకాంతుని సన్నిధింజేరి ఓ మహాప్రభూ? దుష్టురాలనైన నా యపరాధములనెల్ల పరిశీలింపక నీయపార కృపారసముచే నన్నీ సంసారార్ణవము నుండి దాటించుమని ప్రార్థింపుము. ఇట్లుచేసితివేని నీవాగింద్రియము సార్థకమగును. ౮

శ్లో. దినాని నీతాని మృగేక్షణానాం
స్తనాశయా కంచుకముక్తియత్నైః
అజ్ఞానభారావృతి మద్య భక్త్యా
జిజ్ఞాసు రాసే రఘువీరపాదౌ. ౯

వ్యా. దినానీతి॥ మృగేక్షణానాం, స్తనాశయా, కంచుకస్య-ముక్తి=మోచనేవిషయే-యత్నైః, దినాని, నీతాని, అద్య, అజ్ఞానభారేణ-యా-అవృతిః=పిధానం-తాం, భక్త్యా, రఘువీరపాదౌ, జిజ్ఞాసుః=జ్ఞాతుమిచ్ఛుః, ఆసే=అస్మి, అహమితి శేషః, ఉపజాతిః. ౯

టీక. మృగేక్షణానాం=లేడిచూపులవంటి చూపులుగల పడతులయొక్క, స్తనాశయా=స్తనములయందు కోరికచేత-ఇది కారణము, కంచుక...యత్నైః, కంచుక=రవికలయొక్క, ముక్తి=విచ్చుటవిషయమై-రవికె ముళ్ళనూడదీయుటను గురించి యనుటఁ, యత్నైః=ప్రయత్నములచేత, దినాని=రోజులు, నీతాని=వెళ్ళఁదీయఁబడినవి, వ్యర్థముగాననిభావము. (రోజుల నికమీద నెట్లు సార్థకములుగ జేయుదుననగా) అద్య=ఇపుడు-నేంటినేయనుట అజ్ఞానభారావృతిం, అజ్ఞాన=తెలివిలేమియొక్క, భార=అతిశయముచేత-మితిలేని యజ్ఞానముచేతననుట, (కలిగిన) ఆవృతిం=మూతను-ఆవరణమునసుట, * తేజస్సుగల దీపము మొదలగు ప్రకాశవస్తువులు పొగ మొదలైన యావరణములలోనై యుండగా తమనుగాని యితరవస్తువులనుగాని యెట్లు ప్రకాశింపజేయనేరవో స్వయం ప్రకాశమైన జీవాత్మయును తెలివిలేమిచే నట్లే స్వస్వరూపమును పరస్వరూపమును ఉపా

* ధూమేనావ్రియతే వహ్ని ర్యథాఽఽదర్శో మలేనచ। యథోల్బేనావృతో గర్భ స్తథా తేనేదమావృతం॥ అని భగవద్గీతావచనము.

యస్వరూపమును ఫలస్వరూపమును విరోధిస్వరూపమును గుర్తెరుఁగఁజాలదని రహస్యము, భక్త్యా=బద్ధలుచేసి-స్వరూపము తెలియఁడ నశింపఁజేసి యని యర్థము, రఘువీరపాద=శ్రీరామచంద్రునియొక్క యడుగులను, జిజ్ఞాసుః=తెలియఁగోరినవాఁడను. (సకలదుఃఖములఁ బోఁగొట్టి పరమనిశ్రేయసము నొసంగునది గావున శరణమునొందఁ దలంచినవాడను) ఆసే=అగుచున్నాను. ౯

తా. నావయసులోఁ బాలదినములు జ్ఞానహీనతవలన చపలాక్షులయొక్క చన్గవయందలి కోరికచే, రవికముడులవిప్పు ప్రయత్నములతోఁ గడచినవి. ఇప్పుడైనను నిర్మలమైన తెలివిని సంపాదించి శ్రీరామపాదారవిందముల ధ్యానించుచు కాలమును సఫలముఁజేసికొందును. ౯

శ్లో॥ కురంగనేత్రా కుచకుంభయుగ్మ
మాలింగ్య నీత స్సమయో భుజాభ్యాం
ఇతః పరం వా సఫలో స్తు కాలో
హృదా రఘుశ్రేష్ఠపదోపగూహైః. ౧౦

వ్యా. కురంగనేత్రేతి, ఉపగూహైః=ఆలింగనైః, అన్యత్సుగమం, శ్రీరామచరణకమలమేవ సదా ధ్యేయమితిభావః, వృత్తం పూర్వవత్. ౧౦

టీక. (మయా=నాచేత) ఇదికర్త. భుజాభ్యాం=బాహువులచేత, కురంగ.... యుగ్మం-కురంగనేత్రా=చంచలాక్షులయొక్క, కుచకుంభ=కుంభములవంటి కుచములయొక్క, యుగ్మం=ద్వంద్వమును—రెండు స్తనముల ననుట, ఆలింగ్య=కౌఁగలించి, సమయః=కాలము (ఇంతవరకు వ్యర్థముగా) నీతః=గడుపఁబడినది. ఇతఃపరంవా=ఇకమీదనైనను, హృదా=మనస్సుచేత, (చేయఁదగిన) రఘుశ్రేష్ఠపదోపగూహైః-రఘుశ్రేష్ఠ=శ్రీరామునియొక్క, పద=అడుగులయొక్క, ఉపగూహైః=కౌగిలింతలచే-ధ్యానములచేత ననుట, కాలః=కాలము, సఫలః=సార్థకమైనది, అస్తు=అవుగాక. ఆలింగనధ్యానముల కుపయుక్తమగునటుల హృదయశబ్దము ప్రయోగించబడెనని తెలియఁదగును. ౧౦

తా. నేనింతవఱకు చపలనేత్రలగు స్త్రీల గొప్పదైన చన్గవను కౌగిలించుచునే కాలమును నిరర్థకముగ గడపితిని. ఇక ముందైనను హృదయమున శ్రీరామపాదారవిందముల ధ్యానించుచు కాలమును సఫలముగా వెళ్ళఁబుచ్చెదను. ౧౦

శ్లో. విత్తానురాగా ద్ధనికావలిప్త
చిత్తానుసారేణ గతో హి కాలః

వీక్షామహే ఽద్య శ్రితరక్షణైక
దీక్షాజుషం రాఘవ మాత్మబన్ధుమ్. ౧౧

వ్యా. విత్తేతి॥ ధనికానాం, యదవలిప్తం=గర్వితం-చిత్తం-తస్య-అనుసారేణ=అనుసృత్య, అస్యత్సుగమం. ఇన్ద్రవజ్రావృత్తం. ౧౧

టీక. (నః=మాయొక్క) కాలః=కాలము, విత్తానురాగాత్=ధనమందలి ప్రేమచే-ధనాశచేననుట, ధనిక....సారేణ—ధనిక=ధనవంతులయొక్క, అవలిప్త=గర్వితమైన-ధనమదాంధతచేత ననిభావము. చిత్త=చిత్తముయొక్క, అనుసారేణ=అనుసరించుటచేత—ధనికుని మెప్పుకై యతడెట్టి చెడ్డపనులఁజేయుమన్నను వానినంగీకరించి చేయుటచేత ననిభావము. గతో హి=వెళ్ళినదిగదా. అద్య=ఇప్పుడు, శ్రిత....జుషం—శ్రిత=ఆశ్రితులను, రక్షణ=రక్షించుటవిషయమై, ఏక=ముఖ్యమైన, దీక్షా=నియమము, జుషం=సేవించుచున్నట్టియు—"సకృదేవ ప్రపన్నాయ తవాస్మీతిచ యాచతే । అభయం సర్వభూతేభ్యో దదామ్యేతద్వ్రతం మమ" యనునట్లు స్వాశ్రితరక్షణమున గొప్పనియమము కలవాడనుట. ఆత్మబంధుం=సకలజీవులకు హితమునుచేయునట్టి, రాఘవం=శ్రీరాముని, వీక్షామహే=చూచుచున్నాము. శ్రీరాముని యనుగ్రహమునకై యెదురుచూచుచున్నామనుట. ౧౧

తా. మేము ఇంతవరకు ధనమును సంపాదించవలయునను తలంపుగలవారమగుటచే ధనవంతులయొద్దకుఁబోయి వారి యనుగ్రహమునకై యెన్నెన్నో విధములఁ బొగడుచు వారెట్టి దుష్కార్యముల కనిపినను వానుదీయకఁ జేయుచు నేటివరకు వ్యర్థముగా కాలమును గడపితిమి. అయ్యో. మోసపోతిమి. ఇక ముందయినట్లుచేయక, సకలచేతనసముదాయరక్షణకై గొప్పనియమను వహించినదియు సర్వభూతహితకారియునైన శ్రీరాముని దయకు పాత్రులమగుటకై యెదురుచూచుచు కాలమును గడపెదము. ౧౧

శ్లో. నశ్చిన్తయ సర్వం జగ దల్పసారమ్
స్వం చాఘకర్త్రైకరతం విచిన్త్య
అహో హో విషీదన్నహ మద్య కిఞ్చి
న్మహో హో ధనుర్లక్ష్మ గతిం హ్యవైమి. ౧౨

వ్యా. నశ్చిన్తేతి, విషీదన్=దుఃఖితస్సన్, కిఞ్చిత్=అనిర్వచనీయం, మహః=తేజః, తత్వేనాధ్యవసితం రామమేవేత్యర్థః, గతిం, అవైమి=జానామి. అన్యత్ సుగమం, వృత్తముపజాతిః. ౧౨

త్వం, పాపహృదసి, అహంతు పాపకృత్, అస్మి, వ్యతిరేకాలంకారః, వృత్తం పూర్వవత్. ౧౪

టీక. హేరామ = ఓరామా, ఇహ = ఈలోకమున, సన్తః = సత్పురుషులు (రామపక్షమున) మనోహరైః = అందములైన, గుణైః = గుణములచేత—గుణములతో కూడియుండుటచేతననుట, రావణ...గా—రావణ = రావణునియొక్క, శిరః వక్షోజ = శిరోవక్షములవలన పుట్టిన—శిరోవక్షములను భేదించుటచే బయలుదేరినయనుట, రక్త = నెత్తురుగల—నెత్తురుతో తడిసినయనుట, గా = బాణముకలిగినట్టి, త్వయీవ = నీయందువలెనే, (స్వపక్షమున) మనో...గా—మనోహర = సుందరములైన, ఐరావణ = ఐరావతమను దిగ్గజముయొక్క, శిరః = శిరస్సులవంటి కుంభములవంటియనుట, వక్షోజ = స్తనములయందు, రక్త = ప్రేమగల, గా = దృష్టిగల-చూపుగలయనుట. మయి = నాయందు, (రా) తృణతాం = విల్లును, (స్వ) తృణతాం = తృణభావమును—తేలికదనమును, పశ్యంతి = చూచుచున్నారు. కింతు = ఇక (మనలకు భేదము) యేమన, త్వం = నీవు, పాపహృత్ = పాపమును హరించువాడవు, (అసి = అగుచున్నావు) (అహంతు = నేనైతే) పాపకృత్ = పాపములఁజేయువాడను, అస్మి = అగుచున్నాను. ౧౪

తా. ఓరామా. ఈలోకమున సజ్జనులు నీకును నాకును శబ్దశ్లేషచే నిట్లు సమానత్వముఁ జెప్పుచున్నారు. అదెట్లన నీవు మనోహరములైన గుణములతో కూడినవాడవు; మఱియు ఇతరులకు జయింప శక్యముగాని రావణుని శిరస్సును వక్షస్స్థలమును అమోఘబాణముచే భేదించి రక్తమును ప్రవహింపఁజేసినవాడవు. గొప్పవిల్లుఁదాల్చినవాడవు. నేనో, దిగ్గజముయొక్క కుంభములవలె, వర్తులములై, రమణీయములైన (స్త్రీల) కుచములనే యెల్లపు డతి ప్రేమచేఁజూచువాడను; గనుక నే మిక్కిలి చులకదనమును బొందుచున్నాను. అయినను మనకు భేదమేమనగా:— నీవు సకలచేతనుల పాపములఁ బోఁగొట్టువాడవు. నేనో సకలపాపములను జేయువాడను. ౧౪

శ్లో. శ్రీరామ మార్గణగణాం నిశితం పరేషు
ముఞ్చామి నిర్దయతయా త్వ మివా హ మత్ర
లోకైకరక్షకతయా త్వ మసి ప్రసిద్ధో
లోకాపకారకతయా ఽహ మహో ప్రతీతః. ౧౫

వ్యా. శ్రీరామేతి, హే శ్రీరామ, అత్ర = భూమౌ, త్వమివ, అహమపి, నిర్దయతయా, పరేషు = శత్రుషు, నిశితం = తీక్ష్ణం, మార్గణగణం = బాణసమూహం, (స్వపక్షే) నిశి = రాత్ర్యాం, తం-తుభ్యార్థమిత్యర్థః, మార్గణగణం = యాచకగణం "ని॥ కలమ్మమా

ర్గణశరాః" "మార్గణౌయాచకార్థినా" ఇత్యుభయత్రాప్యమరః, పరేషు = అన్యేషు, ముఞ్చామి, (తర్హికోభేదఇత్యతఆహ) త్వం, లోకైకరక్షకతయా, ప్రసిద్ధోఽసి, అహం తు, లోకాపకారకతయా, ప్రతీతోఽస్మి, అహో! వ్యతిరేకాలంకారః, వసన్తతిలకావృత్తం. ౧౫

టీక. హే శ్రీరామ = ఓ రామా, అత్ర = ఈభూమియందు, అహం = నేను, త్వమిశ = నీవలెనే, నిర్దయతయా = దయలేనివాడనగుటచే, (రామపక్షమున) పరేషు = శత్రువులయందు, నిశితం = వాడియైన, మార్గణగణం = బాణసమూహమును, (స్వపక్షమున) నిశి = రాత్రియందు, తం = ఆ—(ఆకొన్నట్టి) మార్గణగణం = యాచక సమూహమును, పరేషు = ఇతరులయందు, ముఞ్చామి = వదలుచున్నాను. అయితే భేదమేమనిన, త్వం = నీవు, లోకైకరక్షకతయా = లోకులను ముఖ్యముగా రక్షించువాడవగుటచే, ప్రసిద్ధః = వాసికెక్కినవాడవు, అసి = అగుచున్నావు. అహం తు = నేనైతే, లోకాపకారకతయా = లోకుల కపకారముచేయువాడ నగుటచే, ప్రతీకః = వాడుకగలవాడను, అస్మి = అగుచున్నాను. అహో = ఆశ్చర్యము. ౧౫

తా. ఓ శ్రీరామా. నీవు శత్రువర్గమునందు బాణపరంపరను దయలేక యెట్లువిడచుచున్నావో అట్లే నేనును రాత్రియందాకలిచే బాధనొందుచున్న బిచ్చగాండ్రను యితరులయిండ్లకు పొండని పంపుచున్నాను. ఇక మనలకు భేదమేమన లోకముల కుపకారివినీవు. అపకారిని నేను. ౧౫

శ్లో. సఞ్జీవతో నాథ పలాశవృత్త్యా
నిహన్మ్యహం పుణ్యజనాన్యథా త్వమ్
సర్వజ్ఞధర్మస్య కరోమి భఙ్గం
కిం తే సధర్మాఽహ ముపేక్షణీయః. ౧౬

వ్యా. సఞ్జీవతఇతి॥ హేనాథ, పలాశవృత్త్యా = రాక్షసవృత్త్యా, (పక్షాన్తరే) పర్ణాశనవృత్త్యా, సఞ్జీవతః, పుణ్యజనాన్ = రాక్షసాన్, (అన్యత్ర) సుకృతిజనాన్, త్వం, యథా, తథా, అహమపి, నిహన్మి, కించ, సర్వజ్ఞధర్మస్య = శివచాపస్య-సర్వవిదాం, సుకృతస్యచ, భఙ్గం = భంజనం (అన్యత్ర) విచ్ఛేదం, కరోమి, అతస్తే, సధర్మా = తుల్యధర్మోఽహం, ఉపేక్షణీయః కిం, నోపేక్షణీయ ఇత్యర్థః, శ్లేషమూలోపమా. వృత్తముపజాతిః. ౧౬

టీక. హేనాథ = ఓప్రభూ, (రా) పలాశవృత్త్యా = మాంసమును తినుటయనెడి వృత్తిచేత, సఞ్జీవతః = బ్రతుకుచున్నట్టి-జంతువులను బలాత్కారముగా జంపి తినునట్టి

యనుట, పుణ్యజనాన్ = రాక్షసులను "యాతుధానాః పుణ్యజనాః" అని యమరుడు. త్వం = నీవు, యథా = ఎట్లుగానో, (తథా = అట్లే) అహం = నేను, (స్వ) పలాశకృత్యై = ఆకులను తినుటచేత, సజ్జీవతః = బ్రతుకుచున్నట్టి పండి వానియంతటనే రాలినయాకులను తిని జీవించునట్టియనుట, పుణ్యజనాన్ = పుణ్యపురుషులను, నిహన్మి = చంపుచున్నాను, (రా) సర్వజ్ఞ ధర్మస్య-సర్వజ్ఞ = అన్నిటిని తెలిసిన శివునియొక్క, ధర్మస్య = విల్లుయొక్క, భఙ్గం = నాశమును (స్వ) సర్వజ్ఞ ధర్మస్య = అన్నివిషయముల నెఱిగిన సాధువులయొక్క సుకృతమునకు, భఙ్గం = హానిని, కరోమి = చేయుచున్నాను, (అతః = ఇందువలన-శబ్దములచేతమాత్రము నీపోలిక కలుగుటవలన సనిభావము) తే = నీకు, సధర్మా = సమాన ధర్మముకలవాడనగు, అహం = నేను, ఉపేక్షణీయః కిం? = ఊరకొనఁదగినవాడనా యేమి? కాననుట. కాపాడఁదగినవాడనే యనిభావము. ౧౭

తా. ఓశ్రీరామా. అర్థముచే నీకు నేను సమానుడఁగాకున్నను శబ్దములచే తుల్యుడనగుచున్నాను గనుక నన్ను నీవు రక్షించుట యావశ్యకము. (శబ్ద సాధర్మ్య మెట్లనగా) నీవు తమ యాహారమునకై సర్వభూతములనుఁ జంపు క్రూరులగు రక్కసులఁ దున్మాడితివి. మహాపరాక్రమముచే శివునివిల్లు విఱచితివి. నేను అరణ్యమున తపమాచరింపుచు రాలినయాకులనుతిని బ్రతుకుచున్న పుణ్యాత్ములను హింసించితిని. వారి మంచికార్యములకు విఘ్నములఁజేసితిని. నీతో నిట్లు (శబ్దమాత్రముచే) సమాన ధర్మముగలవాడనగుచున్న నన్ను నీవు తప్పక రక్షింపవలయును. ౧౭

శ్లో. రామాత్ర తపం పావనభూమి మేత్య
చరామి కాన్తాం త్వ మివా ప్తుకామః
సస్నేహ ఆసీచ్చ మహాంజనే యః
ప్రీత్యై కథం మాం స్వగుణాం జహాసి. ౧౮

వ్యా. రామేతి॥ హేరామ, అత్ర = భూమౌ, త్వమివ, కాన్తాం సీతామిత్యర్థః, అప్తుకామస్సన్, పావనభూమిం = తన్నామక ప్రదేశం, ఏత్య (స్వపక్షే) అత్రపం = అలజ్జం యథాతథా, పావనభూమి మేత్య, కాన్తాం = కామపి వనితాం, అప్తుకామ, శ్చరామి, మహాంశ్చాసౌ అంజనేయశ్చ మహాంజనేయః, ప్రీత్యై, సస్నేహః, ఆసీత్, తవేతి శేషః, (అన్యత్ర) మహాన్, యః-స్నేహః-జనే-ప్రీత్యై, భవతీతి శేషః,స తాదృశ స్నేహశ్చ-ఆసీత్-తస్మాత్, స్వస్య-గుణ ఇవ-గుణో యస్య-తం-స్వగుణం, మాం, కథం, జహాసి = త్యజసి, అలంకారః పూర్వవత్, వృత్తం పూర్వవత్. ౧౮

టీక. హేరామ=ఓరామా, అత్ర=ఈ పృథివియందు, (అహం=నేను) త్వమివ=నీవలెనే, (రా) కాన్తాం=భార్యను-సీతాదేవినటుట, అప్తకామస్సన్=పొందఁదలఁచిన వాఁడనగుచు రావణునిచే యపహరింపఁబడిన దగుటవలన యనిభావము, పమ్పావన భూమిం="పమ్పా" అనేసరోవర ప్రాంతమందలి యడవిప్రదేశమును, ఏత్య=పొంది, (స్వ) అత్రపం=(యథాతథా) సిగ్గులేకుండునట్లుగా-తిరమాలిన పనిఁజేయుచుంటచేత ననిభావము, పావనభూమిం=పుణ్యక్షేత్రమును, (తీర్థయాత్రా ఉపదేశముచే) ఏత్య=పొంది (తత్ర=అచ్చట) కాన్తాం=(ఏదోయొక) వనితను, జారిణినటుట, అప్తకామః=పొందఁదలఁచినవాఁడనై-భోగింపఁదలఁచినవాఁడనై యనుట, భ్రమామి=తిరుగుచున్నాను, (రా) మహాన్ జేయః=(గుణములచే) గొప్పవాఁడైన యాంజనేయుఁడు, ప్రీత్యై=సంతసముకొరకు-సీతను వెదకుట మొదలగుపనులచేత ననిభావము, (తవ=నీకు) సస్నేహః=స్నేహముగలవాఁడు, ఆసీత్=ఆయెను, (స్వ) జనే=జనమునందు-నాచే కోరబడిన వనిత యందనుట, మహాన్=గొప్పదైన, యః=ఏ, స్నేహః=చెలిమి, ప్రీత్యై=సన్తోషముకొరకు-తనకామము సఫలమగుటకు హేతువగుటచేత ననిభావము, (భవతి=అగుచున్నదో) సః=అ, స్నేహశ్చ=స్నేహమును, ఆసీత్=ఆయెను, తస్మాత్=ఈశబ్ద సాధర్మ్యమువలన, త్వగుణం=నీగుణములవంటి గుణములుకల, మాం=నన్ను, కథం=ఎట్లు జహాసి=విడుచుచున్నావు. నన్నిందుచేత రక్షించవలెనట. ౧౭

తా. ఓరామా. ఈలోకమున నీవు,రావణునిచే యపహరించబడిన సీతను పొందుటకై పమ్పాసరోవర ప్రాన్తప్రదేశమున సంచరించుచుండ, సకల సద్గుణముల కాటపట్టగు హనుమంతుఁడు నీతో స్నేహముఁజేసి దూతకృత్యముచే సంతోషముఁ గలిగించెను. నేనో చెడ్డపనులఁజేయుటయందు ప్రేమచే సిగ్గువదలి తీర్థయాత్రయను మిషచే పుణ్యక్షేత్రములకుఁబోయి యచటఁగూడ నొకానొక స్త్రీనివశపఱచుకొని సుఖింపఁదలఁచి తిరుగుచుండగా నాచేఁ గోరబడిన యాకాన్త నాతో మిక్కిలి స్నేహముఁజేసి యానందముఁ గలిగించినది. ఇట్లు నీతో (శబ్దసాధర్మ్యముచే) సమానుఁడనైన నన్ను విడువఁగూడదు. ౧౭

శ్లో. పృథ్వీ భూ ఘనరాగితా ఽకృతవతీ స్వామిన్ రఘూణాం పతే
కం కం వా నర మభ్యుపేయు మిహ మే శ్రీమన్ యథా తే పురా
చక్రే చాపి జలప్రభో రధిగతిం నాథ ప్రతీక్ష్య స్థితిం
త్వత్సాదృశ్య ముపేయివా నహ మితి జ్ఞాత్వా దయేథా మమ. ౧౮

వ్యా. పృథ్వీతి॥ హేస్వామిన్, రఘూణాం పతే, శ్రీమన్, తే, పృథ్వీభువి=జానక్యాం-యా ఘనరాగితా-(ప్రీతి),కం కం=గృధ్రం-జటాయు మిత్యర్థః,వానరం=

సుగ్రీవం, అభ్యుపేయం=అభి ముఖ్యేనప్రాప్యం, కృతవతీ, కించ జలప్రభోః=సముద్ర రాజస్య, అధిగతిం=అభ్యాగమనం, ప్రతీక్ష్య స్థితించ, సాగరతీర ఇతి శేషః, పురా, యథా చక్రే, తథా, మే, పృథ్వీ=మహతీ, భూ ఘనరాగితా=క్షేత్రానురాగః, కం-కం-వా-ఇతి భిన్నంపదం, నరం అభ్యుపేయం=అభిగమ్యం, అకృతవతీ? సర్వానపిన రాన్ అభ్యుపేయాన్ కృతవతీ త్యర్థః, కించ-జలప్రభోః=జడప్రభోః-డలయోరభేదః, అధిగతిం-ప్రతీక్ష్యస్థితించ-చక్రే, ఏవమహం-త్వత్సాదృశ్యం ప్రాప్తవా నితిజ్ఞాత్వా-మమ-దయోధాః-దయాంబుధ-అలంకారః పూర్వవత్-శార్దూల విక్రీడితం. ౧౮

టీక. శ్రీమన్=భాగ్యవంతుడును, రఘూణాం పతే=రఘువంశజులగు రాజులకు పతియైనగు, హేస్వామిన్=ఓ సర్వలోకప్రభూ, ఇహ=ఈలోకమున, తే=నీకు పృథ్వీ...రాగితా-పృథ్వీభూ=సీతాదేవియందు, (నీకుగల) ఘనరాగితా=గొప్పదియగు ప్రేమ, కంకం=గద్దను, (జటాయువును) వానరం=కోతిని, (సుగ్రీవుని) అభ్యుపేయం=ఎదుర్కొని పొందఁదగినవారలనుగా, సీతజాడను తెలియుటకై గద్దను సీతను వెదకించుటకై కోతిని యెదుర్కొని గౌరవించదగినవారలనుగానగుట, కృతవతీ=చేసెనో, (కించ=మఱియు) జడప్రభోః=సముద్రునియొక్క, అధిగతిం=యెదుర్కొనుటను, ప్రతీక్ష్య=(అనుగ్రహమునకై) యెదురుచూచి, స్థితిం=నిలుచుటను, పురా=పూర్వకాలమున, యథా=ఎట్లు, చక్రే=చేసెనో, తథా=అట్లు, మే=నాకు, పృథ్వీ=గొప్పదైన భూఘనరాగితా—భూ=భూమియందైన, ఘన=గొప్పదియగు, రాగితా=ఆశ, కం-కం-వా=ఏయే, నరం=మనుష్యుని, (ఎట్టినీచగుణులవానినైన) అభ్యుపేయం=యెదుర్కొని పొందఁదగినవానినిగా, అకృతవతీ=చేయలేదు—అందఱి నెదుర్కొనదగినవారలనుగా చేసినదేయనుట, (కించ=మఱియు) జడప్రభోః=మందుడగు రాజుయొక్క, అధిగతిం=యెదుర్కొనుటను, ప్రతీక్ష్య=(అనుగ్రహమునకై) యెదురుచూచి, స్థితిం=నిలుచుండుటను, చక్రే=చేసెను. హేనాథ=ఓనాథా, (ఏవం=ఈవిధముగా) అహం=నేను, త్వత్సాదృశ్యం=నీతో (శబ్దసాధర్మ్యముచే) సమానత్వమును ఉపేయివానితి=పొందితినని, జ్ఞాత్వా=తెలిసి, మమ=నాకు—నాయందనుట, దయోధాః=దయనుచేయుము ౧౮

తా. ఓరఘుకులోత్తమా! రావణుడు సీతను యెత్తుకొనిపోయినకాలమున సీతయందుఁగల ప్రేమాతిశయముచే నీవు పక్షియగు జటాయువును వానరుడగు సుగ్రీవుని యెదుర్కొని గౌరవించి సముద్రుని యనుగ్రహమునకై నిరీక్షించితివి. నేనును భూసంపాదనయందుగల గొప్పయాశచే యెట్టినీచగుణములుగలవారినైన నెదుర్కొని గౌరవించి వారిసహాయముచే ధనమదాంధుడగు రాజుసమీపముఁజేరి వానియనుగ్రహమునకై యెదురుచూచితిని. ఇట్లు నీతో నేను శబ్దశ్లేషచే సమానుడనని తెలిపి నన్నుఁగాపాడుము. ౧౮

శ్లో. కశ్చి త్త్వద్గుణవారిధి స్స్వసహజ శ్చారూర్మిలాస్యశ్రియం
బిభ్ర త్సన్నిహిత స్సదాగతిశిశు ర్ధీరో విధేయ స్తవ
త్వయ్యా స్తేపిచ వాలిభూ రఘుపతే తారాప్రియ స్తే వశే
క స్తే స్వాశ్రితలోకతాపహరణే తుల్య స్త్రిలోక్యాం ప్రభుః. ౧౯

వ్యా. కశ్చిదితి॥ హేరఘుపతే, చారవః-ఊర్మిళాయాః=తన్నామ్న్యాః-పత్న్యాః అస్యస్య-శ్రియం=శోభాం, సముద్రపక్షే, చారూర్మీణాం=మనోజ్ఞతరంగాణాం-లాస్యశ్రియం=నర్తనశోభాం, బిభ్రత్, సద్గుణవారిధిః, కశ్చిత్ సహజః=లక్ష్మణః, సన్నిహితః=సమీపేవర్తతి. ధీరః, సదాగతిశిశుః=వాయుపుత్రః-మన్దానిలశ్చ, తవ, విధేయో=దాసః, అపిచ, వాలిభూః=అఙ్గదః-వారిభూరితిచ, రలయోరభేదః, త్వయి, ఆస్తే, తారాప్రియః=సుగ్రీవః-శీతాంశుశ్చ, తే, వశే, వర్తతే, త్రిలోక్యాం, స్వాశ్రితలోకతాపహరణే, తే, తుల్యః, ప్రభుః-కః? నకోపీత్యర్థః, సర్వేషాం త్వదాశ్రితవస్తూనాం శైత్యోపపాదకతయా భక్తతాపహరణశక్తి స్తవైవేతిభావః. శార్దూలవిక్రీడితం. కావ్యలింగ మలంకారః. ౧౯

టీక. హేరఘుపతే=ఓరఘుశ్రేష్ఠ, చారు...శ్రియం—(లక్ష్మణపక్షమున) చారు=అందమైన, ఊర్మిలాస్య=ఊర్మిళాదేవి ముఖముయొక్క, శ్రియం=శోభను, (సముద్రపక్షమున)—చారు=సుందరములైన, ఊర్మి=తరంగములయొక్క, లాస్యశ్రియం=నాట్యశోభను) బిభ్రత్=ధరించుచున్నట్టి, సద్గుణవారిధిః=(ల) మంచిగుణముల కాటపట్టయిన, (సముద్రుడనియును మఱియొకయర్థము) కశ్చిత్=ఒకానొక, సహజః=తమ్ముడు (లక్ష్మణుడు) (తవ=నీకు) సన్నిహితః=సమీపించియున్నాడు. ధీరః=ధైర్యవంతుడైన, సదాగతి శిశుః=వాయుపుత్రుడు—ఆఞ్జనేయుడనుట, (మెల్లనిగాలియని మఱియొకయర్థము) తవ=నీకు, విధేయః=దాసుడు (అగుచున్నాడు.) అపిచ=ఇంతేగాదు, వాలిభూః=వాలిపుత్రుడు—అంగదుడనుట, (వారిభూః=జలప్రదేశము,) త్వయి=నీయందు—నీకు స్వాధీనమైయనుట, ఆస్తే=ఉన్నాడు (ఉన్నది.) తారాప్రియః=సుగ్రీవుడు (చంద్రుడు,) తే=నీయొక్క, వశే=అధీనతయందు, వర్తతే=ఉన్నాడు. (నిన్నాశ్రయించిన వస్తువులన్నియు శబ్దశ్లేషచే చల్లనివగుటచే) త్రిలోక్యాం=ముల్లోకములయందు, స్వాశ్రిత...హరణే—స్వ=నిన్ను, ఆశ్రిత=ఆశ్రయించిన, లోక=జనులయొక్క—భక్తులయొక్కయనుట, తాప=పరితాపమును, హరణే=పోగొట్టుటయందు, తే=నీకు, తుల్యః=సమానుడయిన, ప్రభుః=సమర్థుడు, కః=ఎవడు—ఎవడునులేడనుట. ౧౯

తా. ఓరఘుపతీ. ఊర్మిళాదేవి ముఖమునకు మిగుల వికాసమును గలుగఁజేయు నట్టియు, మంచిగుణములకెల్ల నిల్లగు లక్ష్మణుడను తమ్ముడు, (అందముగఁ గదలుచున్న తరంగములచే నొప్పుచున్న సముద్రుడు) సమీపమునందున్నాడు. మగటిమిగల హనుమంతుడు (పిల్లవాయువు) నీకులోనైయుండెను. అంగదుడును (జలప్రదేశము) నీవశవర్తియయ్యెను. సుగ్రీవుడు (చంద్రుడు) నీయాజ్ఞను వర్తియయ్యె. ఇట్లు శబ్దసాధర్మ్యశ్రీముచే చల్లనివస్తువులు స్వాధీనమునందుగల నీవే భక్తులయొక్క సకలసంతాపములఁ బోఁగొట్టఁగలవాడవు. ౧౯

శ్లో. దేవప్రభో వసుమతీతనయా కళత్రమ్
శ్రీమద్వరో వసుమత స్తనుజ స్సఖా తే
త్వం చక్రవర్తిసుతతా మసి రామ యాతః
కః కామితార్థకలనే సదృశః ప్రభు స్తే. ౨౦

వ్యా. దేవేతి॥ హేరామ, దేవ-ప్రభో, తే, కళత్రం=వనితా, వసుమతీ తనయా=భూమిపుత్రీ, ధనశాలిన్యాస్సుతేతిచ గమ్యతే, శ్రీమతాం వరః, వసుమత=సూర్యస్య-ధనినఇతిచ, తనుజః=సుగ్రీవః, తే సఖా=మిత్రం, త్వం చక్రవర్తినో=దశరథస్య, సుతతాం=పుత్త్రిత్వం, యాతః=ప్రాప్తః అసి, కామితార్థకలనే=అభీప్సితార్థదానే, తే, సదృశః-ప్రభుః-కః? నకోపీత్యర్థః. అలంకారః భూర్వ్యక్తి-వసంతతిలకావృత్తం. ౨౦

టీక. దేవప్రభో=దేవతలకు దొరవైన, హేరామ=ఓరామా, తే=నీయొక్క, కళత్రం=భార్య, వసుమతీతనయా=భూపుత్రి-సీతయనుట, ధనవంతురాలి కూతురనిఁయర్థాంతరము, శ్రీమద్వరః=శ్రీమంతులలో శ్రేష్ఠుడైనట్టి, వసుమతః=సూర్యునియొక్క, తనుజః=కుమారుడు—సుగ్రీవుడనుట, ధనవంతుని కుమారుడని యర్థాంతరము, తే=నీయొక్క, సఖా=స్నేహితుడు, త్వం=నీవు, చక్రవర్తిసుతతాం=దశరథ సార్వభౌముని యొక్క పుత్రత్వమును, యాతః=పొందినవాడవు, అసి=అయితివి, (నిన్నాశ్రయించినవారును నీవును గొప్పధనికులగుటచే) కామితార్థకలనే=(భక్తులచే) కోరబడిన ధనముల నొసంగుటయందు, తే=నీకు, సదృశః=సమానుడైన, ప్రభుః=దొర, కః=ఎవడు?—ఎవడును లేడనుట. ౨౦

తా. దేవతేవుడవగునోరామా, నీభార్యభూదేవికూతురు. (ధనికురాలికూతురు.) సంపదగలవారలలో నుత్తముడును, సూర్యునికిఁ బుత్రుడునగు సుగ్రీవుడు (ధనవంతుని కుమారుడు) నీస్నేహితుడు, నీవైతే దశరథచక్రవర్తికిఁ గుమారుడవు. ఈకారణములచే భక్తుల కోరికల నీడేర్చుటయందు నీతో సమానుడెవ్వడును లేడు. ౨౦

శ్లో. విదేహకన్యా ప్రియకాళమేఘో
విపఙ్కతాం ప్రాపయితుం నికామం
భక్తేషు నీరంధ్ర రజోభరేషు
వర్షత్యహో స్వీయకృపామృతాని. ౨౧

వ్యా. విదేహకన్యేతి॥ విదేహకన్యాప్రియ ఏవ-కాళమేఘః=నీలజలదః, నీరన్ధ్రః-రజోభరః-=రజోగుణభరః-ధూళిసమూహశ్చేతి గమ్యతే, భక్తేషు, విపఙ్కతాం పాపరాహిత్యం-విగతపఙ్కత్వంచ, నికామం, ప్రాపయితుం, స్వీయకృపాఏవ-అమృతాని=సుధాః-జలానీచ, వర్షతి. అహో! రూపకోత్థాపిత విచిత్రాలంకారః. వృత్తము పజాతిః. ౨౧

టీక. విదేహ.... మేఘః—విదేహ=జనకమహారాజుయొక్క, కన్యా=కుమార్తెయగు సీతయొక్క, ప్రియ=భర్తయగు శ్రీరాముడనే, కాళమేఘః=నీలమేఘము, నీరన్ధ్రరజోభరేషు=దట్టమైన రజోగుణాతిశయము కలిగినటువంటి—ధూళిసమూహము కలిగినట్టి వస్తువులయందు అని యర్థాంతరము. భక్తేషు=సేవకులయందు, విపఙ్కతాం=పాపములేకుండుటను—బురదలేకుండుటనని యర్థాన్తరము. నికామం=మిక్కిలి, ప్రాపయితుం=పొందించుటకై—భక్తులపాపములను పోగొట్టుటకై యనుట. స్వీయకృపామృతాని—స్వీయ=స్వకీయములైన, కృపా=అనుగ్రహముల నెడు, అమృతాని=అమృతములను,—జలములని యర్థాంతరము, వర్షతి=కురియుచున్నది. అహో=ఆశ్చర్యము. ౨౧

తా. శ్రీరాముడను వర్షాకాలమేఘము మిక్కిలి రజోగుణముతో నిండియున్న భక్తులయందు (ధూళిచేఁ గప్పబడినవస్తువులయందు) గల దోషములను (బురదను) పోగొట్టుటకొరకు తనకృపయనే యమృతములను (జలములను) కురియుచున్నది. ఎంతయాశ్చర్యము. ౨౧

శ్లో. ప్రవిశన్తి దయానద్యో
భగవన్ హృదయం తవ
చిత్రం నదీనతాం యాతి
చిత్తం భక్తకులస్య హి. ౨౨

వ్యా. ప్రవిశంతీతి॥ హేభగవన్, తవ, హృదయం, దయాఏవ-నద్యః, ప్రవిశన్తి, భక్తకులస్య=భక్తసమూహస్య, చిత్తం, నదీనతాం=నదీపతిత్వం, యాతి, దీనతాంనయాతీతిచ, చిత్రం=ఆశ్చర్యం, రూపకోత్థాపితోఽసంగత్యలంకారః. అనుష్టుప్. ౨౨

టీక. హే భగవన్ = ఓ భగవంతుడా, తవ = నీయొక్క, హృదయం = మనస్సును, దయా నద్యః = దయలను నదులు, ప్రవిశన్తి = ప్రవేశించుచున్నవి. (ఇట్లుండగా) భక్త కులస్య = దాసజనసముదాయముయొక్క, చిత్తం = మనస్సు, నదీనతాం = నదీపతిత్వమును, యాతి = పొందుచున్నది. చిత్రం = ఆశ్చర్యము. దయానదులు భగవంతుని హృదయమునం బ్రవేశించుటచే భగవంతుని హృదయమే నదీనత్వమును పొందుట తగియుండగా నట్లుగాక భక్తులహృదయము నదీనత్వమును పొందుటయే చిత్రమనిభావము. "నదీనతాం" అను పదమునకు వాస్తవార్థ మెట్లనగా? దీనతాం = దీనత్వమును, నయాతి = పొందుట లేదు. భక్తులయెడ భగవంతుని యెక్కువదయ కలుగుచుండగా, భక్తులహృదయము సఫలములగు కోర్కెలు గలదగుటచే సంతోషముతో నిండియుండు నని భావము. ౨౨

తా. ఓ సర్వేశ్వరుడా. నీచిత్తమున దయలను నదులు ప్రవేశించగా భక్తుల హృదయము సంతోషముచే నిండుచున్నది. ఆశ్చర్యము. ౨౨

శ్లో. ఆత్మీయ మఘవద్భావం
త్యక్తుం యే త్వా ముపాసతే
తాన్మహాన్మఘవత్త్వం త్వం
చిత్రం నయసి రాఘవ. ౨౩

వ్యా. ఆత్మీయమితి॥ హే రాఘవ! యేజనాః, ఆత్మీయం = స్వకీయం, అఘవద్భావం = పాపవత్త్వం-ఏకపదత్వే, స్వకీయేన్ద్రత్వమితిచ గమ్యతే, త్యక్తుం, త్వాం, ఉపాసతే = భజన్తే, త్వం, తాన్, మహాత్ = అధికం, మఘవత్వ = మిన్ద్రత్వం-మహాతాం మఘవత్వం = శ్రేష్ఠత్వంచ, నయసి = ప్రాపయసి. చిత్రం! విషమాలంకారః. ౨౩

టీక. హే రాఘవ = ఓ రామా, యే = ఏభక్తులు, ఆత్మీయమఘవద్భావం-ఆత్మీయ = తమదియగు, మఘవత్ భావం = ఇంద్రత్వమును (ఆత్మీయం = తమ సంబంధమైన, అఘవద్భావం = పాపము కలిగియుండుటను—తమచే సంపాదింపఁబడిన పాపమననుట) త్యక్తుం = వదలుటకు, త్వాం = నిన్ను, ఉపాసతే = భజించుచున్నారో, తాన్ = ఆభక్తులను, త్వం = నీవు, మహాత్ = గొప్పదియగు, మఘవత్త్వం = ఇంద్రత్వమును (మహాన్మఘవత్త్వం—మహాత్ = గొప్పవారలలో, మఘవత్త్వం = శ్రేష్ఠత్వమును) నయసి = పొందించుచున్నావు. ౨౩

తా. ఓరాఘవా తమకుఁగల యింద్రత్వమును పోగొట్టుకొనగోరి నిన్నుపాసించినజనులకు నింద్రత్వమును పోగొట్టకపోగా దానినే యెక్కువగాఁ జేయుచున్నావు. ఇది మిగుల యాశ్చర్యకరము (అని గమ్యార్థము.) (వాస్తవార్థ మేమనగా) తమయందుఁ

National Library
Calcutta-27.
32497 dt 26.12.57

గల పాపములను పోఁగొట్టుకొనుటకై నిన్ను సేవించెడు భక్తుల పాపములనెల్ల పోఁగొట్టి గొప్పవారలచే గౌరవింపఁదగినవారనుగాఁ జేయుచున్నావు. ౨౩

శ్లో. ఆత్మభవకుశల వత్త్వం
శుభభరతత్వం చ సంబిభర్షి త్వం
మఙ్గళదేవీరమణా
న్నభిద్యసే ఽలం త్వమేవ శుభకలనే. ౨౪

వ్యా. ఆత్మేతి॥ ఆత్మభవా-కుశలవా-యస్య-తస్య-భావ-స్తత్వం-ఆత్మని-భవతీ త్యాత్మభవం-కుశల-మస్యాస్తీతి-ఆత్మభవ కుశలవాన్-తస్య-భావ-స్తత్వంచ, శుభః-భరతో-యస్య-తద్భావస్త్వం-శుభభరస్య=మంగళభారస్య-తత్వం=యాథార్థ్యంచ, సంబిభర్షి=ధారయసి, మంగళదేవీరమణాత్=లక్ష్మీపతేః, నభిద్యసే=అభిన్నోఽసి, అతః, త్వమేవ. శుభకలనే=మంగళవిధానే, అలం=సమర్థోఽసి, కావ్యలింగ మలంకారః. ఆర్యాభేదః. ౨౪

టీక. (ఓరామా) త్వం=నీవు, ఆత్మ...త్వం—ఆత్మభవ=కొడుకులైన, కుశలవత్వం=కుశలవులు కలుగుటను—కుశలవులు కొడుకులుగాఁ గలుగుటనుట, (ఆత్మభవ=స్వాధీనమైన, కుశలవత్త్వం=క్షేమముగలుగుటను) శుభ...త్వంచ—శుభ=శుభకరుడగు, భరతత్వంచ=భరతుడు కలుగుటనున్న (శుభ=శుభములయొక్క, భర=అధిక్యముయొక్క) తత్వంచ=యాథార్థ్యమునున్న, సంబిభర్షి=భరించుచున్నావు. (ఇట్లు శబ్దశ్లేషచే) మంగళదేవీరమణాత్=లక్ష్మీపతికంటె, నభిద్యసే=వేఱుకాకున్నావు. (అతః=ఇందువలన—లక్ష్మీపతికిని నీకును భేదములేకుండుటవలన) త్వమేవ=నీవే (భక్తులకు) శుభకలనే=మంగళములను చేయుటయందు, అలం=సమర్థుడవు (అసి=అగుచున్నావు. ౨౪

తా. ఓరామా. నీవీ యవతారమున, కుశలవులను కుమారులుగను, శుభప్రదుడగు భరతుని తమ్మునిగను పొందియున్నావు. పరత్వమునసైతే, ఇతరాపేక్షలేకయే క్షేమమును పొందఁగలశక్తిని, శుభాతిశయముయొక్క పేరను పొందియున్నావు. ఇట్లు శబ్దశ్లేషచే శ్రీమన్నారాయణునికంటె నభిన్నుడవుగాన భక్తులకు శుభముల నొసంగుటయందు నీవే సమర్థుడవుగాని మఱియొకడు లేఁడు. ౨౪

శ్లో. శత్రుఘ్ననామా సహజ స్త్వదీయ
స్త్వం వాలిహా స్తేతి జగత్ప్రసిద్ధః

దూతో బిభర్త్యా శుగజాతభావం
చాతుర్యరీణాం హననే తవైవ. ౨౫

వ్యా. శత్రుఘ్న ఇతి॥ త్వదీయ స్సహజ శ్శత్రుఘ్ననామా, త్వంవా లిహన్తా, త్వంవా=త్వమేవ, వేత్యవధారణే, అరిహన్తా=శత్రుహన్తేతి చ-గమ్యతే, వలయోర భేదః, జగతి ప్రసిద్ధోఽసి, దూతః, ఆశుగజాతభావం=మారుతపుత్రత్వం-బాణసమూహత్వంచ, బిభర్తి, అతః, అరీణాం, హననే, తవైవ చాతురీ, అస్తీతి శేషః, అనేన భగవతో భక్తపరిపన్థి నిరసనచాతుర్యం ప్రతిపాదితమ్. ఇంద్రవజ్రావృత్తం. ౨౫

టీక. హేరామ=ఓరామా! త్వదీయః=నీసంబంధుడగు, సహజః=సోదరుడు తమ్ముడనుట, శత్రుఘ్ననామా=శత్రుఘ్నుడను పేరుగలవాడు. త్వం=నీవు, వాలి హన్తా=వాలినిఁజంపినవాడవు (త్వంవా=నీవే, అరిహన్తా=శత్రువులఁ జంపువాడవని మఱియొక యర్థము) ఇతి=అని, జగత్ప్రసిద్ధః=లోకమున వాడుకగలవాడవు. (తే, నీయొక్క) దూతః=దూత (ఆజ్ఞ చేయువాఁడు,) ఆశుగజాతభావం—ఆశుగ=వాయుదేవు నివలన, జాతభావం=పుట్టుటను, బిభర్తి=ధరించుచున్నాడు. (ఆశుగ=బాణముల యొక్క, జాత=సమూహముయొక్క, భావం=ధర్మమును, బిభర్తి=ధరించుచున్నాడు.) అనేకబాణములు చేయుపని నొకహనుమన్తుడే చేయగలడని భావము. (అతః=ఇందు వలన) అరీణాం=శత్రువులయొక్క, హననే=చంపుటయందు, తవైవ=నీకే, చాతురీ=నేర్పు, (అస్తి=కలదు) ౨౫

తా. ఓదాశరథీ నీతమ్ముడు శత్రుఘ్నుడని సార్థకమగు పేరుగలవాడు. నీవైతే, లోకమున నెవరికిని జయింపఁదగని వాలినిఁజంపినవాడవు. నీదూతయగు హనుమన్తుడు మహాబలుడగు వాయుదేవుని కుమారుడగుటచే నెట్టి పగతురకైన రూపుమాపగలవాడు. ఇట్టిసహాయ సంపదచేతను, సహజశౌర్యగుణముచేతను, భక్తుల విరోధులను నిరసించుట యందు నీవే తగినవాడవు. ౨౫

శ్లో. కులే వసుమతో జన్మ పునర్వసుదినే తవ
ధనాఢ్యతోఽనుజో భక్తో భాగ్యే తుల్యోఽస్తి కస్తవ. ౨౬

వ్యా. కులఇతి॥ వసుమతః=స్సూర్యస్య-బహుధనశాలినశ్చ, కులే=వంశే గృహేచ, పునర్వసుదినే=పునర్వసునక్షత్రే-బహుధనదివసేచ, తవ, జన్మ=ఉత్పత్తిః, భక్తో-విభీషణ ఇత్యర్థః, ధనాఢ్యతోఽనుజః=కుబేరభ్రాతా, భాగ్యే, తవ, తుల్యః, కోఽస్తి? నకోఽపీత్యర్థః. ౨౬

DBA000003247TEL

టీక. హేరామ=ఓరామా. వసుమతః=సూర్యునియొక్క (ధనవస్తునియొక్క యని యర్థాన్తరము) కులే=వంశమునందు, (గృహమునందని యర్థాన్తరము) పునర్వసు దినే=పునర్వసునక్షత్రముతోఁగూడిన దినమునందు (బహుసంపదనొసంగు గ్రహయోగముగల దినమునయని యర్థాన్తరము) తవ=నీయొక్క, జన్మ=అవతారము (అభూత్=ఆయెను) (మఱియు) తవ=నీయొక్క, భక్తః=భక్తుడు, ధనాఢ్యస్యానుజః=కుబేరుని తమ్ముడు—విభీషణుడనుట. (ధనముగలవాని తమ్ముడని యర్థాన్తరము) (అతః=ఇందు వలన) భాగ్యే=సంపదవిషయమై, తవ=నీకు, తుల్యః=సమానుడు, కః=ఎవడు, అస్తి=కలడు—ఎవడును లేడనుట. ౨౨

తా. ఓభాగ్యశాలుడా. నీవు సూర్యవంశమున (ధనముగలవాని గృహమునందు) పునర్వసు నక్షత్రమునందు (మహాభాగ్యమునిచ్చు గ్రహసంబంధముగల దినమునందు) జన్మించితివి. ఇంతేగాక నీభక్తుడగు విభీషణుడుగూడ కుబేరునితమ్ముడు, గాన భాగ్య వంతులలో నీతో సమానుడెవ్వడును లేడు. ౨౨

శ్లో. త్వం చాపభఙ్గం కృతవాన్ కలావ
చ్చూడామణే స్త్వత్పదధూళిలేశః
శిలా మదృశ్యాం సుదృశం వితేనే
కస్తే కలాదానవిధౌ సమానః. ౨౩

వ్యా. త్వమితి॥ త్వం, కలావచ్చూడామణేః=శ్చన్ద్రచూడస్య-విద్వచ్ఛేఖరస్యచ, చాపభఙ్గం=ధనుర్భంజనం, శేతిభిన్నంపదం, అపభఙ్గం=పరాభవంచ, కృతవానసి, త్వత్పాదధూళిలేశః, అదృశ్యాం, శిలాం, సుదృశం=వారిజేక్షణాం-విదుషీంచ, వితేనే, కలాదానవిధౌ, తవ, సమానః కః? నకోపీత్యర్థః. ఉపజాతిః. ౨౩

టీక. (హేరామ=ఓరామా) త్వం=నీవు, కలావచ్చూడామణేః=కలావత్=చన్ద్రుడు, చూడామణేః=శిరోరత్నముగా గలిగిన శివునియొక్క, చాపభఙ్గం=విల్లు విఱుచుటను, (కలా....మణేః=కలావత్=విద్యావన్తులకు, చూడామణేః=శిరోభూషణమైన—వన్దనీయుడైనయనుట, పండితునియొక్క, అపభఙ్గంచ=పరాభవమునున్ను) కృతవాన్=చేసినవాడవు, (అసి=అగుచున్నావు) (కిఞ్చ=మఱియు) త్వత్....లేశః—త్వత్=నీయొక్క, పద=పాదములయందున్న, ధూళి=పరాగముయొక్క, లేశః=స్వల్పాంశము—కొంచెమనుట. అదృశ్యాం=చూచుటకుతగని, శిలాం=రాతిని, సుదృశం=మంచికన్నులుకల స్త్రీశ్రేష్ఠనుగా, (జ్ఞానవన్తురాలినిగా యని యర్థాన్తరము) వితేనే=చేసెను. (అతః=ఇందువలన) కలాదానవిధౌ—కలా=తేజస్సుయొక్క, దాన=ఇచ్చు

టయనే, విధౌ = పనియందు, తవ = నీకు, సమానః = సమానుడు, కః = ఎవడు — ఎవడు నులేడనుట. ౨౭

తా. ఓ రామా. నీవు షోడశకళా పరిపూర్ణుడగు చన్ద్రుని శిరస్సున ధరించిన యీశ్వరుని విల్లును విఱిచితివి. (పండితులలో నుత్తమునికి పరాభవమును కలుగఁజేసితివి) మఱియు నీపాదరేణులేశము గౌతమ మహాముని శాపముచేత లారూపమునొంది మహారణ్యమున చూచుటకు వీలులేకయున్న యహల్యను పూర్వరూపముగలదానిగాఁ (పండితురాలినిగా) జేసితివి; గాన తేజస్సునిచ్చుటలో నీకు సమానుడెవడును లేడు. ౨౭

శ్లో. త్వయి ప్రభో తత్త్వమృతం సదా ఽస్తే
మహౌషధిక్షోణిధరస్య నేతా
దూతశ్చ జైవాతృకకీర్తిమాంస్తే
కస్త్వత్సమో వ్యాధినివృత్తిదక్షః. ౨౮

వ్యా. త్వయీతి॥ హే ప్రభో, త్వయి, తత్త్వం = సత్యం, ఋతం = సూనృతవాణీ, తత్ తు-అమృత-మితిచ-పదచ్ఛేదే, తత్ = ప్రసిద్ధం, అమృతం త్వితిచ ప్రతీయతే, సదాఽఽస్తే, దూతః మహౌషధిక్షోణిధరస్య = ఓషధిపర్వతస్య, నేతా, జైవాతృకకీర్తిమాన్ = చంద్రసదృశకీర్తిశాలీచ-భిషక్సంబంధికీర్తిమాంశ్చ, 2॥ జైవాతృకస్త్విందు భిషగితివిశ్వః। వ్యాధినివృత్తిదక్షః, త్వత్సమః, కః? నకోఽపీత్యర్థః, కావ్యలింగం. వృత్తం పూర్వవత్. ౨౮

టీక. హే ప్రభో = ఓ ప్రభూ. త్వయి = నీయందు, తత్త్వం = సత్యము, ఋతం = సూనృతము—ప్రియమైన సత్యమనుట. (తత్ = ప్రసిద్ధమైన, అమృతం తు = అమృతమైతే యని యర్థాన్తరము) సదా = ఎల్లప్పుడును, ఆస్తే = ఉన్నది తే = నీయొక్క దూతః = దూత, మహౌషధిక్షోణిధరస్య = సంజీవిపర్వతమునకు, నేతా = నాయకుడు, జైవాతృకకీర్తిమాన్ = చన్ద్రునితో సమానమైన కీర్తిచే నొప్పువాడును. (వైద్యసంబంధమగు కీర్తిచే నొప్పువాడని యర్థాంతరము) (అతః = ఇందువలన) వ్యాధినివృత్తిదక్షః = (భక్తుల) వ్యాధులఁ బోగొట్టుటయందు సమర్థుడు, త్వత్సమః = నీతో సమానుడు, కః = ఎవడు? ఎవడును లేడనుట. ౨౮

తా. ఓ సర్వలోకనాయకుడా? నీవు సత్యమునకు సూనృతమునకు (అమృతమునకు) స్థానభూతుడవు. నీదూతయగు హనుమన్తుడన్ననో, సంజీవిపర్వతమును స్వాధీనముఁజేసికొనినవాడు, చన్ద్రునివలె స్వచ్ఛమైన కీర్తిగలవాడును (వైద్యసంబంధమైన

కీర్తితోఁ గూడినవాడును) గనుక భక్తుల వ్యాధులను నశింపఁజేసి సౌఖ్యము నొందించుటకు నీవే సమర్థుడవు. ౨౮

శ్లో. సభక్తి సంయోజ్య కరద్వయం యో
నరో ఽఞ్జలిం నాథ దదాతి తుభ్యం
కరాన్ సహస్రం భువి సంకలయ్య
తస్యాఞ్జలీన్ సంజనయన్తి భూపాః. ౨౯

వ్యా. సభక్తీతి॥ హే నాథ, యో నరః, సభక్తి యథాతథా, కరద్వయం, సంయోజ్య తుభ్య మంజలిం దదాతి; భువి, తస్య, భూపాః, సహస్రం, కరాన్ = హస్తాన్ రాజదేయధనానిచ, ని "బలిహస్తాంశవః కరాః" ఇత్యమరః. సంకలయ్య అంజలీన్, సఞ్జనయన్తి, భక్త్యా త్వాం ప్రణమన్నరః చక్రవర్తీ భవతీత్యర్థః, పరివృత్తిరలంకారః. వృత్తం భార్గవత్. ౨౯

టీక. హే నాథ = ఓ నాథుడా, యః = ఏ, నరః = మనుష్యుడు, సభక్తి (యథా తథా) భక్తితోఁ గూడినట్టుగా, కరద్వయం = చేతుల రెండిటిని, సంయోజ్య = చేర్చి, తుభ్యం = నీకొఱకు, అఞ్జలిం = దోసిలిని—నమస్కారము ననుట, దదాతి = ఇచ్చుచున్నాడో—చేయుచున్నాడో యనుట, భువి = భూమియందు, తస్య = వానికి—ఆభక్తునకనుట, భూపాః = రాజులు, సహస్రం = వేయియైన, కరాన్ = హస్తములను (పన్నులను) సంకలయ్య = కూర్చి, అఞ్జలీన్ = దోసిలులను—నమస్కారముల ననుట, సఞ్జనయన్తి = పుట్టించుచున్నారు—చేయుచున్నారనుట. భక్తిచేత నీకు నమస్కరించువాడు చక్రవర్తియగు ననియర్థము. ౨౯

తా. ఓ ప్రభువా! ఐశ్వర్యమునకై భక్తిచేఁ జేతులజోడించి నీకు నమస్కారము నొక్కసారి చేసినవాడు సమస్త సామంతరాజులవలన ననేక నమస్కార పూర్వకముగా పన్నులగ్రహించు సార్వభౌముడగుచున్నాడు. ౨౯

శ్లో. వైకుణ్ఠవాసా దిహ రామ వాసే
భేద స్తదా ఽఽసీ దరిసంభృతి స్తే
అత్రా ఽరినాశ స్సమరే దరాను
వృత్తిః పురా ఽభూద్దరధూతి రుర్వ్యామ్. ౩౦

వ్యా. వైకుణ్ఠేతి॥ హే రామ, వైకుణ్ఠవాసాత్, ఇహ = భూమౌ, వాసే, భేదః, ఉచ్యత ఇతి శేషః, తదా = వైకుణ్ఠవాసే, తే, అరిసంభృతిః = సుదర్శనధారణం-శత్రుభ

రణ మితిచ ప్రతీయతే, అత్ర=భూమౌ వాసే, సమరే, అరినాశః, పురా, దరానువృత్తిః= శఙ్ఖానుసరణం-భయానుసరణ మితిచ ప్రతీయతే, అభూత్, ఉర్వ్యాం=భూమౌ, దర ధూతిః=భయనివారణం, అనేన నారాయణావస్థాతో రామావస్థాయాం భగవతో వ్యతిరేకో వ్యజ్యతే. ఇంద్రవజ్రావృత్తం. ౩౦

టీక. హేరామ=ఓరామా, తే=నీకు, వైకుణ్ఠవాసాత్=వైకుణ్ఠమున నుండుటకంటె, ఇహ=ఈభూమియందు, వాసే=నివసించుటయందు, భేదః=భేదము (ఉచ్యతే=చెప్పఁబడుచున్నది) తదా=ఆవైకుణ్ఠమున నివసించునప్పుడు, తే=నీకు, అరిసంభృతిః=చక్రమును ధరించుట, (శత్రువుల నోర్చుటయని గమ్యమానార్థము) అత్ర=ఈభూమియందు నివసించునపుడు, సమరే=యుద్ధమున, అరినాశః=శత్రునాశము (ఇదిగాక మఱియొక భేదము గూడఁగలదు) పురా=పూర్వమున—వైకుణ్ఠమునందునపుడనుట, దరానువృత్తిః=శఙ్ఖము ననుసరించుట—శఙ్ఖమును విడువకుండుటయనుట (భయమును వదలకుండుటయని గమ్యమానార్థము) ఉర్వ్యాం=భూమియందు (ఈయవతారకాలమునందు) దరధూతిః=(భక్తులయొక్క—) భయమును పోఁగొట్టుటయు, అభూత్=ఆయెను.

తా. ఓరామా, నీవు వైకుణ్ఠముననుండు నప్పటికంటె నీయవతారకాలమున భేదము కలవాడవైతివి. అదెట్లన వైకుణ్ఠవాసకాలమున (అరి) (దర) చక్రమును శఙ్ఖమును ధరించితివి. ఈయవతారకాలమునను (అరి) శత్రువులను, (దర) (భక్తుల) భయమును నశింపఁజేసితివి. ౩౦

శ్లో. సంవ్యఞ్జయన్తి రఘునాథ హరే రభేదం
పాణిస్ఫుర జ్జలజశఙ్ఖ రథాఙ్గరేఖాః
స్వామిన్ దృశోశ్చ పురుషోత్తమ పుణ్డరీక
శోభా స్తనౌ తవ నవీనపయోదభాసః. ౩౧

వ్యా. సంవ్యఞ్జయన్తీతి॥ హేరఘునాథ-స్వామిన్-పురుషోత్తమ, పాణి స్ఫురజ్జలజ శఙ్ఖ రథాఙ్గ రేఖాః, దృశోశ్చ, పుణ్డరీకశోభాః, తనౌ, నవీనపయోదభాసశ్చ, తవ, హరేః, అభేదం, అభిన్నత్వం, సంవ్యఞ్జయన్తి=సూచయంతి. వసంతతిలకావృత్తమ్. ౩౧

టీక. పురుషోత్తమ=పురుషశ్రేష్ఠుడవైనట్టియు, స్వామిన్=ఈశ్వరుడవైనట్టియు, హేరఘునాథ=ఓరామా. పాణి.... రేఖాః-పాణి=హస్తములయందు, స్ఫురత్=ప్రకాశించుచున్న, జలజ=పద్మాకారము కలిగినట్టియు, శఙ్ఖ=శఙ్ఖాకారము కలిగినట్టియు, రథాఙ్గ=చక్రాకారము కలిగినట్టియు, రేఖాః=రేఖలును, దృశౌ=నేత్రముల

యందు, పుండరీకశోభాః = తెల్లదామర కాంతులును, తనౌ = శరీరమున, నవీన...భాసః—నవీన = క్రొత్తదైన—తొలకరి కాలమునందలి నీలకాంతిగల యనుట, పయోద = మేఘము యొక్క, భాసః = కాంతులును, తవ = నీకు, హరేః = శ్రీ మహావిష్ణువునకు, అభేదం = ఏకత్వమును, సంవ్యఞ్జయన్తి = తెలుపుచున్నవి. ౩౧

తా. ఓరామా! హస్తములయందుగల పద్మ, శఙ్ఖ, చక్ర రేఖలు, కన్నులయందుగల తెల్లతామరకాంతులు, శరీరమందలి నీలమేఘకాంతులు, నీకును, విష్ణువునకు భేదములేకపోవుటను స్ఫుటపరుచుచున్నవి. ౩౧

శ్లో. ఆత్మనిబిడౌజసం త్వా
మాశాస్యం శుభగుణేషు యుద్ధభువి
భీమం రామం భిన్నమ్
జానీమో వాసవా ద్విధే గ్గిరిశాత్. ౩౨

వ్యా. ఆత్మనీతి॥ హేరామ, ఆత్మని = దేహే-నిబిడౌజసం, ఆత్మని = స్వరూపే, బిడౌజస = మింద్రమితిచ, శుభగుణేషు = శోభనగుణవిషయే, ఆశాస్యం = ఆశంసనీయం, ఆశాసు = దిశాసు-అస్యాని-యస్య-తథోక్తం, బ్రహ్మాణమితిచ, యుద్ధభువి, భీమం = భయంకరం-శివమితిచ, త్వాం, వాసవా ద్విధే గ్గిరీశాత్, భిన్నమ్, జానీమః, అత్యవసాయాతిశయోక్తి మూలకం రూపకం. ఆర్యాభేదః. ౩౨

టీక. ఆత్మ...సం—ఆత్మ = శరీరమున, నిబిడ = దట్టమైన, ఓజసం = బలము కలిగినట్టిన్ని (ఆత్మని = స్వరూపమున, బిడౌజసం = ఇన్ద్రుడైనట్టియు—ఇన్ద్రునివలె నీల కాంతిగలిగినట్టి యనుట.) శుభగుణేషు = మంచిగుణములయెడ, ఆశాస్యం = కొనియాడదగినట్టియు (ఆశాస్యం—ఆశా = నలుదిక్కులయందు, అస్యం = ముఖములుగల బ్రహ్మయైనట్టియు) యుద్ధభువి = యుద్ధభూమియందు, భీమం = (శత్రువులకు) భయంకరుడైనట్టియు (భీమం = శివుడైనట్టియు) రామం = శ్రీరాముడవైన, త్వాం = నిన్ను (వయం = మేము) వాసవాత్ = ఇన్ద్రునికంటెను, విధేః = బ్రహ్మకంటెను, గిరీశాత్ = శివునికంటెను, భిన్నం = వేరయినవానినిగా, జానీమః = తెలిసికొనుచున్నాము. ౩౨

తా. ఓరామా! నీవు దేహమున మిక్కిలి బలముగలవాడవు (ఇన్ద్రునివలె నల్లనివాడవు) కొనియాడదగిన మంచిగుణములుగలవాడవు. (చతుర్ముఖుడవు) యుద్ధభూమియందు శత్రువుల కపరిమితమగు భయముఁజేయువాడవు (శివుడవు) ఇట్టి నిన్ను, యిన్ద్రబ్రహ్మ శివులకంటె వేరయినవానినిగా, మేము తెలిసికొనుచున్నాము. ౩౨

శ్లో. శృఙ్గారః కిల మూర్తిమాన్ వసుమతీపుత్ర్యా విహారే మిథోఽ
రణ్యే తాపసపుఙ్గవాగ్రధరణౌ శాన్తో వపుష్మానివ
యుద్ధక్షోణిషు యాతుధానవితతే రౌద్రో యథా ఽఽప్తాకృతిః
కశ్చిన్నః కులదైవతం విజయతే కోదణ్డవిద్యాగురుః. 33

వ్యా. శృఙ్గార ఇతి. వసుమతీపుత్ర్యాః=సీతాయాః, మిథో=రహసి, విహారే, మూర్తిమాన్, శృఙ్గారః-రసః కిల, కిలేత్యుత్ప్రేక్షాయాం, అరణ్యే, తాపసపుఙ్గవానాం-అగ్రధరణౌ=పురః ప్రదేశే, వపుష్మాన్=మూర్తః, శాన్తో రస ఇవ, సంభావనాయామివ శబ్దః, యుద్ధక్షోణిషు, యాతుధానానాం-వితతే=సమూహస్య, ఆప్తాకృతి=ధృతమూర్తిమాన్, రౌద్రో రసో యథా, కోదణ్డవిద్యాగురుః, సః, కులదైవతం, కశ్చిత్, రామ ఇత్యర్థః, విజయతే. ఉత్ప్రేక్షా. శార్దూలవిక్రీడితం. 33

టీక. వసుమతీపుత్ర్యాః=సీతాదేవికి, మిథః=రహస్యమునందలి, విహారే=క్రీడయందు, మూర్తిమాన్=ఆకారముగల, శృంగారః కిల=శృంగారరసమో యన్నట్లును; అరణ్యే=దణ్డకారణ్యమునందు, తాపసపుఙ్గవాగ్ర ధరణౌ—తాపసపుఙ్గవ=మునిశ్రేష్ఠుల యొక్క, అగ్రధరణౌ=ఎదుట, వపుష్మాన్=శరీరముగల, శాన్త ఇవ=శాన్తరసమో యన్నట్లును, యుద్ధక్షోణిషు=యుద్ధభూములయందు, యాతు....తేః, యాతుధాన=రాక్షసులయొక్క, వితతేః=సమూహమునకు, ఆప్తాకృతిః=పొందఁబడిన రూపముగల, రౌద్రో యథా=రౌద్రరసమాయన్నట్లును తోచుచున్న, కోదణ్డ విద్యాగురుః=ధనుర్విద్యాచార్యుడైన, కశ్చిత్=ఒకానొక, నః=మాయొక్క, కులదైవతం=ఇలువేల్పు—శ్రీరాముడనుట, విజయతే=సర్వోత్కర్షముగ నొప్పుచున్నది. 33

తా. రహస్యమునందు క్రీడించువేళ శృంగారరసము దేహమును ధరించి వచ్చినదాయనునట్లు సీతాదేవికిని, దణ్డకారణ్యమున వినయాదిగుణములచే నొప్పుచు రూపముఁ దాల్చిన శాన్తరసమో యనునట్లు మునులకును, యుద్ధభూములయందు వద్దులేక విజృంభించుటచే సాకృతిఁ గైకొన్న రౌద్రరసమో యనునట్లు రక్కసుల గుంపునకును తోచుచు విలువిద్యయం దపారనిపుణతకలిగి యిట్టిదట్టిదని నిరూపించుటకు శక్యము కాని శ్రీరామరూపమైన మాకులదైవము సర్వాతిశాయియై యొప్పుచున్నది. 33

ఈశ్లోకమున ప్రశ్నోత్తరములచే శ్రీరామ మహిమ వర్ణింపఁబడుచున్నది.

శ్లో. కా విద్యా మహితా సఖే శృణు భవేద్యా సత్కవిత్వాన్వితా
శ్లాఘ్యా కా కవితా యయా హరికథా సంవర్ధ్యతే భక్తితః

కిం సుశ్రావ్య మదో యశస్సు చరితై ర్భూత్వా క్షితౌ యత్కృతం
కీదృగ్భి శ్చరితై ర్మహీతనుభవా పాణిగ్రహాద్యై శ్శుభైః. ౩౮

వ్యా. కేతి॥ హేసఖే, మహితా, విద్యా, కా? ఇతిప్రశ్నః, శ్రుణు, యా-విద్యా-సత్కవిత్వాన్వితా-సా మహితేత్యధ్యాహారేణోత్తరం, కాకవితా శ్లాఘ్యే? తిపునఃప్రశ్నః, యయా = కవితయా, భక్తితః-హారియశ-స్సంవర్ధ్యతే; సా-కవితా-శ్లాఘ్యేత్యధ్యాహారేణోత్తరం, అమువ్య = హారేః-యశాంసి-అదోయశాంసి, తేషు, కిం యశః? సుశ్రావ్యం= సుఖేనశ్రావ్యమితిప్రశ్నః, క్షితౌ, భూత్వా = ఆవిర్భూయ, సుచరితైః, యద్యశః కృతం, హారిణేతి శేషః, తచ్ఛ్రావ్యమిత్యధ్యాహారేణోత్తరం, కీదృగ్భి శ్చరితైః, "కృతం, యశ," ఇత్యధ్యాహారేణపునః ప్రశ్న, శుభైః, మహీతనుభవాయాః = సీతాయాః-పాణిగ్రహాద్యై "శ్చరితైః కృతం యశస్సుశ్రావ్య" మిత్యధ్యాహారేణోత్తరం, శ్రీరామచరిత్ర వర్ణన సహిత కవితా రహితా విద్యా నశ్లాఘ్యే తినిష్కృష్టోఽర్థః. ఉభావితి ప్రాచీన పక్షే ఉత్తరాలంకారః. ౩౮

టీక. (ప్రశ్న.) హేసఖే=ఓ స్నేహితుడా. మహితా = పూజ్యరైన—ఉత్తమరైన యనుట, విద్యా = చదువు, కా = ఏది. (ఉత్తరము) (త్వం = నీవు) శ్రుణు = వినుము. యా = ఏవిద్య, సత్కవిత్వాన్వితా—సత్ = శ్రేష్ఠమైన, కవిత్వ = కవిత్వముతో, అన్వితా = కూడినదో (సా = ఆవిద్య) మహితా = ఉత్తమరైనది. (ప్ర) కా = ఏ, కవితా = కవిత్వము, శ్లాఘ్యా = కొనియాడఁదగినది. (ఉ) యయా = ఏకవిత్వముచేత, భక్తితః = భక్తివలన హారియశః = భగవంతునికీర్తి, సంవర్ధ్యతే = వృద్ధిఁబొందింపఁబడుచున్నదో, ప్రకటన చేయఁబడుచున్నదో యనుట (సా = ఆకవిత, శ్లాఘ్యా = కొనియాడఁదగినది) (ప్ర) అదోయశస్సు—అదః = ఈవిష్ణుమూర్తియొక్క, యశస్సు = యశస్సులయందు, కిం = ఏయశస్సు, సుశ్రావ్యం = సుఖముగా వినఁదగినది, (ఉ) క్షితౌ = భూమియందు, భూత్వా = అవతరించి, సుచరితైః = మంచినడతలచేత (హారిణా = విష్ణుమూర్తిచేత) యత్ = ఏ, యశః = యశస్సు, కృతంఽచేయబడినదో (తత్ = ఆయశస్సు, శ్రావ్యం = వినదగినది.) (ప్ర) కీదృగ్భిః = ఎటువంటి, చరితైః = నడతలచేత, కృతం = చేయఁబడిన (యశః = కీర్తి) (ఉ) మహీ....ద్యైః—మహీతనుభవా = భూపుత్రియగు సీతయొక్క పాణిగ్రహాద్యైః = వివాహము మొదలగు, శుభైః = మఙ్గళకరములైన (చరితైః = నడతలచేత, కృతం = చేయఁబడినది. శ్రీరామచరిత్ర వర్ణనతోఁగూడిన కవిత్వముచే నొప్పు విద్యయే కొనియాడఁదగినదని ఫలితార్థము. ౩౮

తా. (ప్రశ్న) ఓమిత్రుడా, భూమియందుఁగల విద్యలలో మంచిదేది. (ఉత్తరము) ఓయీ, నేనుచెప్పువాక్యమును వినుము. మంచికవిత్వముతోఁగూడిన విద్యయే

శ్రేష్ఠ మైనది. (ప్ర) మంచికవిత్వమన నెద్ది? (ఉ) భక్తితో భగవత్కీర్తిని ప్రకటించున దియే మంచికవిత్వము. (ప్ర) భగవత్కీర్తులలో వీనుల కింపైనకీర్తియేది? (ఉ) విష్ణుమూర్తి భూమియం దవతరించి ప్రవర్తనలచే సంపాదించిన కీర్తియే వీనులకింపైనది. (ప్ర) ఆప్రవర్తన లెవ్వి? (ఉ) శ్రీ సీతాకల్యాణము మొదలగునవి. ౩౪

శ్లో. దాම్పత్యం శ్రేయసే భూయా
ద్గణనాఽతీత వైభవం
కౌసల్యావసుధే యేన
సంబన్ధినౌ బభూవతుః. ౩౫

వ్యా. దాంపత్యమితి॥ యేన, దాంపత్యేన, కౌసల్యావసుధే, సంబంధినౌ, బభూవతుః, అన్వయస్సుగమం. పర్యాయోక్తం. వృత్తమనుష్టుప్ఛంద౽. ౩౫

టీక. యేన=ఏదాంపత్యముచేత, కౌసల్యావసుధే=కౌసల్యాదేవియు, భూదేవియు, సంబంధినౌ=సంబంధముకలవారలు, బభూవతుః=అయిరో, గణ....వం—గణనా=లెక్కించుటకు, అతీత=దాటిన—లెక్కపెట్టుటకు వీలుకానియనుట, వైభవం=ఐశ్వర్యము కలిగినట్టి (తత్=ఆ) దాంపత్యం=దాంపత్యము, నః=మాయొక్క, శ్రేయసే=మంగళములకొఱకు, భూయాత్=అగుంగాక. ౩౫

తా. కౌసల్యాదేవియు భూదేవియు వియ్యపురాండ్రగుటకు కారణభూతులగు మితిమీరిన వైభవముకల శ్రీరామ సీతారూప దంపతులు మాకు శుభముల నిదుదురుగాక. ౩౫

శ్లో. అఖిలదుష్కృతి సంహృతి సంహృతిం
సకలభవ్యగతిం చ యదీ చ్ఛసి
రఘుపతిం సతతం స్మృతిమార్గతో
హృదయ మా దయమాన మపాకురు. ౩౬

వ్యా. ఇతఃపరం చతుర్థపాదే యమకత్వాత్ తస్య పదచ్ఛేదం ప్రథమం కృత్వా తతో౽ర్థః క్రియతే॥ అఖిలేతి॥ హృదయ, మా, దయమానం, అపాకురు, ఇతిపదచ్ఛేదః॥ హేహృదయ, అఖిలదుష్కృతి సంహతేః, సంహృతిం=నాశం, సకలభవ్యగతించ, ఇచ్ఛసియది, సతతం, స్మృతిమార్గతః, దయమానం, రఘుపతిం, మా౽పాకురు=మాత్యజ. ద్రుతవిలంబిత వృత్తమ్. ౩౬

టీక. హేహృదయ = ఓమనసా. త్వం = నీవు అఖిల...లిం—అఖిల = సకలము లైన, దుష్కృతి = పాతకములయొక్క, సంహతేః = సమూహముయొక్క, సంహృతిం = వినాశమును, సకల....లింశ—సకల = సమస్తములైన, భవ్య = క్షేమముల యొక్క, కలించ = ప్రాప్తినిన్ని, ఇచ్ఛసియదె = కోరుచుంటివేని, సతతం = ఎల్లపుడు, స్మృతిమార్గతః = స్మరణమనే మార్గమునుంచి, దయమానం = దయానిధియగు, రఘుపతిం = శ్రీరాముని, మాపాకురు = తొలగింపకుము—స్మృతిమార్గమునసే యుంచుమనుట. ౩౭

తా. ఓమనసా, నీవు దయాసముద్రుడగు శ్రీరాముని యెల్లపుడు వదలక ధ్యానించితివేని సమస్తపాపములు నశించును.. సకలశుభములు చేకూరును. ౩౭

శ్లో. రఘుపతే తవ పాదసరోరుహం
సకుతుకం శిరసా ప్రణమామ్యహం
కరుణయా ఽధిక మత్ర మహాప్రభో
జనయ మే నయ మేవ సదా హృది. ౩౮

వ్యా. రఘుపతఇతి॥ మే, నయం, ఏవ, ఇతిపదచ్ఛేదః—హేరఘుపతే, నయం = నీతి మేక, జనయ = ఉత్పాదయ, అన్యత్సుగమం, రూపకం, వృత్తం పూర్వవత్. ౩౮

టీక. హేరఘుపతే = ఓశ్రీరామా! అహం = నేను, తవ = నీయొక్క, పాదసరోరుహం = పాదపద్మమును, సకుతుకం = (యథాతథా) సంతోషముతోఁ గూడికొన్నట్టుగా, శిరసా = శిరస్సుచేత, ప్రణమామి = నమస్కరించుచున్నాను. హేమహాప్రభో = ఓ సర్వేశ్వరుడా, అత్ర = ఈలోకమున, సదా = ఎల్లపుడును, మే = నాయొక్క, హృది = హృదయమున, కరుణయా = దయచేత, నయమేవ = నీతినే, అధికం = ఎక్కువగా, జనయ = పుట్టింపుమా. ౩౮

తా. ఓరామా! నేను పద్మమువలె కోమలమైన నీచరణమును సంతోషముతోఁ దలవంచి మ్రొక్కుచున్నాను. నీవు నాయందు దయకలవాడవై నన్ను నీతిమార్గము నుండి తొలగకుండఁ జేయుము. ౩౮

శ్లో. జనకరాజసుతాప్రణయిన్ విభో
దినకరాన్వయసిన్ధు సుధాకర
తవ పదం నమత శ్శిరసా సదా
కలయ మే లయ మేవ శుచా మిహ. ౩౯

వ్యా. జనకేతి. కలయ, మే, లయ, మితిపదచ్ఛేదః॥ మే శుచాం=దుఃఖానాం, లయం=నాశమేవ, కలయ అన్వయక్రమం. వృత్తం పూర్వవత్. ౩౮

టీక. దిన....కర—దినకర=సూర్యునియొక్క, అన్వయ=వంశమునే, సింధు=సముద్రమునకు, సుధాకర=చంద్రుడవైనట్టియు, జనక....యః—జనకరాజ=జనకమహారాజుయొక్క, సుతా=పుత్రికయగు-సీతాదేవియందు, ప్రణయః=అనురాగము కలిగినట్టి, విభో=ప్రభువైన శ్రీరామా, ఇహ=ఈలోకమునందు, తవ=నీయొక్క, పదం=అడుగును, సదా=ఎల్లపుడు, శిరసా=శిరస్సుచేత, నమతః=నమస్కరించుచున్న, మే=నాయొక్క, శుచాం=దుఃఖములయొక్క,లయమేవ=నాశమునే, కలయ=చేయుము.౩౮

తా. సూర్యవంశ ప్రకాశకుడవును, సీతాప్రాణ ప్రియుడవగునో రామా! నా సకలదుఃఖములం బారందోలుటకై నీపాదారవిందమును యెల్లపుడు తలవంచి నమస్కరింపుచున్నాను. ౩౮

శ్లో. దశముఖాద్రిభిదాకులిశాయితాఽఽ
శుగ విభో మిథిలేన్ద్రసుతాపతే
నిజజనావనదీక్షిత సన్తతం
రచయ మే చయ మేవ ముదాం హృది. ౩౯

వ్యా. దశముఖేతి॥ రచయ, మే, చయం, ఏవ, తిపదచ్ఛేదః॥ దశముఖ-ఏవ-అద్రిః - తస్య-భిదాయాం=భేదనే-కులిశాయితః=కులిశవదాచరితః-ఆశుగః - బాణః-యస్య-స-తథోక్త-మిథిలేన్ద్ర సుతా పతే, మే, హృది, ముదాం, చయం=సమూహమేవ, రచయ, అన్వయక్రమం వృత్తం పూర్వవత్. ౩౯

టీక. దశ....శుగ—దశముఖ=రావణుడనెడు, అద్రి=పర్వతమును, భిదా=బ్రద్దలుచేయుటయందు, కులిశాయిత=వజ్రాయుధమువలె నాచరించు, ఆశుగ=బాణముకలిగినట్టియు,మిథి....పతే=మిథిలేన్ద్ర=జనకమహారాజుయొక్క, సుతా=కూతురగు సీతాదేవియొక్క, పతే=పెనిమిటివైనట్టియు, నిజ....త—నిజజన=స్వజనులను, అవన=రక్షించుటయందు, దీక్షిత=నియమము గలిగినట్టి, విభో=ప్రభువగు శ్రీరామా, సన్తతం=ఎల్లపుడు, మే=నాయొక్క, హృది=హృదయమున, ముదాం=సంతోషములయొక్క, చయమేవ=సముదాయమునే, రచయ=కల్పింపుము. ౩౯

తా. స్పష్టము. ౩౯

శ్లో. దశరథాత్మజ రాక్షసకాననావలిదవానల పుష్కరలోచన
నిరుపమే భవదీయకథాసుధాసరసి కో రసికో న నిమజ్జతి. ౪౦

వ్యా. దశరథాత్మజేతి॥ భవదీయకథాసుధాసరసి, కః, రసికః, ఇతిపదచ్ఛేదః॥ రాక్షసా-ఏవ-కాననావలిః-తస్యాః-దవానల = దావాగ్నే, భవదీయకథైవ-సుధాసరః-తస్మిన్, కో, రసికో, ననిమజ్జతి, సర్వేరసికా నిమజ్జంతీత్యర్థః॥ అన్వయస్సుగమం. ౪౦

టీక. దశ...జ—దశరథ=దశరథునకు,ఆత్మజ=కుమారుడవైనట్టియు,రాక్షస...ల—రాక్షస=రక్కసులనే, కాననావలి=అరణ్యపఙ్క్తికి, దవానల=కార్చిచ్చువైనట్టియు, పుష్కరలోచన=తెల్లదామరలవంటి కన్నులుగల రామా, నిరుపమే=సమానములేని, భవ....సి—భవదీయ=నీదగు, కథా=కథయనెడు, సుధాసరసి=అమృతసరస్సునందు, కః=ఏ, రసికః=రసికుడు, న నిమజ్జతి=మునుగడు—రసికులందరును మునుగుదురే యనుట. ౪౦

తా. ఓరామా! చెవులకు మిగుల నానందముఁగూర్చు నీకథను రసికులగు జనులందరు ప్రేమతో విందురు. ౪౦

శ్లో. హృదయ శోకకరాన్ విషయాం స్త్యజ
న్నిశిచరాధిప సన్తమసా పహమ్
క మపి భాస్కర మాశ్రిత కల్పకం
స్మర సదా రసదానచణప్రథమ్. ౪౧

వ్యా. హృదయేతి॥ స్మర, సదా, రసదానచణప్రథ మితిపదచ్ఛేదః॥ నిశిచరాధిపో=రావణఏవ-సన్తమస=మన్ధకారః - తస్యాపహం=మోచకం, రసానాం=శృఙ్గారాదీనాం-దానేన-విత్తా-దానచణా-ప్రథా=ఖ్యాతి-ర్యస్య-తథోక్తం "భాస్కరపక్షే" రసదానేన=జలదానేన-విత్తా-రసదానచణా-ప్రథా-యస్య-తథోక్తం,కమపి,భాస్వరం, తత్వేనాధ్యవసితం రామమిత్యర్థః, అన్వయస్సుగమం. అతిశయోక్తి రూపకమఙ్గం. ౪౧

టీక. హే హృదయ=ఓమనసా! (త్వం=నీవు) శోకకరాన్=దుఃఖమునుచేయు, విషయాన్=శబ్దాదివిషయములను—సంగీత పుష్పమాల చందన వనితాదులననుట, త్యజన్=వదలుచు, నిశి....హం—నిశిచరాధిప=రావణుడనే, సంతమస=చీకటిని, అపహం=పోఁగొట్టి నటువంటిన్ని, రసదానచణప్రథం—రస=శృఙ్గారాది రసముల యొక్క, దాన=యిచ్చుటచేత, చణ=సమర్థమైన—గొప్పదైనయనుట, ప్రథం=కీర్తిగలిగినట్టియు (సూర్యపక్షమున, రస=జలముయొక్క, దాన=యిచ్చుటచేత, చణ=సమ

ర్థమైన, (ప్రథం=కీర్తిగల,) ఆశ్రితకల్పకం=ఆశ్రితులకు కల్పవృక్షమైనట్టియు—భక్తుల సకలకామితముల నిచ్చువాడనుట, కమపి=అవాఙ్మానస గోచరుడైన, భాస్కరం=సూర్యుని (శ్రీరాముని) సదా=ఎల్లప్పుడును, స్మర=స్మరింపుము. ౪౧

తా. ఓమనసా! శబ్దాదివిషయములు మొదట సుఖకరములుగా కనుపించినను చివరకు మిక్కిలి దుఃఖకరములు గాన వానియం దభిలాష నువదలి, రావణుడను చీకటిని రూపుమాపినట్టియు, శృఙ్గారాది నవరసములఁ గనుపరచుటయందు నిపుణుడైనట్టియు, భక్తుల కోరికల నీడేర్చునట్టియు, వనిర్వాచ్యుడైనట్టియు, తేజస్స్వరూపుడగు శ్రీరాముని దలచుము. ౪౧

శ్లో. జనకభూమిపతిప్రియనందినీ
హృదయచోర మఘౌఘనివారణమ్
క మపి సాప్య పరాధకృతి స్వకే
జ్యపరుషం పరుషం విమతవ్రజే. ౪౨

వ్యా. జనకేతి॥ అప రుషం, పరుషం, ఇతిపదచ్ఛేదః॥ అపరాధకారిణ్యపి-స్వకే, జనే, అపగతా-రుట్-యస్మాత్తం-క్షమమాణమితియావత్, విమతవ్రజే, పరుషం, కమపి, రామమిత్యర్థః. అన్యత్సుగమం. ౪౨

టీక. జనక...చోరం—జనకభూమిపతి=జనకమహారాజుయొక్క, ప్రియనన్దినీ=ముద్దుకూతురగు సీతయొక్క, హృదయ=మనస్సుకు, చోరం=దొంగయైనట్టియు—మనస్సు నాకర్షించువాడైనట్టియు ననుట, అఘౌఘనివారణం=పాపసమూహములను పోఁగొట్టునట్టియు, అపరాధకృతి అపి=తప్పులఁజేసినదైనను, స్వకే=స్వకీయమైన, జనే=జనమందు—భక్తసమూహమందనుట, అపరుషం=పోయిన కోపముగలవాడును—కోపగించనివాడనుట. విమతవ్రజే=శత్రుసమూహమందు, పరుషం=కఠినుడైనట్టియు, దండించువాడైనట్టియు ననుట, కమపి=అనిర్వాచ్యుడగు రాముని, నౌమి=నమస్కరించుచున్నాను. ౪౨

తా. సీతాదేవి మనస్సున కింపైనట్టియు, సకలదోషముల పోఁగొట్టునట్టియు, భక్తులయం దెన్నిదోషములుండినను విచారించక రక్షించునట్టియు, శత్రుసమూహమును కఠినముగా శిక్షించునట్టియు, అవాఙ్మానస గోచరుడైన శ్రీరాముని నమస్కరించుచున్నాను. ౪౨

శ్లో. హృదయ కోపి పుమాన్ పరిశీల్యతాం
ప్రతికలం భవతా స్వహి (సుఖ) తైషిణా

రిపుజయాయ శరాసనదీక్షితో
మహిమవాన్ హిమవానివ ధైర్యవాన్. ౮౩

వ్యా. హృదయేతి॥ మహిమవాన్, హిమవా నితిపదచ్ఛేదః॥ హే హృదయ, స్వహితైషిణా, భవతా, రిపుజయాయ, మహిమవాన్ = మాహాత్మ్యవాన్, కోపి, పుమాన్, రామ ఇత్యర్థః, పరిశీల్యతాం చిన్త్యతాం. అన్యత్సుగమం. ౮౩

టీక. హే హృదయ = ఓమనసా, స్వహితైషిణా-స్వ = నీయొక్క, హిత = మంచిని, ఏషిణా = కోరుచుండెడి, (సుఖైషిణా—సుఖమును కోరుచుండెడి, యని పాఠాంతరము) భవతా = నీచేత, ప్రతిఫలం = ఎల్లప్పుడు, రిపుజయాయ = శత్రువుల జయించుటకై, శరాసనదీక్షితః = ధనుస్సున దీక్షఁజేసినట్టియు,—వినుకర విల్లును ధరించినట్టియు యనుట, హిమవాన్ ఇవ = హిమాలయ పర్వతమువలె, ధైర్యవాన్ = ధైర్యముఁగలిగినట్టియు, మహిమవాన్ = మాహాత్మ్యముఁగలిగినట్టియు, కోపి = ఒకానొక, పుమాన్ = పురుషుడు (శ్రీరామమూర్తి) పరిశీల్యతాం = విచారించఁబడుఁగాక—ధ్యానించఁబడుఁగాక యనుట. ౮౩

తా. స్పష్టము. ౮౩

శ్లో. జనకభూమిపతే ర్దుహితు ర్గళ
స్ఫురితమఙ్గళసూత్ర సుజీవితం
పరిచినోమి మహః కిమపి స్వయం
శుభయశో భయశోకనివారణమ్. ౮౪

వ్యా. జనకేతి॥ శుభయశః, భయ శోక నివారణ మితి పదచ్ఛేదః॥ గళేస్ఫురితస్య-మఙ్గళసూత్రస్య = మాఙ్గల్యతన్తోః-సుజీవితం = ప్రాణభృతం, కిమపి, మహః = తేజః, తత్త్వేనాధ్యవసితంరామం, స్వయం, పరిచినోమి, ధ్యాయామీత్యర్థః. అన్యత్సుగమం. అతిశయోక్తిః. ౮౪

టీక. జనకభూమిపతేః = జనకమహారాజుయొక్క, దుహితుః = కూతురగు సీతయొక్క, గళ...తం—గళే = కణ్ఠమున, స్ఫురిత = రాజిల్లుచున్న, మఙ్గళసూత్ర = మఙ్గళసూత్రమునకు, సుజీవితం = ముఖ్యప్రాణాధారమును, శుభయశః = శుభకీర్తికలదియును, భయ...ణం—భయ = భయమును, శోక = దుఃఖమును, నివారణం = పోఁగొట్టునదియు, కిమపి = అనిర్వాచ్యమైన, మహః = తేజస్సును, (శ్రీ [illegible]) (అహం = నేను)

స్వయం=స్వయముగా, పరిచినోమి=అభ్యసించుచున్నాను—ఉపాసించుచున్నా ననుట. ౪౪

తా. సుగమము. ౪౪

శ్లో. చరణధూళిలవేన ససర్జ య
శ్చరణలోచనసారసలోచనామ్
అనుపమః పురుషో హృది సన్తతం
లసతు మే స తు మేఘసమద్యుతిః. ౪౫

వ్యా. చరణ ధూళిరితి॥ లసతు మే సః తు ఇతిపదచ్ఛేదః॥ యః, చరణధూళిలవేన, చరణలోచనస్య=గౌతమస్య-సారసలోచనా=మహల్యాం, ససర్జ=సృష్టవాన్. అన్యత్సుగమం. ౪౫

టీక. యః=ఏపురుషుడు, చరణధూళిలవేన=పాదపరాగలేశముచేత, చరణ...నాం—చరణలోచన=పాదమున కన్నుగల గౌతమమునియొక్క, సారసలోచనాం=భార్యయైన యహల్యను, ససర్జ=పుట్టించెనో; మేఘసమద్యుతిః=మేఘమువలె నీలవర్ణుడై నట్టియు, అనుపమః=ఉపమానములేని, సః=ఆ, పురుషః తు=పురుషుడు (శ్రీరాముడు) అయితే, మే=నాయొక్క, హృది=చిత్తమున, లసతు=ప్రకాశించుగాక. ౪౫

తా. స్పష్టము. ౪౫

శ్లో. నవపయోదకచాకచిచుఞ్చుభా
స్స్మరణమాత్రనిబర్హితదుష్కృతిః
వ్రజతు మే జనకాత్మజయా గృహీ
శరణతాం రణతాణ్డవితాయుధః. ౪౬

వ్యా. నవేతి॥ శరణతాం, రణతాణ్డవితాయుధ ఇతిపదచ్ఛేదః॥ నవపయోదైః-కచాకచిచుఞ్చుః-కచగ్రహణయుద్ధేన విత్తా=ప్రసిద్ధా-కచాకచిచుఞ్చుః-భా=శోభా-యస్య-తథోక్తః, రణేతాణ్డవితం-ఆయుధం=చాపం-యేనసః, జనకాత్మజయా, గృహీ=గృహస్థః, జానకీపతిరిత్యర్థః మే శరణతాం=రక్షకతాం-వ్రజతు, అన్యత్సుగమం. ౪౬

టీక. నవ...భాః—నవ=క్రొత్తయైన, పయోద=మేఘములతో, కచాకచి=జుట్టుపట్టి పోరాడుటచేత, [illegible]చుఞ్చు=ప్రసిద్ధమైన, భాః=కాన్తిగలిగినట్టియు, స్మరణ....తః—స్మరణమాత్ర=[illegible]...చేతనే, నిబర్హిత=పోగొట్టబడిన, దుష్కృతః=పాపము

లంకలిగినట్టియు, రణతాణ్డవితాయుధః = యుద్ధమున నాట్యముచేయుచుండెడు ధనుర్బాణములు గలిగినట్టియు, జనకాత్మజయా = సీతాదేవిచేత, గృహీ = గృహస్థుడైన, (శ్రీరాముడు) మే = నాకు, శరణతాం = రక్షకుడగుటను, వ్రజతు = పొందుగాక. ౪౭

తా. స్పష్టము. ౪౭

శ్లో. దశరథక్షితిపాలబహూద్భవ
ప్రభవపుణ్యమహీరుహజం ఫలమ్
కిమపి భాతు సదా విపదర్ణవో
త్తరణకృ ద్రణకృత్తదశాననమ్. ౪౮

వ్యా. దశరథఇతి॥ విపదర్ణవోత్తరణకృత్, రణకృత్తదశానన, మితిపదచ్ఛేదః॥ దశరథక్షితిపాలస్య-బహూద్భవేషు = బహుజన్మసు-ప్రభవా = ఉత్పన్నా-త్పుణ్యాదేవ-మహీరుహా-జ్జాయతఇతితథోక్తం, రణే-కృత్త = ఛిన్నో-దశాననో-యేన-తత్తథోక్తం, కిమపి, ఫలం, రామఇత్యర్థః, భాతు, మమమనసీతిశేషః. అస్యత్సుగమం. అతిశయోక్తి రూపకమఙ్గం. ౪౮

టీక. దశరథ....రుహజం—దశరథక్షితిపాల = దశరథ మహారాజుయొక్క, బహు = అనేకములైన, ఉద్భవ = (పూర్వ) జన్మములయందు, ప్రభవ = కలిగిన, పుణ్య = పుణ్యమనెడు, మహీరుహ = వృక్షముకలన, జం = పుట్టినట్టియు, విపదర్ణ....కృత్—విపత్ = ఆపదలనెడి, అర్ణవ = సముద్రమునుండి, (భక్తులను) ఉత్తరణకృత్ = దాటించుచున్నట్టియు, రణ...నం, రణ = యుద్ధమునందు, కృత్త = తెగఁగొట్టఁబడిన, దశాననం = రావణుడు కలిగినట్టియు, కిమపి = అనిర్వాచ్యమైన, ఫలం = పండు, సదా = ఎల్లపుడు (మమ = నాయొక్క, మనసి = మనస్సునందు) భాతు = ప్రకాశించుఁగాక. ౪౮

తా. స్పష్టము. ౪౮

శ్లో. ఖరముఖాశరఖణ్డనకృచ్ఛరాం
పరతరాం పరత స్సకృపాం కలామ్
అనుకలం స్మర మానస హేశిరో
వినమతాం నమతాం దురితాపహామ్. ౪౯

వ్యా. ఖరముఖేతి॥ వినమతాం, నమతా, మితిపదచ్ఛేదః॥ హేమానస, ఖరముఖానాం-ఆశరాణాం-ఖణ్డనం-కరోతీతి-ఖరముఖాశర ఖణ్డనకృత్-శరః-యస్యాః-స్తథో

స్తాం, సకృపాం, పరతః పరతరాం, కలాం, అనుకలం, స్మర, హేశిరః, నమతాం, దురితాపహాం=పాపహారిణీం, తాం, కలాం, రామమిత్యర్థః, వినమ=నమస్కురు, ప్రేయోలంకారః. ౪౮

టీక. హేమానస=ఓ చిత్తమా. ఖర...రాం—ఖరముఖ=ఖరాసురుడు మొదలుగాగల, ఆశర=రక్కసులయొక్క, ఖణ్డన=తెగఁగొట్టుటను, కృత్=చేసిన, శరాం=బాణములు కలిగినట్టియు, పరతః=ప్రకృతికంటె, పరతరాం=గొప్పదైనదియు, సకృపాం=దయతోఁగూడినట్టి, కలాం=తేజస్సును, అనుకలం=ఎల్లప్పుడును, స్మర=స్మరింపుము. హేశిరః=ఓశిరమా, నమతాం=నమస్కరించు వారలయొక్క, దురితాపహాం=పాపములఁ బోఁగొట్టునట్టి, తాం=ఆకలను (రాముని,) వినమ=నమస్కరించుము. ౪౮

తా. స్పష్టము. ౪౮

శ్లో. హృదయ చిన్తయ దాశరథిం వినా౽
భ్యుదయహేతు రహో న పర స్సురః
అనిలసూను రతీవ నిషేవితుం
న చకమే చ క మేధితసన్మతిః. ౪౯

వ్యా. హృదయేతి॥ సః చకమే చ కం ఏధితసన్మతి రితిపదచ్ఛేదః॥ హేహృదయ, చిన్తయ=విచారయ, సారాసారమితి శేషః, దాశరథిం వినా, అభ్యుదయహేతుః, పరః, స్సురో, న, అహో=హర్షే, ఏధితా=వృద్ధింగతా, సన్మతి-ర్యస్య-తథోక్తః, సః, అనిలసూనుశ్చ, అతీవ-నిషేవితుం, కం, చకమే=కామయామాస? రామమేవ కామయామాసేత్యర్థః. ౪౯

టీక. హేహృదయ=ఓచిత్తమా! (సారాసారములను) చిన్తయ=విచారింపుము. దాశరథింవినా=రాముడు గాక, అభ్యుదయహేతుః=వృద్ధినిచేయువాఁడు, పరః=వేరయిన, సురః=దేవుఁడు, న=లేఁడు. అహో=ఎంతసంతోషము. (ఎందుచేత నిట్లు నిర్ణయించితివనగా, ఏధితసన్మతిః=వృద్ధిఁబొందిన మంచిబుద్ధిగల, సః=ప్రసిద్ధుడైన అనిలసూనుః×చ=ఆఞ్జనేయుడును, అతీవ=మిక్కిలి, నిషేవితుం=భజించుటకై, కం=ఎవనిని, చకమే=కోరెను? —రామునే కోరెనట. ౪౯

తా. ఓచిత్తమా! ఈప్రపంచమున, సర్వోత్తముడెవడో, కానివారెవరో, బాగుగ నాలోచింపుము. భక్తులకు సకలశ్రేయస్సుల నొసంగుటయందు రామునికంటె మఱియొకదేవుడు సమర్థుడుగాడు. ఎందుచేతనంటివా, మహాప్రాజ్ఞులలో నగ్రగణ్యుడగు శ్రీమదాఞ్జనేయుడుకూడ శ్రీరామమూర్తినే యెల్లపుడు సేవించుచుండెను గదా?. ౪౯

శ్లో. శరణ మాకలయామ్య హమేవ తం
శరనిపాతితతాటక మఞ్జసా
దశముఖాఽహతయే వినుతః క్షితా
వజని యోఽజనియోగపరైః సురైః. ౫౦

వ్యా. శరణమితి॥ అజని, యః, అజ నియోగ పరైః, ఇతిపదచ్ఛేదః॥ అహం, శరనిపాతిత తాటకం, తం, రామమేవ, అఞ్జసా, శరణ మాకలయామి, యః శ్రీరామః, అజస్య=బ్రహ్మణః-నియోగే-పరైః=రాసక్తైః, సురైః, దశముఖాఽహతయే=రావణ వధాయ, వినుతస్సన్, క్షితౌ, అజని=ఆవిర్బభూవ. ౫౦

టీక. యః=ఏరాముడు, అజ....పరైః—అజ=బ్రహ్మయొక్క, నియోగ=ఆజ్ఞయందు, పరైః=ఆసక్తులైన—బ్రహ్మయాజ్ఞ ననుసరించినయనుట సురైః=దేవతలచే. దశ...యే—దశముఖ=రావణునియొక్క, ఆహతయే=చంపుటకొఱకు, వినుతస్సన్=కొనియాడఁబడినవాడై, క్షితౌ=భూమియందు, అజని=పుట్టెనో, శర...కం=శర=బాణముచే, నిపాతిత=పడఁగొట్టబడిన, తాటకం=తాటక కలిగినటువంటి, తమేవ=ఆ రామునే, అహం=నేను, అఞ్జసా=తొందరగా, శరణం=రక్షకునిగా, ఆకలయామి=పొందుచున్నాను. ౫౦

తా. దేవతలందరు గుమిగూడి బ్రహ్మతోఁ దమకు రావణునివలన కలిగిన బాధలఁ దెలుపగా నతడు శ్రీమన్నారాయణుడే రావణుని వధింప సమర్థుడని యుపదేశింప వారలందరు శ్రీ మహావిష్ణువునుకూర్చి రావణుని వధింపుమని వేడుకొనగా భూమియందు శ్రీరామరూపమున నవతరించి సకలరాక్షసులఁ దునుమాడిన పరమపురుషుని నే రక్షకునిగా పొందుచున్నాను. ౫౦

శ్లో. స్ఫురతు మే హృది సన్తత మాదరా
న్మరతకాభతను ర్మహతీ కలా
కరతలే దధతీ దృఢకార్ముకం
సశర మాశరమానవివారణీ. ౫౧

వ్యా. స్ఫురత్వితి॥ సశరం, ఆశర మాన నివారణీ తిపదచ్ఛేదః। మరతకాభా=మరతకమణిశోభా-తను-ర్యస్యాః-స్యా-తథోక్తా, ఆశరాణాం=రక్షసాం, మానం=చిత్తస్థత్యం-నివారయతీతి-తథోక్తా-చ, మహతీ, కలా, తత్వైనాధ్యవసితో రామః, మే, హృది, స్ఫురతు. అన్యత్సుగమం. ౫౧

టీక. మరతకాభతనుః = గరుడపచ్చ కాంతివంటి శరీరకాంతిఁగలిగినట్టివాఁడు, కరతలే = హస్తప్రదేశమున, సశరం = బాణముతోఁగూడిన, దృఢకార్ముకం = గట్టివిల్లును, దధతీ = ధరించుచున్నట్టివాఁడు, ఆశర...ణీ—ఆశర = రాక్షసులయొక్క, మాన = గర్వమును, నివారిణీ = పోఁగొట్టిన, మహతీ = గొప్పదియగు, కలా = తేజస్సు, సతతం = ఎల్లపుడు, ఆదరాత్ = ప్రేమవలన, మే = నాయొక్క, హృది = హృదయమున, స్ఫురతు = ప్రకాశించుఁగాక. ౫౧

తా. స్పష్టము. ౫౧

శ్లో. కలితసేతు రుదన్వతి వానరైః
ప్రథితకీర్తి రశేషజగత్స్వపి
అవతు కోపి శరాసనపణ్డితో
జయతి యో యతియోగిభిరర్చితః. ౫౨

వ్యా. కలితేతి॥ యః, యతియోగిభి, రితి, పదచ్ఛేదః॥ యః, శ్రీరామః, యతయశ్చ-యోగినశ్చ-తైః, అర్చితః = పూజితస్సన్, జయతి, ఉక్త విశేషణ విశిష్టః కోపి, శరాసనపణ్డితః = కోదణ్డరామ ఇత్యర్థః, అవతు. అస్మానితి శేషః. ౫౨

టీక. యః = ఏ శ్రీరాముడు, ఉదన్వతి = సముద్రమున, వానరైః = వానరులచేత, కలితసేతుః = కట్టఁబడినసేతువు కలిగినట్టియు, అశేషజగత్సు × అపి = సమస్తలోకముల యందును, ప్రథితకీర్తిః = గొల్లడిదైన కీర్తిఁగలిగినట్టివాఁడు, యతియోగిభిః = యతులచేతను, యోగులచేతను, అర్చితః = పూజించబడినవాఁడై, జయతి = సర్వోత్కర్షచేఁ ప్రకాశించుచున్నాడో, కోపి = అనిర్వాచ్యుఁడైన, శరాసనపణ్డితః = ధనుర్విద్యాపారఙ్గతుడు (కోదణ్డరాముడు) (అస్మాన్ = మమ్ములను) అవతు = రక్షించుఁగాక. ౫౨

తా. స్పష్టము. ౫౨

శ్లో. హృదయ ముఝ్ఝ విచార మసంశయం
శమపి పూరుష మేవ విచిన్తయ
ఝడితి యేన పదా తరతా ఒర్ణవం
క్రమహతా మహతా రజనీచరాః. ౫౩

వ్యా. హృదయేతి॥ క్రమహతాః మహతా ఇతిపదచ్ఛేదః॥ పదా = పాదేన, అర్ణవం = సముద్రం, తరతా మహతా యేన శ్రీరామేణ రజనీచరాః క్రమేణ హతాః. అన్యత్సుగమం. ౫౩

టీక. హృదయ = ఓచిత్తమా. విచారం = దిగులును, ముఞ్చ = విడువుము. ఝడితి = వేగముగా, పదా = పాదముచేత, అర్ణవం = సముద్రమును, తరతా = దాటినట్టియు, మహాత్మా = మహాత్ముడగు, యేన = ఏ శ్రీరామునిచేత, రజనీచరాః = రాక్షసులు, క్రమహతాః = వరుసగాఁ జంపఁబడిరో, కమపి = అనిర్వాచ్యుడైన, (తం = ఆ) పూరుషమేవ = పురుషునే (రాముని) అసంశయం = సందేహములేకుండునట్లుగా, విచిన్తయ = ధ్యానించుము. ౫౩

తా. ఓమనసా! నీవు సంసార సముద్రము నెట్లు దాటుదునా యని దిగులుపడక కాలితో సముద్రము నవలీలగా దాటి సకలరాక్షసులఁ జంపిన శ్రీరాముని ధ్యానింపుము.

శ్లో. రఘుపతే భవతో గుణవర్ణనై
ర్విరహితా విమలాఽపి సరస్వతీ
భవతి హన్త విభో ఖలు నిష్ఫలా
కవిజనే విజనే శశికాన్తివత్. ౫౪

వ్యా. రఘుపత ఇతి॥ కవిజనే విజనే ఇతిపదచ్ఛేదః॥ విజనే = నిర్జనస్థలే-వన ఇత్యర్థః, శశికాన్తివత్ = చన్ద్రికేవ వాగుదయస్య శ్రీరామగుణవర్ణనాదేవ సాఫల్య మిత్యర్థః, అన్యత్సుగమం. ౫౪

టీక. విభో = ప్రభువగు, హే రఘుపతే = ఓరామా, భవతః = నీయొక్క, గుణవర్ణనైః = గుణవర్ణనములచే, విరహితా = శూన్యమైన, సరస్వతీ = (కవి) వాక్యము, విమలాపి = మంచిదైనను, విజనే = అరణ్యమున, శశికాన్తివత్ = వెన్నెలవలె, కవిజనే = కవిజనమునందు, నిష్ఫలా = ప్రయోజనములేనిది, భవతిఖలు = అగుచున్నదిగదా, హన్త = ఆశ్చర్య. ౫౪

తా. రఘుపతీ! లోకమున శబ్దార్థాలఙ్కారయుక్తముగఁ బ్రబన్ధముల నెన్నిరేని యొనర్పనేర్పుగలవారైనను, నిన్నుఁ గొనియాడడేని వానివాక్కు అడవియందు వెన్నెల వలె నుపయోగములేనిదగును. ౫౪

శ్లో. ధ్యాయేమ సదా రామం
భగవన్తం సుగుణ సంపదారామమ్
సంరక్షితమఘవన్తం
పాయా త్కృపయా స మాం స్వ మఘవన్తమ్. ౫౫

వ్యా. ధ్యాయామీతి॥ సుగుణసంపదః = శోభనగుణసభాయాః-ఆరామం-ఆకరమిత్యర్థః, సంరక్షితో-మఘవా = నిర్జరాధిపో యేనతం, భగవన్తం రామం సదా ధ్యాయేమ. సరామః అఘవన్తం = పాపినం, స్వం = స్వకీయం, మాం కృపయా పాయాత్, ఆర్యాఛేదః. ౫౫

టీక. (వయం = మేము) సుగుణ....మం—సుగుణ = సుగుణములయొక్క, సంపత్ = సభకు—గుంపునకనుట, ఆరామం = తోటలైనట్టి సదనుడు, సంరక్షిత మఘవన్తం = రక్షింపబడిన యింద్రుడు కలిగినట్టి వాడు, భగవన్తం = షడ్గుణైశ్వర్య సంపన్నుడైన, రామం = శ్రీరాముని, సదా = ఎప్పుడు, ధ్యాయేమ = ధ్యానించెదము, సః = ఆ రాముడు, అఘవన్తం = పాపిష్ఠుడనైనట్టి వాని, స్వం = తనవాడనయిన, మాం = నన్ను, కృపయా = కృపచేత, పాయాత్ = కాపాడుంగాక. ౫౫

తా. స్పష్టము. ౫౫

శ్లో. దశముఖవిమతో దేవో
హేరిపవస్సాద్ర్ధ్న కామతోదే వః
సుహృదో రామో దేవ
ప్రభు రాస్తే స న్తతం ప్రమోదే వః. ౫౬.

వ్యా. దశముఖేతి॥ హేరిపవః దశముఖస్య-విమత = శత్రుః, వః నికామతోదే = అధికవ్యధాయాం, స్యాత్ హేసుహృదః వః ప్రమోదే సన్తతం దేవప్రభుః రామ ఆస్తే. ౫౬

టీక. హేరిపవః = ఓశత్రువులారా! దశ....తః—దశముఖ = రావణునకు, విమతః = విరోధియైన, దేవః = దేవుడు, (రాముడు) వః = మీకు, నికామతోదే = అధికవ్యథయందు—మిక్కిలి బాధించువిషయమై యనుట, స్యాత్ = అగుంగాక, హేసుహృదః = ఓ మిత్రులారా, దేవప్రభుః = దేవదేవుడయిన, రామః = రాముడు, వః = మీయొక్క, ప్రమోదే = ఆనన్దము విషయమై, సన్తతం = ఎల్లపుడును, ఆస్తే = ఉన్నాడు. ౫౬

తా. స్పష్టము. ౫౬

శ్లో. కోసలతనయాబ్జ-మల
బ్జ-తవాః జితవా న్ముఖశ్రియాం కమలమ్
జయతి స ఏకో దణ్డం
కలయన్ద్విమతాం విధృత్య కోదణ్డమ్. ౫౭

వ్యా. కోసలతనయేతి॥ కోసలతనయాయాః = కౌసల్యాయాః, అఙ్కం = ఉత్సఙ్గం, అలఙ్కృతవాన్, తస్యాశ్శిశుత్వాదితిభావః ముఖశ్రియాం = ముఖశోభావిషయే కమలం జితవాన్, కోదణ్డం విధృత్య ద్విషతాం దణ్డం కలయన్ ఏకః = అనిర్వచనీయః, స రామః జయతి. ౫౭

టీక. కోసల...కం—కోసలతనయా = కౌసల్యాదేవియొక్క, అఙ్కం = తొడను, అలఙ్కృతవాన్ = అలంకరించినట్టియు—ఆమెకు శిశువగుటచేత ననిభావము. ముఖశ్రియాం = ముఖకాన్తివిషయమై, కమలం = పద్మమును, జితవాన్ = జయించినట్టియు, కోదణ్డం = ధనుస్సును, విధృత్య = ధరించి, ద్విషతాం = శత్రువులకు, దణ్డం = శిక్షను, కలయన్ = చేయుచున్నట్టియు, ఏకః = అద్వితీయుడైన, సః = ఆరాముడు, జయతి = సర్వోత్కర్షయిడై యున్నాడు. ౫౭

తా. స్పష్టము. ౫౭

శ్లో. విద్రావణకృద్ద్విషతాం
విద్రావణకృత్స్నగర్వహరణస్య
సుతరామభద్రశమనే
దశరథసుత రామభద్ర ఏవ గతిః. ౫౮

వ్యా. విద్రావణకృదితి॥ ద్విషతాం విద్రావణం = పలాయనం కరోతీతి విద్రావణకృత్, రావణస్య-కృత్స్న = సమస్త-రూ-గర్వ-స్తస్య-హరణస్య, విత్ = వేత్తా, దశరథసుతః-రామభద్రఏవ-సుతరాం = నిశ్చయం యథాతథా, అభద్రశమనే = అమఙ్గళనివారణే, గతిః, అస్మాకమితి శేషః. ౫౮

టీక. ద్విషతాం = శత్రువులకు, విద్రావణకృత్ = భయమును చేయునట్టియు, రావణ...స్య—రావణ = రావణునియొక్క, కృత్స్న = సమస్తమైన, గర్వ = గర్వముయొక్క, హరణస్య = హరించుటయొక్క—హరించుటనుటు, విత్ = తెలిసినట్టియు, దశరథసుత రామభద్రఏవ = దశరథపుత్రుడగు రాముడే, (అస్మాకం = మాకు) సుతరాం = మిక్కిలి, అభద్రశమనే = అమఙ్గళములను పోగొట్టుటయందు, గతిః = ఆధారము. ౫౮

తా. స్పష్టము. ౫౮

శ్లో. జనకజయా వలరిపుజ
జనకజయా దాస్తయా పునస్సత్యా

వసుధారాజ్యం ప్రాప్తో
వసుధారాం మే తనోతు రఘువీరః ౫౯

జనకేతి॥ వలరిపుజితః = ఇన్ద్రజితః, రాజనకో-రావణ-స్తస్య-జయాత్, పునః ఆప్తయా = ప్రాప్తయా, సత్యా = పతివ్రతయా, జనకజయా = సీతయా, వసుధాయాః = క్షోణ్యాః, రాజ్యం = రాజత్వం, ప్రాప్తా రఘువీరః మే వసుధారాం కనకవర్షం తనోతు.

టీక. వల....త్ — వలరిపుజిత్ = ఇంద్రజిత్తుయొక్క, జనక = తండ్రియగు రావణునియొక్క, జయాత్ = జయమువలన, పునః = తిరిగి, ఆప్తయా = పొందఁబడినట్టియు, సత్యా = పతివ్రతయగు, జనకజయా = సీతతో, వసుధారాజ్యం = భూమికి ప్రభుత్వమును ప్రాప్తః = పొందిన, రఘువీరః = రఘుశ్రేష్ఠుడు, మే = నాకు, వసుధారాం = ధనవర్షమును తనోతు = చేయుఁగాక. ౫౯

తా. స్పష్టము. ౫౯

శ్లో. హర్షం హృది యో గాధే
రాత్మభువో ఽధాదృషి ప్రియో ఽగాధే
సవరక్షీ రక్షతు మాం
స వరక్షీరక్షపేశ సితకీర్తిః. ౬౦

వ్యా. హర్షమితి॥ యః వరక్షీరంచ క్షపేశశ్చ తథోక్తౌ-తద్వత్సితా-కీర్తి-ర్యస్య-సతథోక్తః, సవరక్షీ = యాగగోప్తా, స రామః మాం రక్షతు. ౬౦

టీక. ఋషిప్రియః = ఋషులకిష్టుడైన, యః = ఏరాముడు, గాధేః = గాధియను ఋషియొక్క, ఆత్మభువః = కుమారుడైనవిశ్వామిత్రునియొక్క, అగాధే = గంభీరమైన, హృది = హృదయమున, హర్షం = సన్తోషమును, అధాత్ = చేసెనో, వర....కీర్తిః — వర = శ్రేష్ఠమైన, క్షీర = పాలవలెను, క్షపేశ = చంద్రునివలెను, సిత = తెల్లనైన, కీర్తిః = కీర్తికలిగినట్టియు, సవరక్షీ = యజ్ఞరక్షకుడగు, సః = ఆరాముడు, మాం = నన్ను, రక్షతు = కాపాడుఁగాక. ౬౦

తా. స్పష్టము. ౬౦

శ్లో. అధరే మహితారుణ్యామ్
క్షమాసుతాయాం కృతార్థతారుణ్యామ్

మనసా త మనుసరామః

క్షేమం కురుతే సదా నను స రామః. ౬౧

వ్యా. అధరఇతి॥ అధరే, మహితం-అరుణ్యం = అరుణత్వం-యస్య-తం-తథోక్తం, క్షమానుతాయాం = సీతాయాం, కృతార్థం = సార్థకం-తారుణ్యం = యౌవనం-యస్య-తం-తథోక్తం, తం రామం మనసా అనుసరామః = ధ్యాయామఇత్యర్థః, స రామః సదా క్షేమం కురుతేనను. ౬౧

టీక. అధరే = పెదవియందు, మహి...ణ్యం—మహిత = పూజ్యమైన, అధికమైన యనుట, అరుణ్యం = ఎఱుపు కలిగినట్టియు, క్షమానుతాయాం = సీతాదేవియందు, కృతార్థ...ణ్యం—కృతార్థ = సఫలమైన, తారుణ్యం = యౌవనము కలిగినటువంటి, తం = ఆరాముని, మనసా = మనస్సుచేత, అనుసరామః = అనుసరించుచున్నాము, సః = ఆ, రామః = రాముడు, (నః = మాకు) సదా = ఎల్లప్పుడును, క్షేమం = క్షేమమును, కురుతేనను = చేయుచున్నాడుగదా. ౬౧

తా. స్పష్టము. ౬౧

శ్లో. దేవా య దేవా యతభక్తయ స్స

మోదా నమోదానకృతో ఒర్చయన్తి

రామాభిరామాభిధ మేత దోజః

పాయా దపాయా దఖిలా త్సదా నః. ౬౨

వ్యా. దేవాఇతి॥ ఆయతా = అధికా-భక్తిర్యేషాం-తే-తథోక్తాః, సమోదాః = సన్తోషసహితాః, దేవాః నమోదానకృతః (స్సంతః) యదేత ఓజః తత్త్వసాక్యవసితం రామమిత్యర్థః, అర్చయన్తి రామఇతి-యా-అభిరామా-అభిధా-యస్య-త-త్తథోక్తం, ఏతదోజః సదా నః = అస్మాకం, అఖిలాత్ అపాయాత్ పాయాత్ = రక్షేత్, ఇంద్రవజ్రా. ౬౨

టీక. ఆయతభక్తయః—ఆయత = అధికమైన, భక్తయః = భక్తికలిగినట్టియు, సమోదాః = సంతోషముతోఁగూడినట్టి, దేవాః = దేవతలు, నమో....తః—నమః = నమస్కారముయొక్క, దాన = ఇచ్చుటను, కృతః (సన్తః) చేసినవారలగుచు, యదేవ = ఏతేజస్సునే (రామునేయనుట) అర్చయన్తి = పూజించుచున్నారో, రామా....ధం—రామ = రాముడనే, అభిరామ = మనోహరమైన, అభిధా = పేరుకలిగిన, ఏతత్ = ఈ,

ఓజః = బలము, సదా = ఎల్లప్పుడు, నః = మమ్ములను, అఖిలాత్ = సమస్తమైన, అపాయాత్ = అపాయమువలన, పాయాత్ = రక్షించుఁగాక. ౭౨

తా. స్పష్టము. ౭౨

శ్లో. మనసి మనసిజస్య వ్రీళసందాయిమూర్తిం
మహితమహితనూజావల్లభం భావయామః
య మిహ యమిహనూమా నీక్షతే ఽన్తర్గుహాయా
మఖిలమఖిలలాభై రధ్వరై రిజ్యతే యః. ౭౩

వ్యా. మనసీతి॥ మనసిజస్య = మన్మథస్య, మనసి, వ్రీళసందాయినీ-మూర్తి-ర్యస్య-తం-తథోక్తం, నిరతిశయ సౌన్దర్యవత్త్వాదితిభావః, మహితాయాః-మహితనూజాయాః = సీతాయాః-వల్లభం, భావయామః = ధ్యాయామ ఇత్యర్థః, ఇహ యం రామం, యమీ = యోగీచాసౌ-ప్రత్యగ్దృష్టిమత్త్వాదితిభావః, హనూమాంశ్చ-స-తథోక్తః, అన్తర్గుహాయాం = చిత్త ఇత్యర్థః, వీక్షతే యః అఖిలమఖిలలాభైః = స్సమస్తయజ్ఞశ్రేష్ఠైః, అధ్వరైః = ర్యాగైః, ఇజ్యతే యజనకర్మక్రియతే. మాలినీ. ౭౩

టీక. ఇహ = ఈలోకమున, యమిహనూమాన్ = యోగియగు హనుమన్తుడు, యం = ఎవనిని, అన్తర్గుహాయాం = గుహవంటి చిత్తమున, వీక్షతే = చూచుచున్నాఁడో, యః = ఎవఁడు, అఖిల....లాభైః—అఖిల = అందరైన, మఖి = యాజులలో, లలాభైః = ఉత్తములచేత (ఇదికర్త) అధ్వరైః = యజ్ఞములచేత, (ఇదికరణము) ఇజ్యతే = యజింపఁబడుచున్నాఁడో, మనసిజస్య = మన్మథునియొక్క, మనసి, చిత్తమునందు, వ్రీళ....ర్తిం—వ్రీళ = సిగ్గును, సందాయి, యిచ్చెడి,—కలుగఁజేసెడియనుట, మూర్తిం = శరీరముఁగలిగినట్టి, తం = ఆ, మహి...భం—మహిత = పూజ్యురాలగు, మహితనూజా = సీతాదేవికి, వల్లభం = భర్తయగు రాముని, వయం = మేము, భావయామః-ధ్యానించుచున్నాము. ౭౩

తా. ఈలోకమున యోగులలో నుత్తముడగు శ్రీమదాఞ్జనేయుడు లోపల బుద్ధి నేకాగ్రచిత్తమున నెవని ధ్యానించుచున్నాఁడో, షడఙ్గములతోఁగూడిన వేదముల నభ్యసించిన మహాత్ములు యజ్ఞములచే నెవ్వని నారాధించుచున్నారో, ఎవని సౌన్దర్యమునుచూచి మన్మథుఁడుకూడ సిగ్గునొందుచున్నాఁడో, పతివ్రతాశిరోమణియగు శ్రీసీతాదేవికి ప్రియుడగు నా శ్రీరాముని మేము ధ్యానించుచున్నాము. ౭౩

శ్లో. మహతే సదా మమ హతేన్ద్రవైరిణే
నతయో భవన్తు నతయోగిసంసదే

జనకాంక్షితార్థజనకాయ జానకీ
దయితాయ శశ్వ దయితాయ మేకులమ్. ౭౪

వ్యా. మహత ఇతి॥ హతః=ఇన్ద్రవైరీ-యేన-తథోక్తాయ, నతా-యోగిసంసత్-యస్య-తస్మై, జనకాంక్షితార్థజనకాయ మే కులం=వంశం (గృహంవా) అయితాయ=ప్రాప్తాయ-రక్షకత్వాదితి భావః, జానకీదయితాయ మమ నతయో భవన్తు. మఞ్జుభాషిణీవృత్తమ్. ౭౪

టీక. హతేన్ద్రవైరిణే=చంపఁబడిన యింద్రుని విరోధులుకలిగినట్టియు, నత...సే—నత=వంగిన, యోగి=యోగులయొక్క, సంసదే=సమూహముఁగలిగినట్టియు, జన...య—జన=జనులచే, కాంక్షిత=కోరఁబడిన, అర్థ=ప్రయోజనములను, జనకాయ=కలుగఁజేయువాడును, మే=నాయొక్క, కులం=వంశమును (గృహమును) అయితాయ=పొందినటువంటి—రక్షించుటకొఱకని భావము. మహతే=గొప్పవాడగు, జానకీదయితాయ=సీతాపతికొఱకు, సదా=ఎల్లప్పుడు, మమ=నాయొక్క, నతయః=నమస్కారములు, శశ్వత్=మాటిమాటికి, భవన్తు=అగుఁగాక. ౭౪

తా. స్పష్టము. ౭౪

శ్లో. తవ పరిచరణార్థై ర్నాథ కాలం నయామ
ప్రథితకరుణ భద్రం లోకయోః కిం నయామ
స్వజనదురితశాస్తా క స్తవ స్యాత్సమాన
స్త్వమివ జగతి శక్త్యా కః పుమాన్ భాసమానః. ౭౫

వ్యా. తవేతి॥ హే నాథ, తవ పరిచరణార్థైః=కైంకర్యార్థైః, కాలం=సమయం, నయామ=క్షిపామః, హే ప్రథితకరుణ, లోకయోః=ఇహలోకే-పరలోకేచ, భద్రం, నయామకిం=న ప్రాప్నవామకిం? ప్రాప్నవామేవేత్యర్థః, స్వజనానాం-దురిత శాస్తా=పాపశమనః, తవ సమానః కః స్యాత్? నకోపి త్వమివ జగతి శక్త్యా=సామర్థ్యేన, భాసమానః పుమాన్ కః? నకోపీత్యర్థః, మాలినీవృత్తమ్. ౭౫

టీక. హే నాథ=ఓనాథా (వయం=మేము) తవ=నీయొక్క, పరిచరణార్థైః=కైంకర్యాదులచేత, కాలం=కాలమును, నయామ=వెళ్ళించుచున్నాము. ప్రథితకరుణ=ప్రసిద్ధమైన దయగలవాడా! (కనుకనే) లోకయోః=ఇహపరలోకములయందు, భద్రం=శుభమును, నయామకిం=పొందమా యేమి—పొందుదుమనుట. స్వ...తా=స్వ=స్వకీయమైన, జన=జనముయొక్క, దురిత=పాపములయొక్క, శాస్తా=నాశము చేయు

యస్మై—పాపములఁబోఁగొట్టు విష్ణయస్మైయనుట, తవ = నీకు, సమానః = సమానుఁడు, కః = ఎవఁడు, స్యాత్ = అగును—ఎవఁడునుకాఁడనుట. త్వమివ = నీవలె, జగతి = ప్రపంచమునఁదు, శక్త్యా = సామర్థ్యముచేత, భాసమానః = ప్రకాశించెడు, పుమాన్ = పురుషుఁడు, కః = ఎవఁడు? ఎవఁడునులేఁడనుట. ౬౫

తా. ప్రభుఁడగురామా! మేమితరకార్యములను వదలి నీయర్చనాది కైంకర్యములచేతనే కాలముఁ గడుపఁదలఁచితిమి. నీవు దయాసముద్రుఁడవగుటవలన నిహపర లోకముల యందెల్లశుభముల నిస్సంశయముగఁ బొందఁగలము. ఎందువలన ననగా, భక్తుల పాపములఁ బారఁదోలువాఁడును అపరిమిత శక్తిగలవాఁడును, మఱియొకఁడు, నీవంటివాఁడు లేఁడు. ౬౫

శ్లో. మహితా మహితాభిమానశాన్త్యై
సతతం కామపి దేవతాం భజామః
పదజా పదజాతనేత్రదారాన్
జనయామాస హి రేణురేవ యస్యాః. ౬౬

వ్యా. మహితామితి॥ అహితానాం = శత్రూణాం, రావా అభిమానో = గర్వ-స్తస్య-శాన్త్యై = నివారణాయ, మహితాం = పూజితాం, కామప్య = నిర్వచనీయాం, దేవతాం = రామమిత్యర్థః, సతతం, భజామః, యస్యాః = రామస్యేత్యర్థః, పదే-జాయత-ఇతి-తథోక్తా, రేణు = ర్ధూళిః, పదజాతనేత్రస్య = గౌతమస్య, దారాన్ = కళత్రం, జనయామాస = ఉత్పాదయామాస, వసన్తమాలికావృత్తమ్. ౬౬

టీక. యస్యాః = ఏదేవత (రాముని) యొక్క, పదజా = పాదమునందుఁబుట్టిన, రేణురేవ = ధూళియే, పద...రాన్—పద = పాదమునందు, జాత = పుట్టిన, నేత్ర = కన్నుగల గౌతమునియొక్క, దారాన్ = భార్యయగు నహల్యను, జనయామాస = పుట్టించెనో—పూర్వరూపమును పొందించెనోయనుట, అహి....న్త్యై—(భక్తులచే) అహిత = శత్రువులయొక్క, అభిమాన = గర్వమునయొక్క, శాన్త్యై = నాశముకొఱకు, మహితాం = పూజింపఁబడిన, కామపి = ఒకానొక, దేవతాం = దేవతను (రాముని) సతతం = ఎల్లప్పుడును, భజామః = సేవించుచున్నాము. ౬౬

తా. ఎవని పాదధూళి, గౌతమపత్నియగు నహల్యకు శాపముఁబోఁగొట్టి పూర్వరూపము నిచ్చెనో, భక్తులు తమవిరోధుల గర్వము నణచుటకై యెవనిఁబూజించిరో, అవాఙ్మనస గోచరుఁడైన యారామదేవుని మేమెల్లప్పుడు భజించుచున్నాము. ౬౬

శ్లో. దినకరకులనాథే భూమిపుత్రీసనాథే
దశముఖపురభీమే సద్యశస్స్ఫారథే మే
హృదయ నివస రామే సార్థతాం వాసరా మే
దధతు స సుఖచిన్తారత్న మత్ర క్వ చిన్తా. ౯౮

వ్యా. దినకరేతి॥ హే హృదయ, దశముఖపురస్య = లఙ్కాయాః, తత్రస్థితజనస్యేతి యావత్, భీమే = భయంకరే, సత్ = విద్యమానం-యశః-స్ఫారథం-యస్మిన్-తస్మిన్, దధతు = ధారయన్తు సుఖస్య చిన్తారత్నం = చిన్తామణిః-సుఖదాతేత్యర్థః, అన్యత్సుగమం మాలినీవృత్తమ్. ౯౮

టీక. మే = నాయొక్క, హృదయ = ఓ మనసా. దిన...థే—దినకర = సూర్యుని యొక్క, కుల = వంశమునకు, నాథే = ప్రభువైనట్టియు, భూమిపుత్రీసనాథే = సీతతోఁ గూడినట్టియు, దశ....మే—దశముఖ = రావణునియొక్క, పుర = పట్టణమగు లంకకు—లంక యందలి జనులకని భావము, భీమే = భయంకరుడయినటువంటిన్ని, సద్యశస్స్ఫారథే = కీర్తియనెడు పరిమళము కలిగినట్టి, రామే = రామునియందు, నివస = ఉండుము—రాముఁ దలచుమనుట. (ఇందువలన) మే = నాయొక్క, వాసరాః = దినములు, సార్థతాం = సాఫల్యమును, దధతు = ధరించును. (ఎందుచేతనంటివేని) సః = ఆ రాముడు, సుఖచిన్తారత్నం—సుఖ = సుఖమునకు, చిన్తారత్నం = చిన్తామణి—సుఖముల నిచ్చువాడనుట, అత్ర = సుఖములనిచ్చువిషయమై, చిన్తా = విచారము, క్వ = ఎచ్చట—ఎక్కడను లేదనుట. ౯౮

తా. స్పష్టము. ౯౮

శ్లో. విదళితహరచాపః కోఽపి రతుస్సకోపః
స్మృతిహృతసరపాపః పూషవంశావనీపః
వసతు మనసి తాపవ్రాతశాన్త్యై ప్రతాప
ప్రజితదినకరో ఽపక్రాన్తదుర్హృత్క-రోపః. ౯౯

వ్యా. విదళితేతి॥ విదళితో = భఞ్జితః-హరస్య-చాపో-యేన-స.తథోక్తః, రతుస్స-స కోపః-సః, తథోక్తః, అపక్రాన్తాః = పలాయితాః-దుర్హృదః = శత్రవః-యస్మాత్-తస్మాత్-అపక్రాన్తదుర్హృత్కః-రోపః = బాణః-యస్య-స.తథోక్తః, కోపి, పూషవంశస్య-అవనీపో = రాజా-రామ ఇత్యర్థః, అన్యత్సుగమం. వృత్తం పూర్వవత్. ౯౯

టీక. విద...చాపః—విదళిత=బ్రద్దలు చేయఁబడిన, హర=ఈశ్వరునియొక్క, చాపః=విల్లుకలవాఁడును, రక్షస్సు కోపః=రక్కసులయందు కోపముతోఁగూడినవాఁడును, స్మృతి...పాపః—స్మృతి=తలచుటచేత, హృత=పోఁగొట్టబడిన, నర=మనుష్యులయొక్క, పాపః=పాపములుకలవాఁడును, ప్రతాప...కరః—ప్రతాప=ప్రతాపముచేత, ప్రజిత=జయింపఁబడిన, దినకరః=సూర్యుడుకలిగినట్టియు, అపక్రాన్త...రోపః—అపక్రాన్త=పరుగెత్తింపఁబడిన, దుర్హృత్క=శత్రువులుకల, రోపః=బాణముకలిగినట్టి—విరోధులను పరుగెత్తించిన బాణముకలవాఁడనుట, కోఽపి=ఒకానొక, భూపవంశావనీపః=సూర్యవంశపురాజగు రాముడు (మమ=నాయొక్క) మనసి=మనస్సునందు, తాప....స్త్రైః—తాప=సంతాపములయొక్క, వ్రాత=సమూహముయొక్క, శాస్త్రైః=శిక్షకుఁడగు, వసతు=ఉండుఁగాక. ౭౮

తా. స్పష్టము. ౭౮

శ్లో. కశ్చి న్మేఘః కలయతు మహాశీలతాయా లతాయా
వృద్ధిం తాపప్రశమనకృతాఽఽశ్వాసదాన స్సదా నః
బిభ్ర చ్చాపం నిహతవసుధారాత్యశరాణాం శరాణాం
మోక్తా కామం రచయతి ముదం నాకినాం కేకినాం యః. ౭౯

వ్యా. కశ్చిదితి॥ నః=అస్మాకం, సదా, తాపస్య=సన్తాపస్య-ఆధ్యాత్మికాది తాపత్రయస్యచ-ప్రశమనేన=అపనయనేన-కృతా - ఆశ్వాసదానం-యేన-స తథోక్తః, చాపం, బిభ్రత్, నిహతాః-యే-వసుధారయశ్చ-యే-ఆశరాశ్చ-రై-స్తథోక్తానాం, శరాణాం=బాణానాం-జలానాంచ, మోక్తా=మోచకః,యః-నాకినాం=దేవానామేవ-కేకినామితి-వ్యస్తరూపకం, ముదం=సన్తోషం, కామం=అధికం, రచయతి, తాదృశః కశ్చి త్స మేఘః తత్వేనాధ్యవసిత శ్రీరామః, మహాశీలతాయా-ఏవ-లతాయాః వృద్ధిం కలయతు రూపక సంకీర్ణా తిశయోక్తిః. మన్దాక్రాన్తావృత్తమ్. ౭౯

టీక. నః=మాకు, తాప...దానః—తాప=సన్తాపముయొక్క (ఆధ్యాత్మికాది తాపత్రయముయొక్క) ప్రశమన=పోఁగొట్టుటచేత, కృత=చేయఁబడిన, ఆశ్వాస=ఓదార్పుయొక్క, దానః=ఈవికలిగినట్టిన్ని, తాపములను పోఁగొట్టి మమ్ములనోదార్చుచున్నట్టియనుట, చాపం=ధనుస్సును, (ఇంద్రధనుస్సును) నిహత....రాణాం—నిహత=చంపఁబడినట్టియు, వసుధారి=భూమికి శత్రువులైనట్టి, ఆశరాణాం=రాక్షసులుకలిగిన, శరాణాం=బాణములయొక్క—బాణములననుట (జలములయొక్క—జలములననుట) మోక్తా=విడుచునట్టి, యః=ఏమేఘము (రాముడు) నాకినాం=దేవతలనే, కేకినాం=

చెమర్చునట్లు, కామం = మిక్కిలి, ముదం = సన్తోషమును, రచయతి = చేయుచున్నదో, (సః = అ) కశ్చిత్ = ఒకానొక, మేఘః = శ్రీరాముడను మేఘము, మహోశీలతాయాః = గొప్పసద్వృత్తి గలిగియుండుటయనే, లతాయాః = తీగయొక్క, వృద్ధిం = పెరుగుటను, కలయతు = చేయుఁగాక. ౭౯

తా. ఎల్లపుడు మాతాపములఁ బోఁగొట్టి యౌదార్యునట్టియు, ధనుస్సును (ఇంద్ర ధనుస్సును) ధరించినట్టియు, లోకకంటకులగు రాక్షసులఁ జంపుటకై బాణములఁ (జలములను) విడచునట్టియు, దేవతలనే చెమర్చునట్లు, సంతోషమును కలుగఁజేయు, అనిర్వాచ్యమైన శ్రీరామమేఘము గొప్పదియగు మంచితనమనే తీగయొక్క వృద్ధిని చేయుగాక. ౭౯

శ్లో. పాయా త్కాపి కలా కృతాఽనత మనోవాసా ఽధునా సాధునా
విశ్వాసేన సదా సమర్పితనమోవాకో ఽమలాం కోమలామ్
ప్రావృడ్వర్ధితతోయదప్రభతనుం ప్రత్యస్మి తాం సస్మితామ్
యా ఽఽసీద్రావణపౌరవర్గమనసా మత్రా ఽసకృ త్త్రాసకృత్. ౮౦

వ్యా. పాయాదితి॥ యా-అత్ర = భువి, అసకృత్ = పౌనః పున్యేన, రావణపౌరవర్గమనసాం, త్రాసకృత్ = భయకారిణీ, ఆసీత్ అధునా సాధునా విశ్వాసేన అమలాం కోమలాం ప్రావృషి = వర్షాకాలే-వర్ధితో-యః-స్తోయదః-తస్య-ప్రభేవ-ప్రభా-యస్యాః-స్తథోక్తా-తనుర్యస్యాః-స్తాదృశీం, సస్మితాం, కలాం-ప్రతి, సమర్పితః-నమోవాకః-నమస్కారః-యేన-సః-తథోక్తోఽస్మి, కృతః-అనతానాం = భక్తానాం-మనోవాసః-యయా-సా, కాపి, కలా-శ్రీరామరూపిణీత్యర్థః, పాయాత్.అస్మానితి శేషః శార్దూలవిక్రీడితమ్.

టీక. యా = ఏకల, అత్ర = ఈభూమియందు, అసకృత్ = అనేకపర్యాయములు, రావ...సాం = రావణ = రావణునియొక్క, పౌరవర్గ = పురజన సముదాయముయొక్క, మనసాం = మనస్సులకు, త్రాసకృత్ = భయమును చేయునది, ఆసీత్ = ఆయెనో, అధునా = ఇప్పుడు, సాధునా = మంచిదైన, విశ్వాసేన = నమ్మకముచేత, అమలాం = నిర్మలమైనట్టియు, కోమలాం = మృదువైన—అందమైనదనుట, ప్రావృట్...తనుం—ప్రావృట్ = వర్షాకాలమునందు, వర్ధిత = వృద్ధిపొందింపఁబడిన; తోయద = మేఘముయొక్క, ప్రభ = కాన్తివంటి కాన్తిగల, తనుం = శరీరముకలిగినట్టియు, సస్మితాం = చిఱునగవు కలిగినటువంటి, తాంప్రతి = అకలనుగూర్చి, సమ....వాకః—సమర్పిత = సమర్పింపఁబడిన, నమోవాకః = నమస్కారముకలవాడను, అస్మి = అగుచున్నాను. కృతా....వాసా—కృత = చేయఁబడిన, అనత = నమ్రులగు భక్తులయొక్క, మనః = మనస్సునందు, వాసా = నివాసు

ముకలిగినట్టి, కాపి=ఒకానొక, కలా=శ్రీరామస్వరూపిణియగుకల, (అస్మాన్=మమ్ము లను) సదా=ఎల్లప్పుడు, పాయాత్=రక్షించుఁగాక. ౭౦

తా. ఏకల లంకాపురజనులను మాటిమాటికి జళిపించినదో, వానకాలమునఁ బ్రబలిన మేఘమువలె నల్లని శరీరకాన్తిఁగలిగినట్టిదియు, నిర్మలయైనట్టిదియు, భక్తులకు మనోహరమైన యాకలను, రక్షించుననను గొప్ప నమ్మకముతో నమస్కరించుచున్నాను. ౭౦

శ్లో. స దాశరథి రవ్యా న్న
స్సదా శరధి ముద్వహాన్
సదాశరమణే ర్మిత్రమ్
సదాశరమణస్య యః. ౭౧

వ్యా. సదేతి॥ యః-సదా-శరధిం=తూణీరం ఉద్వహాన్, దాశానాం=నిషాదానాం-రమణః=గుహా-స్తేన-సహా-వర్తత ఇతి-తథోక్తస్య, సన్=సజ్జనః-ఆశరమణిః=రక్షశ్శ్రేష్ఠః-విభీషణ ఇత్యర్థః, తస్య-మిత్రం=సుహృత్, సః దాశరథిః నః అవ్యాత్=రక్షేత్. ౭౧

టీక. యః=ఏరాముడు, సదా=ఎల్లప్పుడు, శరధిం=అంబులపొదిని, ఉద్వహాన్=వహించినవాడై, సదాశరమణస్య=బోయవాండ్రకు దొరయగు గుహునితోఁగూడిన, సదా....ణేః—సత్=సజ్జనుడైనట్టియు, ఆశరమణేః=రాక్షసశ్రేష్ఠుడైన విభీషణునకు, మిత్రం=స్నేహితుడు, (ఆసీత్=ఆయెనో) సః=ఆ, దాశరథిః=రాముడు, నః=మమ్ములను, అవ్యాత్=రక్షించుఁగాక. ౭౧

తా. స్పష్టము. ౭౧

శ్లో. కమలాకమలాపతియో ర్వివర్తౌ
సతతం కావపి దమ్పతీ భజామః
జనకో జనకోమళ స్స చా౽జి
ర్భువి యాభ్యా మిహ పుత్రిణా వభూతామ్. ౭౨

వ్యా. కమలేతి॥ ఇహ=భువి, జనకోమళ ఇతి మధ్యమణి న్యాయేన ఉభయత్రాఽన్వేతి జనకః,జనకోమలః, అజస్యాపత్యంపుమాన్ అజిః-స్స-దశరథశ్చ, యాభ్యాం పుత్రిణౌ=పుత్రీమాన్-పుత్రవాంశ్చ, అభూతాం, కమలాకమలాపతియోః=లక్ష్మీనారాయణయో ర్వివర్తౌ=రూపాంతరేణ పరిణతౌ, కావపి దమ్పతీ సీతారామా విత్యర్థః, సతతం భజామః వసన్తమాలికావృత్తమ్. ౭౨

టీక. ఇహ = ఈ, భువి = భూమియందు, జనకోమలః = జనులకు మనోహరుఁడగు (ఇది దశరథునకును విశేషణమగును) జనకః = జనక మహారాజును, అజః = అజమహారాజునకుఁ గుమారుఁడగు దశరథ మహారాజును, యాభ్యాం = ఏదంపతులచేత, పుత్రిణౌ = సంతానముకలవారలు—మంచిపుత్రుఁడును, మంచిపుత్రికయును కలవారలనుట, అభూతాం = అయిరో, కమలా కమలాక్షయోః = లక్ష్మీనారాయణులయొక్క, వివర్తౌ = అవతారరూపులగు, తావపి, అనిర్వాచ్యులగు, (తౌ = ఆ) దమ్పతీ = జాయాపతులను, (సీతారాములను) భజామః = సేవించుచున్నాము. ౭౨

తా. స్పష్టము. ౭౨

శ్లో. నేతా భానుకులస్య పాతు కృపయా సీతాపతి స్సన్తతమ్
సీతా యేన దివం నిశాచరగణాః పూతా ప్యహల్యా ఽభవత్
ధూతాఘం సతు మాం విధాయ భగవాం స్త్రాతా నచే ద్రాఘవో
హా తావద్దురితావలేః కిల భవే త్సా తామసీ మే గతిః. ౭౩

వ్యా. నేతేతి॥ యేన, నిశాచరగణాః దివం సీతాః అహల్యాఽపి పూతా అభవత్ భానుకులస్య నేతా = నాయకః, స సీతాపతిః కృపయా సన్తతం పాతు స భగవాన్ = రాఘవస్తు మాం ధూతాఘం = నిష్పాపం, విధాయ న త్రాతా చేత్, తావతీ = అసంఖ్యేయా-దురితావలి-ర్యస్య-తథోక్తస్య మే సా తామసీ = తమోగుణసంబంధినీ, గతిః = అధోగతి రిత్యర్థః, నిరవధికపాపకారిత్వాదితిభావః భవేత్ హేతి ఖేదే, అపరిమితపాపకారిణో మమ కృపానిధి శ్రీరామఏవ దుర్గతే ర్నివారణే గతి రితి తాత్పర్యమ్. శార్దూలవిక్రీడితమ్. ౭౩

టీక. యేన = ఎవనిచేత, నిశాచరగణాః = రక్కసుల గుంపులు, దివం = స్వర్గమును, సీతాః = పొందించఁబడినవో, అహల్యాపి = అహల్యయు, పూతా = నిష్కల్మషురాలు, అభవత్ = ఆయెనో, భానుకులస్య = సూర్యవంశమునకు, నేతా = నాయకుఁడయిన, సః = ఆ, సీతాపతిః = శ్రీరామచంద్రుఁడు (నః = మమ్ములను) సన్తతం = ఎల్లపుడు, కృపయా = కరుణతో, పాతు = రక్షించుఁగాక, సః = ఆ, భగవాన్ = భగవంతుఁడైన, రాఘవః తు = శ్రీరాముఁడైతే, మాం = నన్ను, ధూతాఘం = పోఁగొట్టఁబడిన పాపములుగల వానినిగా, విధాయ = చేసి, త్రాతా = రక్షించువాఁడు, నచేత్ = కానియెడల, తావ...లేః—తావత్ = అంతటైన—మితిమీరినయనుట, దురితావలేః = పాపరాశిగల, మే = నాకు, సా = ప్రసిద్ధమైన, తామసీ = తమోగుణమును సంబంధించిన, గతిః = గతి—అధోగతియనుట, భవేత్కిల = అగునుకదా, హా = అయ్యో. ౭౩

తా. సృష్టిమొదలు నేటివరకు నేఁజేసినపాప సమూహమును నివారించి యధోగతి లేకుండఁజేయుటకు శ్రీరాముఁడే యాధారము. ౨౩

శ్లో. శ్రీమా నస్తి రఘూత్తమో మమ గతిః కా మానసీ మే వ్యథా
సా మాతా జగతాం విదేహతనుజా కామాయ యస్యా ౽భవత్
భూమానం న హి వేద యస్య తపసాం సీమా ప్రచేతస్సుతో
నామా౽ద్యాప్యుపదిశ్యతే స్మరభిదా క్షేమాయ కాశ్యాం నృణామ్.

వ్యా. శ్రీమానితి॥ శ్రీమాన్, రఘూత్తమో మమ గతి ర స్తి అతః మమ మానసీ వ్యథా కా? నాస్తీత్యర్థః, యస్య కామాయ = కామపురుషార్థాయ, జగతాం మాతా సా విదేహతనుజా = సీతా, అభవత్ తపసాం సీమా = అవధిః-పరాం కోటిం ప్రాప్తవానిత్యర్థః, స ప్రచేతసస్సుతః = ప్రాచేతసః-వాల్మీకిః, యస్య = రామస్య, భూమానః = మాహాత్మ్యం, వేద-వేత్తి, కాశ్యాం అద్యాపి నృణాం క్షేమాయ స్మరభిదా = శివేన, నామ = రామ ఇతి, ఉపదిశ్యతే, వృత్తం పూర్వవత్. ౨౪

టీక. సా = ప్రసిద్ధురాలయినట్టియు, జగతాం = లోకములకు, మాతా = తల్లియగు, విదేహతనుజా = సీతాదేవి, యస్య = ఎవనికి, కామాయ = కామపురుషార్థముకొఱకు, అభవత్ = అయ్యెనో, తపసాం = తపస్సులకు, సీమా = పొలిమేరయైనట్టి—సమస్త తపస్సుల నాచరించినట్టి యనుట, సః = ఆ, ప్రచేతస్సుతః = వాల్మీకి, యస్య = ఎవనియొక్క, భూమానం = మహిమను, వేద హి = తెలిసికొనుచున్నాడో, కాశ్యాం = కాశియందు, స్మరభిదా = మన్మథుని జంపిన శివునిచేత, అద్యాపి = ఇప్పుడును, నృణాం = మనుష్యులకు, క్షేమాయ = శుభముకొఱకు, యస్య = ఎవనియొక్క, నామ = (శ్రీరామయను) పేరు, ఉపదిశ్యతే = ఉపదేశింపఁబడుచున్నదో, (సః = ఆ) శ్రీమాన్ = శ్రీమంతుడగు, రఘూత్తమః = శ్రీరాముఁడు, మమ = నాకు, గతిః = దిక్కుగా, అస్తి = కలఁడు. (ఇట్లుండగా) మే = నాకు, మానసీ = మనస్సంబంధమైన, వ్యథా = దుఃఖము, కా = ఏమి (కలదు) ఏమియు లేదనుట. ౨౪

తా. సమస్తలోకములకు తల్లియగు సీతాదేవి యెవనికి ప్రియురాలయ్యెనో, మహర్షులలో నగ్రగణ్యుఁడగు శ్రీవాల్మీకి యెవ్వని మాహాత్మ్యమును, పూర్ణముగఁ దెలిసికొనెనో, కాశీపట్టణమున నిప్పటికిని జనులకు సద్గతిని గలిగించుటకై మరణకాలమున నెవ్వని నామమును, శివుఁడుపదేశించుచున్నాడో, అట్టి శ్రీరాముఁడు నాకు దిక్కుగ నుండగా మనోవ్యథయేమియు నుండనవసరము లేదు. ౨౪

శ్లో. శ్రీరామాయ నమో౽స్తు మే భగవతే ధారాధరాభాజుషే
వారాశౌ కలితో౽త్ర యేన దురితోత్తారాయ సేతు ర్నృణామ్

భారాణా మవతారణాయ ధరణే ర్నారాయణో యద్వపుః
క్రూరాణా మవధీ ద్గణా న్పలభుజాం ధీరాగ్రగణ్యో భువి. ౭౫

వ్యా. శ్రీరామేతి॥ ధీరాగ్రగణ్యః నారాయణః యద్వపుష్మాన్ = యదాకారస్సన్, ధరణేః = భూమేః, భారాణా మవతారణాయ క్రూరాణాం పలభుజాం = రక్షసాం గణాన్ - అవధీత్, యేనా త్ర = వారాశౌ, నృణాం దురితోత్తారాయ = పాపోత్తరణాయ, సేతుః కలితః = కృతః, తస్మై, ధారాధరస్య = మేఘస్య ఆభేవ-ఆభా-తాం-జుషత ఇతి-తథోక్తాయ, భగవతే శ్రీరామాయ మే నమోఽస్తు. వృత్తం పూర్వవత్. ౭౫

టీక. ధీరాగ్రగణ్యః = ధీరులలో శ్రేష్ఠుడైన, నారాయణః = విష్ణుమూర్తి, యద్వపుష్మాన్ = ఏ శ్రీరామశరీరముకలవాడగుచు, ధరణేః = భూమియొక్క, భారాణాం, బరువులయొక్క—బరువులనమాట, అవతారణాయ = దించుటకొఱకు, భువి = భూమియందు, క్రూరాణాం = ఘాతుకులైన, పలభుజాం = మాంసముఁదిను రాక్షసులయొక్క, గణాన్ = గుంపులను, అవధీత్ = చంపెనో, అత్ర = ఈభూమియందు, యేన = ఎవనిచేత, వారాశౌ = సముద్రమున, నృణాం = మనుష్యులయొక్క, దురితోత్తారాయ—దురిత = పాపములనుండి, ఉత్తారాయ = దాటించుటకొఱకు, సేతుః = సేతువు, కలితః = కట్టఁబడెనో, ధారా.... జుషే—ధారాధర = మేఘముయొక్క, ఆభా = కాన్తివంటి కాన్తిని, జుషే = పొందినట్టియు, భగవతే = భగవంతుడైన, (తస్మై = ఆ) శ్రీరామాయ = శ్రీరామునికొఱకు, మే = నాయొక్క, నమః = వందనము, అస్తు = అగుఁగాక. ౭౫

తా. శ్రీమన్నారాయణుడు రామావతారమునొంది దుష్టులగు రాక్షసులఁజంపుట వలన భూమియొక్క బరువు తగ్గింది సముద్రమున సకలజనులకు దర్శనముచేసినంతనే సమస్తపాపముల నశింపఁజేయుటకై సేతువును కట్టెనో, యట్టి భగవంతునికొఱకు నా నమస్కారమగుఁగాక. ౭౫

శ్లో. నీలాయా ఽస్తు మహారాజనే మమ నతిః కాలాత్మనే కైకసీ
బాలానాం తు విభీషణస్య మహతే మూలాయ సత్సంపదామ్
వేలాతీతసురూపదర్పమదన వ్రీళావహశ్రీజుషే.
లీలాకల్పితసేతవే జలనిధౌ నీలాదిభి ర్వానరైః. ౭౬

వ్యా. నీలాయేతి॥ కైకసీబాలానాం-రావణాదీనాం, కాలాత్మనే = కాలరూపిణే, విభీషణస్యతు-తుశబ్దో విశేషద్యోతకః, సంపదాం మహతే మూలాయ = మహాకారణాయ, వేలాతీతః = మర్యాదాఽతిక్రాన్తః-సురూపదర్పః = సౌన్దర్యగర్వః - యస్య-తస్య-మదనస్య-వ్రీళావహాం = లజ్జాకరాం-శ్రియం = శోభాంజుషత-ఇతి-తథోక్తాయ,జల

నిధౌ నీలాదిభి ర్వానరైః లీలాకల్పిత సేతవే, నీలాయ = శ్యామాయ, మహౌజసే, తస్మై నాధ్యవసితాయ-రామాయ మమ నతి రస్తు వృత్తం పూర్వవత్. ౭౨

టీక. కైకసీబాలానాం = కైకసీ = కైకసియనెడు రాక్షసియొక్క, బాలానాం = కుమారులగు రావణాదులకు, కాలాత్మనే = యమస్వరూపుడును, దుష్టులగుటచేత నని భావము, విభీషణస్యతు = విభీషణునికైతే, సత్సంపదాం = యోగ్యములైన సంపదలకు, మహాతే = గొప్పదియగు, మూలాయ = కారణమైనవాడును సజ్జనుడగుటచేత నని భావము వేలా....జుషే—వేలాతీత = మేరందప్పిన—అపరిమితమైనయనుట, సురూప = సౌన్దర్య ములనుం గలిగిన, దర్ప = గర్వముగల, మదన = మన్మథునకు, శ్రీశాలినా = సిగ్గునుకలిగించెడు, శ్రీ = శరీరకాన్తిని, జుషే = పొందినవాడును, జలనిధౌ = సముద్రమున, నీలాదిభిః = నీలుడు మొదలగు, వానరైః = వానరులచేత, లీలా...తవే—లీలా = విలాసముచేత, కల్పిత = చేయంబడిన, సేతవే = సేతువుకలవాడును, నీలాయ = నల్లనివాడును, మహౌజసే = గొప్ప బలము కలిగినవాడునగు (శ్రీరామునికొఱకు) మమ = నాయొక్క, నతిః = నమస్కారము, అస్తు = అగుంగాక. ౭౨

తా. స్పష్టము. ౭౨

శ్లో. అఞ్జనాత్మజనుషా రథీ రణే
భఞ్జనాయ వవృతే పరస్య యః
తఞ్జనాయ దదతం సుఖం సతే
కఞ్జనాథ మవనీజుషం భజే. ౭౩

వ్యా. అఞ్జనాత్మజనుషేతి॥ యో రణే = యుద్ధే, అఞ్జనాత్మజనుషా = హనుమతా, రథీసన్, పరస్య = శత్రోః, భఞ్జనాయ, వవృతే = ప్రవర్తతేస్మ, సతే-జనాయ = సజ్జనాయ, సుఖం దదతం అవనీజుషం తం కఞ్జనాథం = పద్మనాథం భజే, రథోద్ధతా వృత్తమ్. ౭౩

టీక. యః = ఏపద్మనాభుడు, రణే = యుద్ధమున, అఞ్జనాత్మజనుషా = అఞ్జనేయునిచేత, రథీసన్ = రథము (వాహనము) కలవాడగుచు—ఆఞ్జనేయు నెక్కినవాడగుచు ననుట, పరస్య = శత్రువగు రావణునియొక్క, భఞ్జనాయ = చంపుటకొఱకు, వవృతే = ప్రవర్తించుచున్నాడో, సతే = మంచివారగు, జనాయ = జనముకొఱకు, సుఖం = సుఖమును, దదతం = ఒసంగుచున్నట్టియు, అవనీజుషం = భూలోకమునం దవతరించిన, కఞ్జనాథం = పొడ్డున పద్మముకల శ్రీమహావిష్ణువును, భజే = సేవించుచున్నాను. ౭౩

తా. స్పష్టము. ౭౩

శ్లో. ప్రధానం రఘూణాం నిధానం గుణానామ్
దధానం ధను శ్శ్రిద్ధధానం సురార్థే
సుధాన్ధోద్విషత్సు క్రుధా న్యస్తదణ్డమ్
నిధాయా ఽ న్తరఙ్గే వృథా నో భవామ. ౭౮

వ్యా. ప్రధానమితి॥ గుణానాం నిధానం = భాజనం, ధనుర్దధానం సురార్థే శ్రద్ధధానం, సుధాన్ధసాం = దేవానాం-ద్విషత్సు, క్రుధా = కోపేన, న్యస్తదణ్డం, రఘూణాం-ప్రధానం = రఘుశ్రేష్ఠం, అన్తరంగే = చిత్తే-నిధాయ, వృథా = వ్యర్థం, నో భవామ, కృతకృత్యా భవామేత్యర్థః. భుజఙ్గప్రయాతమ్. ౭౮

టీక. గుణానాం = గుణములకు, నిధానం = ఆధారభూతుడయినట్టియు, ధనుః = విల్లును, దధానం = ధరించినట్టియు, సురార్థే = దేవతల నిమిత్తమై, శ్రద్ధధానం = శ్రద్ధను పూనినట్టియు, సుధాన్ధో...త్సు—సుధా = అమృతము, అన్ధః = ఆహారముగాగల, దేవతలయొక్క, ద్విషత్సు = శత్రువులగు రాక్షసులయందు, క్రుధా = కోపముచేత, న్యస్తదణ్డం = ఉంచఁబడిన శిక్షకలిగినటువంటి—రాక్షసులను కోపముచే శిక్షించినవాడనుట, రఘూణాం = రఘువంశపురాజులలో, ప్రధానం = ముఖ్యుడైన రాముని, అన్తరఙ్గే = చిత్తమున, నిధాయ = నిలిపి, (వయం = మేము) వృథా = వ్యర్థముగా, నో భవామ = కాము-కృతార్థుల మగుదుమనుట.

తా. స్పష్టము. ౭౮

శ్లో. అనూనం గుణౌఘై స్తనూజం నృభర్తు
ర్హనూమన్నుతం ద్రాగనూత్యోక్తివేద్యమ్
ప్రియం భూమిపుత్ర్యా శ్శ్రియం తం దదానమ్
వయం సంశ్రయామో ఽవయన్త్యుత్తమా యమ్. ౭౯

వ్యా. అనూనమితి॥ యం ఉత్తమాః = మహాన్తః, అవయన్తి = జానన్తి, వయం నృభర్తు = ర్దశరథస్య, తనూజం గుణౌఘై రనూనం హనూమన్నుతం = ఆఞ్జనేయవన్దితం, అనూత్యోక్త్యా = వేదేన-వేద్యం, శ్రియం = సంపదం, దదానం తం భూమిపుత్ర్యాః = సీతాయాః, ప్రియం శ్రీరామం సంశ్రయామః వృత్తం పూర్వవత్. ౭౯

టీక. యం = ఎవనిని, ఉత్తమాః = ఉత్తమజనులు, అవయన్తి = తెలిసికొనుచున్నారో, గుణౌఘైః = గుణసమూహములచేత, అనూనం = తక్కువకానట్టియు, సంపూర్ణుడైనట్టియునను ట, నృభర్తుః = దశరథ నరపాలునకు, తనూజం = కుమారుడైనట్టియు, హనూ

మన్నతం=ఆజ్ఞ సేయునిచే నమస్కరించఁబడినట్టియు, అనూత్నోక్తి వేద్యం=వేదముచేఁ దెలియఁదగినట్టియు, శ్రియం=సంపదను, దదానం=ఇచ్చునట్టియు, తం=ఆ, భూమి పుత్ర్యాః=సీతకు, ప్రియం=భర్తయగు శ్రీరాముని, వయం=మేము, ద్రాక్=శీఘ్రముగా, సంశ్రయామః=ఆశ్రయించుచున్నాము. ౭౯

తా. స్పష్టము. ౭౯

శ్లో. కౌమారో ఽభూ ద్విహార స్త్రిపురహరశరాసస్య భఙ్గో ఽపి కశ్చిత్
ధృత్వా చీరాణ్య రణ్యే పదచరణ మభూ ద్యస్య తాతానుకారః
ప్రేయస్యాస్స్వీయశౌర్యప్రకటన మభవత్సంప్రహారే మహూర్తాత్
సంహారో ప్యాశరాణా మపరిమితజుషా మస్త్వయం న శ్శరణ్యః.

వ్యా. కౌమారఇతి॥ యస్య=రామస్య, త్రిపురహరస్య=శివస్య-శరాసస్య=ధనుషః, భఙ్గోఽపి=భఞ్జనమపి, కశ్చిత్ కౌమారో విహారో=బాలక్రీడా, అభూత్ యత్ప్రయత్నం వినైవ శివచాపం బభఞ్జేత్యర్థః; తాతానుకారః=తాతానువర్తనం, చీరాణి ధృత్వా అరణ్యే పదచరణం=పాదసంచారః అభూత్ యస్తాద్యశపితృ భక్తిమానిత్యర్థః; సంప్రహారే=రణే, ముహూర్తాత్ అపరిమితజుషాం=అసంఖ్యేయానాం, ఆశరాణాం సంహారోఽపి ప్రేయస్యాః=సీతాయాః, స్వీయశౌర్యప్రకటన మభవత్ "రామ జామాతరం ప్రాప్య స్త్రియం పురుషవిగ్రహం" ఇత్యుక్తవత్యా జానక్యా స్వపౌరుషప్రకాశనాయ ముహూర్తా త్సంఖ్యాతీతాః రాక్షసా స్తేన జఘ్నా నేతి తాత్పర్యమ్, అయం శ్రీరామః నః శరణ్యః=రక్షకః, అస్తి. స్రగ్ధరావృత్తమ్. ౮౦

టీక. యస్య=ఏరామునికి, త్రిపు....స్య=త్రిపురహర=ఈశ్వరునియొక్క, శరాసస్య=ధనుస్సుయొక్క, భఙ్గోఽపి, విఱుచుటయు, కశ్చిత్=ఒకానొక, కౌమారః=చిన్నతనము నాటిదియగు, విహారః=ఆట, అభూత్=ఆయెనో,—చీరాణి=నారవస్త్రములను, ధృత్వా=కట్టి, అరణ్యే=అడవియందు, పదచరణం=కాలినడక, తాతానుకారః=తండ్రిని యనుసరించుట—తండ్రియాజ్ఞాప్రకారము వర్తించుటయనుట, అభూత్=ఆయెనో,:—సంప్రహారే=యుద్ధమున, ముహూర్తాత్=రెండుగడియల కాలములన, అపరిమితజుషాం=పరిమితిలేకుండుటనుపొందిన, ఆశరాణాం=రాక్షసులయొక్క, సంహారోఽపి=చంపుటయును, ప్రేయస్యాః=ప్రియురాలగు సీతకు, స్వీయ....నం—స్వీయ=తనదియగు, శౌర్య=శూరత్వముయొక్క, ప్రకటనం=వెల్లడి, అభవత్=ఆయెనో:—అయం=ఇట్టి శ్రీరాముడు, నః=మాకు, శరణ్యః=రక్షకుడుగా, అస్తి=కలడు. ౮౦

తా. ఏ శ్రీరాముని త్రిపురములను జయించిన మహాసామర్థ్యముగల యీశ్వరుని యొక్క గొప్పదియగు విల్లును విఱుచుట చిన్నతనమునందలి యాటలలో నొకటిగా నుండెనో, రథగజతురగారోహణమును చీనాంబరాది ధారణమును చేయుట కర్హుడై చక్రవర్తి పుత్రుడగునే రాముడు తండ్రియాజ్ఞ ననుసరించుటకై నారబట్టలను కట్టి కష్టములను సహించు మునులవలె అడవియందు కాలినడక నవలంబించెనో తన ప్రియురాలగు సీతకు సద్దులేని తనసూరత్వమును వెల్లడించుటకై లెక్కలేనివియగు ఖరదూషణాది రాక్షస సమూహములను రణరంగమున రెండుగడియలలో రూపుమాపెనో యట్టి శ్రీరాముడు మాకు రక్షకుడగుచున్నాడు. ౮౦

శ్లో. భూ ర్యం భూర్య న్తరఙ్గే నిజదుహితృపతిప్రేమభారేణ ధత్తే
స్మారం స్మారం ధునీతే రుచిరరుచిభవం దర్ప మాత్మశ్రియా యః
స్మారంస్మారం యదీయం గుణ మమలధియ స్సన్తరన్త్యాపదబ్ధిమ్
రామే రా మేదుర స్స్యాన్నకిమిహచ నృణాం హన్త తస్మిన్ ప్రసన్నే.

వ్యా. భూరీతి॥ యం భూః నిజదుహితృపతి ప్రేమభారేణ = జామాతృప్రీత్యా, భూరి = అధికం, అన్తరఙ్గే = చిత్తే, ధత్తే = స్మరతీత్యర్థః, స్త్రీణాం దుహితృవాత్సల్యాదితిభావః, యః ఆత్మశ్రియా = స్వసౌన్దర్యేణ, రుచిర రుచిభవం = మనోజ్ఞశోభాజాతం, స్మారం = స్మరసంబంధినం, దర్పం అరం = క్షిప్రం, ధునీతేస్మ; అమలధియః సన్తః యదీయం గుణం స్మారంస్మారం = స్మృత్వాస్మృత్వా, ఆపదబ్ధిం = విపత్సముద్రం, స న్తరన్తి, ఇహ నృణాం తస్మిన్ రామే ప్రసన్నే సతి మేదురో = మహాన్, రాః = సంపత్, నస్యాత్కిం? స్యాదేవేత్యర్థః. హన్త = హర్షే. వృత్తం పూర్వవత్. ౮౧

టీక. యం = ఎవనిని, భూః = భూమిదేవి, నిజ....రేణ—నిజ దుహితృ = తనకూతురగు సీతయొక్క, పతి = పెనిమిటియందైన, ప్రేమభారేణ = ప్రేమాతిశయముచేత, భూరి = అధికముగా, అన్తరఙ్గే = చిత్తమున, ధత్తే = ధరించుచున్నదో, తలచుచున్నదో యనుట:—యః = ఎవడు, ఆత్మశ్రియా = తనశోభచేత, రుచి....భవం—రుచిర = మనోహరమైన, రుచి = కాన్తివలన, భవం = పుట్టిన, స్మారం = మన్మథ సంబంధమైన, దర్పం = గర్వమును, అరం = శీఘ్రముగా, ధునీతేస్మ = పోగొట్టుచున్నాడో:—అమలధియః = మంచి బుద్ధికలవారలు, యదీయం = ఎవని సంబంధమైన, గుణం = గుణమును, స్మారం స్మారం = తలచి తలచి, ఆపదబ్ధిం = దుఃఖమనెడి సముద్రమును, సన్తరన్తి = దాటుచున్నారో:—ఇహ = ఈలోకమున, తస్మిన్ = ఆ, రామే = రాముడు, ప్రసన్నే సతి = అనుగ్రహించుచుండగా, నృణాం = మనుష్యులకు, మేదురః = గొప్పదియగు, రాః = ధనము, న స్యాత్కిం = కలుగదా యేమి?—కలుగు ననుట. హంత = ఎంతసంతోషము. ౮౧

తా. భూదేవి తనయుల్లుడను ప్రేమాతిశయముచే నెవనిని మిక్కిలి గౌరవముతో తలచుచుండునో, ఎవనిశరీరకాంతి మన్మథుని గర్వము నణచుచున్నదో, ప్రాజ్ఞులెవని సుగుణములఁ బలుమారు గొనియాడి యపరిమిత దుఃఖములను వదలుచున్నారో, అటువంటి శ్రీరాముని యనుగ్రహము కలుగుచుండగా జనులకీ లోకమున గొప్ప ధనము కలుగుట మిగుల సంతోషావహము. ౧౧

శ్లో. మారీచనిగ్రహకరం వసుధాకుమారీ
నాథం నిజానుజ మరుత్తనుభూసనాథమ్
రామం గళప్రవిలసద్వనమాల మీడే
రా మఙ్గళం పృథు యశశ్చ సదా భవేన్నః. ౧౨

• వ్యా. మారీచఇతి॥ సదా నః రాః = సంపత్, మఙ్గళం పృథు = మహత్-యశశ్చ భవేత్. అన్వయస్సుగమం. వసన్తతిలకా. ౧౨

టీక. మారీచనిగ్రహకరం = మారీచునిఁజంపినట్టియు, వసుధాకుమారీనాథం = భూపుత్రికి భర్తయైనట్టియు, నిజా....నాథం—నిజానుజ = తనతమ్ముడగు లక్ష్మణునితోను, మరుత్తనుభూ = వాయుపుత్రుడగు హనుమంతునితోను, సనాథం = కూడుకొనినట్టియు, గళ...మాలం—గళ = కణ్ఠమున, ప్రవిలసత్ = ప్రకాశించుచున్న, వనమాలం = వనమాలగల, రామం = శ్రీరాముని, (అహం = నేను) ఈడే = కొనియాడుచున్నాను. రాః = ధనము, మఙ్గళం = శుభము, పృథు = గొప్పదియగు, యశశ్చ = కీర్తియు, నః = మాకు, సదా = ఎల్లపుడు, భవేత్ = అగుఁగాక. ౧౨

తా. స్పష్టము. ౧౨

శ్లో. న జానకీపతి ర్గతి స్సుజాతభక్తిసన్నత
ప్రజాఽవనే రత స్సదా భుజాగ్రశోభికార్ముకః
యజన్తి కేఽపి యం మఖై ర్భజన్తి చేతసా పరే
స్వజన్తి యస్య మన్దిరం వ్రజన్తి శేషతాం పరం. ౧౩

వ్యా. సఇతి॥ కేఽపి = కర్మిణ ఇత్యర్థః మఖైర్యం యజన్తి; పరే = భక్తా ఇత్యర్థః, చేతసా భజన్తి పరే = ధార్మికా ఇత్యర్థః, యస్య మన్దిరం = ఆలయం, స్వజన్తి పరే = ప్రపన్నా ఇత్యర్థః, శేషతాం = దాసత్వం, పరం వ్రజన్తి. అన్వయస్సుగమం. పఞ్చచామర వృత్తమ్. ౧౩

టీక. కేపి = కర్మిష్ఠులగు కొందఱు, యం = ఎవనిని, మఖైః = క్రతువులచేత, యజన్తి = యజనముచేయుచున్నారో; పరే = భక్తులగు మఱికొందఱు, యం = ఎవనిని, చేతసా = మనస్సుచేత, భజన్తి = సేవించుచున్నారో:—(ధార్మికులగు మఱికొందఱు) యస్య = ఎవనికి, మన్దిరం = ఆలయమును, సృజన్తి = కట్టించుచున్నారో, (ప్రపన్నులగు మఱికొందఱు) సేవతాం = దాసత్వమును, పరం = అధికముగా, వ్రజన్తి = పొందుచున్నారో,—సుజాత...వగే—సు = లెస్సగా, జాత = ఉత్పన్నమైన, భక్తి = భక్తిచేత, సన్నత = నమ్రులగు, ప్రజా = జనులను, అవనే = రక్షించుటయందు, రతః = ఆసక్తుడైనటువంటిన్ని, సదా = ఎల్లప్పుడు, భుజాగ్రశోభికార్ముకః = భుజముయొక్క చివర ప్రకాశించు ధనుస్సుగల, సః = ఆ, జానకీపతిః = సీతాపతి (నః = మాకు) గతిః = దిక్కు, (భవతి = అగుచున్నాడు.) ౮౩

తా. ఎవనిని వేదవిదులు యజ్ఞములచేతను, యోగులు మనస్సుచేతను, ధార్మికులు ఆలయనిర్మాణ నిత్య నైమిత్తికార్చనాదులచేతను, ప్రపన్నులు దాస్యముచేతను, భజించుచున్నారో; భక్తుల బ్రోచుటయందు మిక్కిలి యాసక్తికల శ్రీకోదణ్డరామస్వామి మాకు దిక్కగుచున్నాడు. ౮౩

శ్లో. మనసిజసుకుమారే యుద్ధరఙ్గైకవీరే
మఖరుచిజితతారేశే మహీశావతారే
క్షితిదుహితృవిహారే క్లృప్తశృఙ్గారసారే
ప్రవిశ హృదయ ధీరే స్వచ్ఛకారుణ్యపూరే. ౮౪

వ్యా. క్షితిదుహితుః = సీతాయాః, విహారే = క్రీడాయాం, క్లృప్తః = కృతః-శృఙ్గారరసస్య-సారః = సారాంశః-యేన-తస్మిన్, అన్యత్సుగమం. మాలినీవృత్తమ్. ౮౪

టీక. హృదయ = చిత్తమా, మనసిజసుకుమారే = మన్మథునివలె కోమలుడైనట్టియు, యుద్ధరంగైకవీరే = రణరంగమున నసహాయశూరుడైనట్టియు, ముఖ...శే = ముఖరుచి = ముఖకాన్తిచేత, జిత = జయింపఁబడిన, తారేశే = నక్షత్రముల కధిపతియగు చంద్రుడు కలిగినట్టియు, మహీశావతారే = చక్రవర్తిగా నవతరించినట్టియు, క్షితిదుహితృవిహారే = సీతతో విహరించుటయందు, క్లృప్త...సారే—క్లృప్త = రచింపఁబడిన, శృఙ్గార = శృఙ్గార రసముయొక్క, సారే = ముఖ్యాంశముకలిగినట్టియు, ధీరే = ధైర్యశాలియు, స్వచ్ఛ...పూరే—స్వచ్ఛ = నిర్మలమైన, కారుణ్య = దయయొక్క, పూరే = ప్రవాహమునందు, (రామునియందు) ప్రవిశ = ప్రవేశించుము. ౮౪

తా. స్పష్టము. ౮౪

శ్లో. రామోదయేత సరసీరుహదృక్ఛరాణా
మామోచనైర్హృదయభి త్పురతః పరేషామ్
ఇత్యాలపన్తి భువి మన్దధియోఽత్ర రత్యా
భక్త్యా పరే సుకృతినస్తు విశుద్ధచిత్తాః. ౮౧

వ్యా. రామఇతి॥ అత్ర = భువి, మన్దధియః = మన్దబుద్ధయః, సరసీరుహాణీవ-యే-దృక్ఛరాః = నేత్రబాణాః-తేషా మామోచనైః = పాతనైః, పరేషాం = పురుషాణాం, హృదయభిత్ = హృదయభేదినీ, రామా = యోషిత్, పురః ఉదయేత = ఆవిర్భవేత్ ఇతి రత్యా = ప్రేమావిశేషేణ, ఆలపన్తి = వదన్తి, పరే విశుద్ధచిత్తాః సుకృతినస్తు తత్రైవ భక్త్యాఽలపన్తీత్యాహ, తత్రాయమర్థః, సరసీరుహదృక్ = సరోజాక్షః-రామః, శరాణా మామోచనైః పరేషాం = శత్రూణాం, హృదయభిత్ = వక్షోభేదీ, రామః పురతః దయేత = దయాంకుర్యాత్. తుల్యయోగితా. వసన్తతిలకా. ౮౧

టీక. అత్ర = ఈ, భువి = భూమియందు, మందధియః = మందమతులు, సర.... రాణాం—సరసీరుహా = కమలములవంటి, దృక్ = నేత్రములనెడు, (చూపులనెడు) శరాణాం = బాణములయొక్క, ఆమోచనైః = వదలిపెట్టుటచేత, పరేషాం = ఇతరులగు పురుషులయొక్క, హృదయభిత్ = మనస్సును భేదించెడు, రామా = స్త్రీ, పురతః = ఎదుట, ఉదయేత = ఉదయించుఁగాక—కనఁబడుఁగాకయనుట; ఇతి = ఈప్రకారముగా, రత్యా = ప్రేమాతిశయముచేత, ఆలపన్తి = పలుకుచున్నారు; పరే = ఇతరులును, విశుద్ధచిత్తాః = నిర్మలాంతఃకరణులునగు, సుకృతినస్తు = పుణ్యవన్తులైతే (ఈపదములకే చెప్పఁబోవు నర్థమును గ్రహించి) సరసీరుహదృక్ = కమలములవంటి నేత్రములుకలిగినట్టియు, శరాణాం = బాణములయొక్క, ఆమోచనైః = వదలుటచేత, పరేషాం = శత్రువులయొక్క, హృదయభిత్ = వక్షస్థ్సలమును బ్రద్దలుచేయునట్టి, రామః = శ్రీరాముఁడు, పురతః = ఎదుట, దయేత = దయనుచేయుఁగాక. ఇతి = ఈవిధముగా, భక్త్యా = భక్తిచేత, ఆలపన్తి = పలుకుచున్నారు. ౮౧

తా. ఈప్రపంచమున, అజ్ఞానులు విషయాభిలాషచే బాణములవంటి వాడిచూపులచేత, పురుషుల చిత్తమును చలింపఁజేసెడు సుందరీమణి నాసమీపముననుండుఁగాక యనియు, జ్ఞానులైతే భక్తిపారవశ్యముచేత వాడియగు బాణములవదలి శత్రువుల జయించినట్టియు, పద్మములవలె విశాలములైన నేత్రములచే నొప్పు శ్రీరామమూర్తి కరుణాకటాక్షములచే మమ్ములఁ జూచుఁగాక యనియును పల్కుచున్నారు. ౮౧

శ్లో. అహహ వసుధాపత్యానన్దం విభో సరసోక్తిభీ
రఘువర సదా వన్యాం తన్వంశ్చరంస్తృణతాం వహన్
అపిచ బహుశో ముఞ్చన్ క్రూరాన్ పరేషు చ గోగణా
నహమనుకరోమ్యేవ త్వాం మాం కథం త్వముపేక్షసే. ౮౬

వ్యా. అహహేతి॥ హేవిభో రఘువర సరసోక్తిభిః వసుధాపత్యస్య=జానక్యాః-ఆనన్దం స్వపక్షే వసుధాపతీనాం=రాజ్ఞాం-ఆనన్దం తన్వన్, వన్యాం=వనే, చరన్, అన్యత్ర అవన్యాం చరన్, తృణతాం=ధనుః, అన్యత్ర తృణత్వం యాచకానాం రఘుత్వాదితిభావః, వహన్ అపిచ=కించ, పరేషు=శత్రుషు-అన్యత్ర ప్రతివాదిషు,క్రూరాన్ గోగణాన్=శరసమూహాన్-వచనసమూహాంశ్చ, బహుశో ముఞ్చన్ అహం త్వామనుకరోమ్యేవ=త్వత్సదృశోస్మీత్యర్థః, త్వం కథం మాం ఉపేక్షసే? స్వానుసారిణో జనస్య అనుపేక్షణీయ త్వాదితిభావః, హరిణీవృత్తమ్. ౮౬

టీక. విభో, రఘువర=ప్రభువగు రామా, సరసోక్తిభిః=సరసములైన మాటలచేత, (రామపక్షమున) వసుధా....నన్దం—వసుధా=భూమియొక్క, అపత్య=సన్తానమగు సీతకు, ఆనన్దం=సన్తోషమును, (స్వపక్షమున) వసుధా=భూమికి, పతి=ప్రభువులకు, ఆనన్దం=సన్తోషమును (ఉభయపక్షముల) తన్వన్=చేయుచు, (రా) వన్యాం=అరణ్యమునందు, (స్వ) అవన్యాం=భూమియందు, (ఉ) సదా=ఎల్లప్పుడు, చరన్=తిరుగుచు,తృణతాం=(రా) ధనుస్సును, (స్వ) గడ్డిపరకయగుటను, (ఉ) వహన్=వహించుచు, అపిచ=మఱియును, పరేషు=(రా) శత్రువులయందు (స్వ) ప్రతివాదులయందు, (ఉ) క్రూరాన్=కఠినములైన, గోగణాన్=(రా) బాణపరంపరలను, (స్వ) వచనపరంపరలను, (ఉ) బహుశః=మెండుగా, ముఞ్చన్=వదలుచు, అహం=నేను, త్వాం=నిన్ను, అనుకరోమ్యేవ=అనుకరించుచునే యున్నాను. (నేనిట్లున్నను) త్వం=నీవు, కథం=ఎట్లు, మాం=నన్ను, ఉపేక్షసే=ఉపేక్షించుచున్నావు—(ఇట్లు ఉపేక్షించుట) అహహ=ఎంతయాశ్చర్యము. ౮౬

తా. నీవు ప్రియవాక్యములచే సీతాదేవి కానందమును కూర్చుచు, అరణ్యమునందు సంచరించుచు, ధనుస్సును వహించి లోకకంటకులగు రాక్షసులను వాడియగు బాణములచేఁ జంపుచుంటివి. నేను ధనాశవలన ప్రియములగు మాటలచే రాజులకు, ప్రీతిని కలుగఁజేయుచు, యాచ్ఞావృత్తిచే దేశములెల్లఁ దిరుగుచు దాతలవలన తేలికతనమునొంది, సభలయందు శాస్త్రచర్చలు చేయుటలో ప్రతివాదుల వాదములయందు దౌర్బల్యమును కనబరచుటకై కఠినవాక్యములఁ బలుకుచు శబ్దశ్లేషచే నీవలె నేయుండగా నన్ను రక్షించకుండుట మిక్కిలి యాశ్చర్యము. ౮౬

శ్లో. ధర్మజీవాతవే లోకహేతవే క్లృప్తసేతవే
నమః పాతితధూమకేతవే హతయాతవే. ౮౭

వ్యా. ధర్మేతి॥ హతాని-యాతూని=రక్షాంసి-యేన-తస్మై శ్రీరామాయ, పాతితే ధూమకేతవే=పాతితా ధూమకేతవో యేనేత్యర్థః, లోకహేతవే=జగత్కారణాయ, తుభ్యమితి శేషః, అన్యత్సుగమం వృత్తమనుష్టుబ్భేదః. ౮౭

టీక. ధర్మ....వే—ధర్మ=ధర్మమునకు, జీవాతవే=బ్రతికించెడి యౌషధమైనట్టియు—తప్పక వృద్ధిపొందించునట్టియు ననుట, లోక...వే—లోక=జగములకు, హేతవే=కారణమైనట్టియు, సృష్టికర్తయైనట్టియనుట. క్లృప్త....వే—క్లృప్త=రచింపఁబడిన, సేతవే=సేతువుకలిగినట్టియు, పాతతేః=పాపసమూహమునకు, ధూమకేతవే=తోకచుక్కయైనట్టియు—తప్పక నశింపఁజేయునట్టి యనుట, హతయాతవే=సంహరింపఁబడిన రాక్షసులుకల (శ్రీరామునికొఱకు) నమః=నమస్కారము. ౮౭

తా. స్పష్టము. ౮౭

శ్లో. మధుశాత్రవసప్తమావతారో
మధురోఽలం రసికాళయో లిహన్తి
మధునా చరితేన యస్య పూర్ణా
మధునాఽప్యుక్తిసుమావలిం మహర్షేః. ౮౮

వ్యా. మధుశాత్రవేతి॥ రసికా ఏవ-అళయః=భ్రమరాః, యస్య చరితేనైవ-మధునా పూర్ణాం మహర్షేః=వాల్మీకేః, ఉక్తిరేవ సుమావలిం=కుసుమపఙ్క్తిం, శ్రీరామాయణమిత్యర్థః, అధునాపి లిహన్తి=ఆస్వాదయన్తి, స మధుశత్రవస్య=శ్రీమన్నారాయణస్య-సప్తమావతారః=శ్రీరామావతార ఇత్యర్థః, అలం=నితామం, మధురః. రూపకం. వసన్తమాలికావృత్తమ్. ౮౮

టీక. రసికాళయః—రసిక=శృంగారాదిరసములను గుర్తెరిగిన జనులనే, అళయః=తుమ్మెదలు, యస్య=ఏరామునియొక్క, చరితేన=కథయనెడి, మధునా=తేనెచేత, పూర్ణాం=నిండియున్న, మహర్షేః=వాల్మీకియొక్క, ఉక్తి...లిం—ఉక్తి=శ్రీమద్రామాయణరూప వచనమనే, సుమ=పువ్వులయొక్క, ఆవలిం=పఙ్క్తిని, అధునాపి=ఇప్పుడును, లిహన్తి=గ్రోలుచున్నారో:—(సః-అ) మధు...రః—మధు=మధువనెడు రాక్షసునకు, శాత్రవ=శత్రువైన విష్ణుమూర్తియొక్క, సప్తమ=ఏడవదియగు, అవతారః=అవతారము, అలం=మిక్కిలి, మధురః=మనోహరమైనది (భవతి=అగుచున్నది.) ౮౮

తా. స్పష్టము. ౮౮

డును, లిహాన్తి = క్రోలుచున్నారో:—(సః=అ) మధు...రః—మధు = మధువనెడు రాక్షసునికి, శాత్రవ = శత్రువైన విష్ణుమూర్తియొక్క, సప్తమ = ఏడవదియగు, అవతారః = అవతారము, అలం = మిక్కిలి, మధురః = మనోహరమైనది (భవతి = అగుచున్నది.) ౮౮

తా. స్పష్టము. ౮౮

శ్లో. శ్రుణు సాధుమతే హితోపదేశం
మురశత్రోః పదసంభవాపగాయామ్
వినిమజ్జయ దేహమాత్మగత్యై
ఉత వాల్మీకి కవీన్ద్రగీర్షు కర్ణమ్. ౮౯

వ్యా. శ్రుణ్వితి॥ హే సాధుమతే, హితోపదేశం, శ్రుణు, ఆత్మగత్యై, మురశత్రోః = శ్రీమన్నారాయణస్య, పదసంభవాపగాయాం = గఙ్గాయాం, దేహం, వినిమజ్జయ, ఉత = అహోస్విత్, వాల్మీకికవీన్ద్రగీర్షు = శ్రీరామాయణే, కర్ణం, వినిమజ్జయ, గఙ్గాస్నానాద్వా శ్రీరామాయణ శ్రవణాద్వా ఆత్మగతి ర్భవతీత్యర్థః; ఉభయోః పావనత్వసామ్యం గమ్యతే, వృత్తం పూర్వవత్. ౮౯

టీక. హే సాధుమతే = ఓ మంచిబుద్ధిగలవాఁడా, హితోపదేశం = మంచిబోధను, శ్రుణు = వినుము. ఆత్మగత్యై = ఆత్మప్రాప్తికొఱకు, మురశత్రోః = మురుఁడను రక్కసునకు విరోధియగు, నారాయణునియొక్క, పద...యాం—పద = పాదమునందు, సంభవ = పుట్టుకకల, అపగాయాం = నదియందు, (గంగయందనుట,) దేహం = శరీరమును, వినిమజ్జయ = ముంచుము (స్నానముఁజేయుమనుట,) ఉత = అట్లుకానియెడల, వాల్మీకి...ర్షు—వాల్మీకి = వాల్మీకియనెడు, కవీంద్ర = కవిశ్రేష్ఠునియొక్క, గీర్షు = వాక్కులయందు, (శ్రీరామాయణమందనుట,) కర్ణం = చెవిని, వినిమజ్జయ = ముంచుము (శ్రద్ధగా వినునట్లు చేయుమనుట.) ౮౯

తా. ఓ బుద్ధిమంతుఁడా! నామంచియుపదేశమును వినుము. నీవు మంచిగతిని పొందఁదలఁచితివేని గంగాస్నానముఁజేయుము. లేదా శ్రీమద్రామాయణమును వినుము.

శ్లో. నిహితా సభక్తి హృది కాపి దేవతా
నిహతామరారినికరా కరామ్బుజే
స్వహితాయ సాధు దధతీ శరాసనం
విహితాఖిలాఘవినివారణా భవేత్. ౯౦

వ్యా. నిహతేతి॥ నిహతః, అమరారీణాం = దైత్యరాక్షసానాం, నికర = సమూహః, యయా-తథోక్తా, స్వేషాం, హితాయ, సాధు, శరాసనం, కరామ్బుజే, దధతీ, కాపి, దేవతా-శ్రీరామఇత్యర్థః, సభక్తి యథాతథా, హృది, నిహితాసతీ, విహితాఖిలాఘనివారణా, భవేత్. మఞ్జుభాషిణీవృత్తమ్. ౯౦

టీక. నిహతా...రా—నిహత = చంపఁబడిన, అమరారి = రాక్షసులయొక్క, నికరా = సమూహము కలదియును, స్వహితాయ = స్వ = తనవారలగు భక్తులయొక్క, హితాయ = మంచికొఱకు, కరాంబుజే = పద్మముకంటిహస్తమునందు, సాధు = మంచిది యగు, శరాసనం = విల్లును, దధతీ = ధరించునదియునగు, కాపి = ఒకానొక, దేవతా = శ్రీరామస్వరూపదేవత, సభక్తి = భక్తితోఁగూడినట్టుగా, హృది = చిత్తమున, నిహితా (సతీ) = ఉంచఁబడినది (యగుచు) విహితా....ణా—విహిత = చేయఁబడిన, అఖిల = సమస్తములైన, అఘ = పాపములయొక్క, వినివారణా = అడ్డగింపుకలదిగా, భవేత్ = అగుఁగాక. ౯౦

తా. దేవతలకు విరోధులగు రక్కసులఁ దునుమాడునట్టియు, భక్తులహితము కొఱకు మంచివిల్లును జేఁబూనినయొకానొక శ్రీరామరూపదైవము, మాపాపసమూహములఁ బోఁగొట్టుఁగాక. ౯౦

శ్లో. అలమల మపరైర్మే దైవతై రల్పసారై
రఖిలశుభదానే వ్యస్తి కశ్చి ద్ధనుష్మాన్
అభవ దహహ కీర్తి ర్దాశకీశాశరాణా
మమృతకిరణతుల్యా యద్దయాభాజనత్వాత్. ౯౧

వ్యా. అలమితి॥ యద్దయాభాజనత్వాత్, దాశకీశాశరాణాం = గుహసుగ్రీవవిభీషణానాం, అమృతకిరణతుల్యా = చంద్రతుల్యా, కీర్తిః, అభవత్. అన్యత్సుగమమ్. ౯౧

టీక. యద్దయా....త్వాత్—యత్ = ఏరామునియొక్క, దయా = కృపకు, భాజనత్వాత్ = పాత్రులగుటవలన, దాశకీశాశరాణాం = గుహ సుగ్రీవ విభీషణులకు, అమృతకిరణతుల్యా = చంద్రునితో సమానమైన, కీర్తిః = కీర్తి, అభవత్ = ఆయెనో, (సః = అ) కశ్చిత్ = ఒకానొక, ధనుష్మాన్ = ధనుర్ధారియగు శ్రీరాముఁడు, అఖిలశుభదానే = సకలశుభముల నొసంగుటయందు, మే = నాకు, అస్తి = కలఁడు, అల్పసారైః = కొద్దిశక్తికల, అపరైః = ఇతరములైన, దైవతైః = దైవములతో, అలమలం = చాలుచాలు. ౯౧

తా. స్పష్టము. ౯౧

శ్లో. చరణనయనపత్న్యాం దర్శితం పావనత్వం
కిమపి గిరిశచాపే దోర్బలం నాన్యలభ్యమ్
తృణకలితనిజాస్త్రే౽ప్యప్రభుత్వం సురాణామ్
నముచిరిపుతనూజే యేన తస్మై నమో౽స్తు. ౯౨

వ్యా. చరణనయనేతి॥ యేన, చరణనయనపత్న్యాం = గౌతమభార్యాయాం, కిమపి "స్థాలీపులాకన్యాయేన" పావనత్వం, దర్శితం. నాన్యలభ్యం = ఇతరదుర్లభం, దోర్బలం, గిరిశచాపే = శివధనుషి, కిమపి, దర్శితం. నముచిరిపుతనూజే = కాకరూప జయన్తవిషయే, తృణేన = దర్భేణ, కలితం, నిజాస్త్రం, తస్మిన్నపి-తన్నివర్తకే౽పీత్యర్థః. సురాణాం, అప్రభుత్వం = అసామర్థ్యం, కిమపి, దర్శితం. తస్మై = శ్రీరామాయ, నమో౽స్తు. మాలినీ వృత్తమ్. ౯౨

టీక. యేన = ఎవనిచేత, చరణనయనపత్న్యాం = పాదమున కన్నుగల గౌతముని భార్యయగు నహల్యయందు, కిమపి = ఒకానొక, పావనత్వం = పవిత్రత్వము, దర్శితం = కనఁబఱుపఁబడినదో, నాన్యలభ్యం = ఇతరులకు దుర్లభమైన, దోర్బలం = బాహుబలము, గిరిశచాపే = శివధనుస్సునందు, దర్శితం = చూపఁబడినదో, నము...జే—నముచి = నముచి యను రాక్షసునికి, రిపు = శత్రువగు దేవేంద్రునియొక్క, తనూజే = కుమారునియందు, (కాకరూపమునొందిన జయన్తుని విషయమైయనుట,) తృణ...స్త్రేపి—తృణ = గడ్డిపరక చేత, కలిత = చేయఁబడిన, నిజ = స్వకీయమైన, అస్త్రేపి = బ్రహ్మాస్త్రమునందును, (దానినివ రలించుటయందుననుట,) సురాణాం = దేవతలకు, అప్రభుత్వం = శక్తిలేకపోవుట, దర్శితం = కనఁబఱుపఁబడినదో, తస్మై = ఆరామునికొఱకు, నమః = నమస్కారము, అస్తు = అగుఁ గాత. ౯౨

తా. స్పష్టము. ౯౨

శ్లో. కుత స్సఖే ధైర్య మిదం త వేదం
వయస్య భారస్య మమాస్తి భర్తా
సురో నరో వా నరతాం ప్రపన్న
స్సుర స్స కీదృక్ సతతం ధనుష్మాన్. ౯3

వ్యా. కుతఇతి॥ హేసఖే, తవ, ఇదం, ధైర్యం, కుతః = కేనకారణేన, ఇతిప్రశ్నః; వయస్య, మమ, భారస్య, భర్తా = వోఢా, అస్తి, కశ్చిదితి శేషః. అన్యస్యమదీయభారవాహకత్వేన ధీరో౽స్మీత్యర్థః. ఇత్యుత్తరం. సురో వా, నరో వా "తవభారధర్తేత్యధ్యాహార్యం"

ఇతిపునః ప్రశ్నః. నరతాం,ప్రపన్న, స్సుర,ఇతి పునరుత్తరం. స, నరః, కీదృ,గితి పునః ప్రశ్నః. సతతం ధనుష్మాక్ = సకోదణ్డ, ఇతిపునరుత్తరం. ఉత్తరాలంకారః, ఉపేన్ద్రవజ్రా. ౯౩

టీక. ప్రశ్నము—సఖే=చెలికాడా! తవ=నీకు, ఇదం=ఈ, ధైర్యం=ధైర్యము, కుతః=ఏమికారణమువలన (కలిగినది?) ఉత్తరము—వయస్య=మిత్రుడా, మమ=నాయొక్క, భారస్య=(సంరక్షణభారమునకు) భర్తా=నిర్వాహకుడు, కశ్చిత్=ఒకానొకడు, అస్తి=కలడు, (నాబరువుమోయువాడు మఱొకడుండుటచే నాకు ధైర్యము కలిగినదని యర్థము) ప్రశ్నము—(భారవాహకుడు) సురో వా=దైవమా ? నరో వా=మనుష్యుడా? ఉ—నరతాం=మనుష్యధర్మమును, ప్రపన్నః=పొందిన,సురః=దైవము. ప్ర—సః=ఆమనుష్యత్వమును పొందినదేవుడు, కీదృక్=ఎట్టివాడు? (ఏమి గుర్తుగలవాడనుట) ఉ—సతతం=ఎల్లపుడు, ధనుష్మాక్=విల్లుగలవాడు, (శ్రీకోదణ్డరాముడనుట.) ౯౩

తా. స్పష్టము. ౯౩

శ్లో. ప్రవిశ్య పాథోజభవాదిదేవ
వర్గేషు రన్తుం హృదయం మదీయమ్
నిర్గత్య భూయో రమతే ధనుష్మ
చ్చూడామణౌ క్వాపి వలాహకాభే. ౯౪

వ్యా. ప్రవిశ్యేతి॥మదీయం,హృదయం, పాథోజభవాదిదేవవర్గేషు=బ్రహ్మశివాదిదేవసమూహేషు, రన్తుం, ప్రవిశ్య, భూయః, నిర్గత్య, తదన్యస్య ధ్యేయత్వాభావా దితి భావః; వలాహకాభే=మేఘకాన్తౌ, క్వాపి, ధనుష్మచ్చూడామణౌ-శ్రీరామ ఇత్యర్థః, రమతే, చేతసస్తస్మాద్రన్తవ్యాన్తరాభావా దితి భావః. వృత్త ముపజాతిః. ౯౪

టీక.మదీయం=నాసంబంధమైన, హృదయం=మనస్సు, పాథో...షు—పాథోజభవ=పద్మసంభవుడగు బ్రహ్మ, ఆది=మొదలైన, దేవ=దేవతలయొక్క, వర్గేషు=గుంపులయందు, రంతుం=క్రీడించుటకొఱకు (ఆనందించుటకొఱకనుట,) ప్రవిశ్య=ప్రవేశించి,(సమీపించియనుట)(ధ్యానింపదగినవాడు బ్రహ్మాది స్వల్పదేవతలకంటె వేఱయినవాడగుటవలన) భూయః=తిరిగి, నిర్గత్య=బయలువెరి, వలాహకాభే=నీలమేఘకాన్తి కల, క్వాపి=అవాఙ్మనసగోచరుడైన, ధనుష్మచ్చూడామణౌ=విలుకాండ్రలో నుత్తముడగు శ్రీరామునియందు, (చిత్తమునకు, రామునికంటె మఱియొకడపరిమితానం

దముఁ గూర్చువాఁడు లేకుండుటవలన) రమతే=క్రీడించుచున్నది (ఆనందించుచున్న దనుట.) ౯౪

తా. స్పష్టము. ౯౪

శ్లో. ధర్మైకతానే కరుణానిధానే
జగన్నిదానే పురుషప్రధానే
చాపం దధానే హతయాతుధానే
స్మృతే వృథా నేహ జని ర్భవే న్నః. ౯౫

వ్యా. ధర్మేతి॥ ఉక్తవిశేషణవిశిష్టే, పురుషప్రధానే=పురుషోత్తమే శ్రీరామే, స్మృతేసతి, ఇహ=భూమౌ, నః=అస్మాకం, జనిః=జన్మ, వృథా, నభవేత్=శ్రీరామస్మరణ మేవ జన్మసార్థకత్వావహ మిత్యర్థః, వృత్తం పూర్వవత్. ౯౫

టీక. ధర్మైకతానే=ధర్మమునకు ముఖ్యస్థానమైనట్టియు, కరుణానిధానే=దయ కాటపట్టయినట్టియు, జగన్నిదానే=జగత్తునకు కారణమైనట్టియు, చాపం=విల్లును, దధానే=ధరించినట్టియు, హతయాతుధానే=చంపఁబడిన రాక్షసులుకలిగినట్టి, పురుషప్రధానే=పురుషశ్రేష్ఠుఁడగు శ్రీరాముఁడు, స్మృతే (సతి)=తలఁపఁబడినవాఁడగుచుండఁగా, ఇహ=ఈలోకమున, నః=మాయొక్క, జనిః=పుట్టుక, వృథా=వ్యర్థముగా, నభవేత్=కాకపోవునని (శ్రీరామస్మరణమువలననే మాజన్మసార్థకము గుఁగాక యని యర్థము.) ౯౫

తా. స్పష్టము. ౯౫

శ్లో. యజన్తు దేవాన్ క్రతుభి ర్జనా స్తే
ద్విజాన్ సహస్రా ణ్యపి భోజయన్తు
వనీపకేభ్యో వితరన్తు హేమ
వయం తు రామం శరణం భజామః. ౯౬

వ్యా. యజన్త్వితి॥ తే జనాః వనీపకేభ్యః=యాచకేభ్యః, హేమ=సువర్ణం, వితరన్తు. తస్యైవ నిఖిలకర్మరూపత్వా దితిభావః. అన్యత్సుగమం. ఉపేన్ద్రవజ్రావృత్తమ్. ౯౬

టీక. తే=ఆ, జనాః=జనులు, క్రతుభిః=యజ్ఞములచేత, దేవాన్=దేవతలను, యజన్తు=యజనము చేయుదురుగాక; సహస్రాణి=వేయిసంఖ్యకల, ద్విజాన్=బ్రాహ్మ

ణులను, భోజయంతు = భుజింపఁజేయుదురుగాక, వనీపకేభ్యః = యాచకుల కొఱకు, హేమ = బంగారమును, వితరన్తు = ఇచ్చుదురుగాక, (యజ్ఞాచరణ, సహస్రబ్రాహ్మణభోజన, సువర్ణదానములయం దసమర్థులమగు) వయంతు = మేమైతే, రామం = శ్రీరాముని, శరణం = రక్షకునిగా, భజామః = సేవించుచున్నాము. ౯౭

తా. స్పష్టము. ౯౭

శ్లో. శ్రయన్తు ధర్మాన్ వివిధాన్ జనాస్తే
వయన్తు వేదాన్తసమీరితార్థాన్
వయన్తు దానేన యశఃపటాంశ్చ
వయన్తు రామం శరణం భజామః. ౯౮

వ్యా. శ్రయంత్వితి॥ తేజనాః = విత్తవన్తఇత్యర్థః, వివిధాన్, ధర్మాన్, శ్రయన్తు. తే జనాః-బుద్ధిమన్తఇత్యర్థః, వేదాన్తసమీరితార్థాన్, అవయన్తు = జానన్తు, తేజనాః = భూమిపతయః, దానేన, యశాంస్యేవ, పటాన్, వయన్తు = వయసంకుర్వన్తు. వయంతు రామం, శరణం, భజామః. విత్తబుద్ధిభూపతిత్వరహితానా మస్మాకం శ్రీరామ ఏవ శరణమిత్యర్థః. వృత్తం పూర్వవత్. ౯౮

టీక. తే = (విత్తవంతులగు) ఆ, జనాః = జనులు, వివిధాన్ = అనేకవిధములగు, ధర్మాన్ = ధర్మములను, శ్రయన్తు = ఆశ్రయించుదురుగాక (సద్గతిసాధనములని చేయుదురుగాకయనుట,) తే = (బుద్ధిమంతులగు) ఆ, జనాః = జనులు, వేదాం...ర్థాన్ — వేదాన్త = ఉపనిషత్తులచేత, సమీరిత = చెప్పఁబడినటువంటి, అర్థాన్ = విషయములను, అవయన్తు = తెలియుదురుగాక, తే = (మహారాజులగు) ఆ, జనాః = జనులు, దానేన = ఈవిచేత, యశః పటాంశ్చ = కీర్తులనెడు వస్త్రములను, వయన్తు = నేయుదురుగాక (విస్తారములగు కీర్తులను సంపాదింతురుగాకయనుట) వయన్తు = (విత్త, బుద్ధి, భూపతిత్వములులేని) మేమైతే, రామం = శ్రీరాముని, శరణం = రక్షకునిగా, భజామః = సేవించుచున్నాము. ౯౮

తా. స్పష్టము. ౯౮

శ్లో. జగత్సమస్తం నిగమాధ్వబాహ్యై
ర్వ్యాప్తం విచిన్త్య చ్యుతసాధుధర్మమ్
మనో మదీయం దురితౌఘశాన్త్యై
పరాం విజానాతి గతిం న రామాత్. ౯౯

వ్యా. జగదితి॥ మదీయం, మనః, కర్తృ. సమస్తం, జగత్, నిగమాధ్వబాహ్యైః=వైదికమార్గరహితైః, వృతం=ఆక్రాన్తం, అతఏవ చ్యుతసాధుధర్మం, విచిన్త్య, దురితౌఘనాశార్థి, రామాత్, పరాం=అన్యాం, గతిం, న విజానాతి. రామమేవ గతిం జానాతీత్యర్థః. వృత్తం పూర్వవత్. ౯౮

టీక. మదీయం=నాయదియగు, మనః=చిత్తము, సమస్తం=సకలమైన, జగత్=జగత్తును, నిగమాధ్వబాహ్యైః=వైదికమార్గమును వదలిన జనులచేత, వృతం=ఆక్రమింపఁబడిన దానినిగను, (గనుకనే) చ్యుతసాధుధర్మం=నశించినమంచిధర్మముకలదానినిగను, విచిన్త్య=తలఁచి, దురితౌఘనాశార్థి=పాపసమూహవినాశనముకోరునది, రామాత్=శ్రీరామునికంటె, పరాం=ఇతరమైన, గతిం=దిక్కునే, నవిజానాతి=తెలిసికొనుటలేదు.

తా. స్పష్టము. ౯౮

శ్లో. తమో హరతు భాస్కరాన్వయమణిప్రదీపో మమ
శ్రియం వితరతు ప్రభుర్దశరథావనీపాత్మజః
రిపూన్ దహతు రావణప్రముఖరాక్షసధ్వంసకృ
న్ముదం కలయతు స్వయం ప్లవగరాజమానన్దయన్. ౯౯

వ్యా. తమఇతి॥ తమః=పాపం-తిమిరంచ, అన్యత్సుగమం. పృథ్వీవృత్తమ్. ౯౯

టీక. భాస్కరాన్వయమణిప్రదీపః=సూర్యవంశమనెడు మణిదీపము (రాముఁడు) కనుకనే, మమ=నాయొక్క, తమః=అజ్ఞానమును (చీఁకటిని) హరతు=హరించుఁగాక, దశరథావనీపాత్మజః=దశరథ చక్రవర్తిపుత్రుఁడగు, ప్రభుః=(శ్రీరామ) ప్రభువు, శ్రియం=సంపదను, వితరతు=ఇచ్చుఁగాక, రావణప్రముఖ రాక్షస ధ్వంసకృత్=రావణుఁడు మొదలైన రాక్షసులను నశింపఁజేసిన రాముఁడు, (నాయొక్క) రిపూన్=శత్రువులను, దహతు=కాల్చుఁగాక, ప్లవగరాజం=అజ్ఞ నేయుని, ఆనన్దయన్=ఆనందింపఁజేయుచున్న రాముఁడు, స్వయం=తనంతటతాను, (నాకు) ముదం=సంతోషమును, కలయతు=చేయుఁగాక.

౯౯

తా. స్పష్టము ౯౯

శ్లో. హనూమతో భక్తి రహో రఘూణాం
పత్యౌ మహాత్మాఽగ్రసరస్య యస్మాత్
అయం స్వయం స్తౌతి పరం న నాథం
జిహ్వాం ప్రహిణ్వన్నపి మాదృశాం చ. ౧౦౦

వ్యా. హనూమత ఇతి॥ మహాత్మనా, మగ్రసరస్య, హనూమతః, రఘూణాం పత్యౌ=శ్రీరామే, భక్తిః, అహో! యస్మాదయం, హనూమాన్, స్వయంపరం=స్వయమేవ, నాథం, నస్తౌతి, అపితు-ఇవ మాదృశాంచ, జిహ్వాం, ప్రహిణ్వన్=ప్రచోదయన్ సన్, నాథం, స్తౌతి. శ్రీమదాజ్ఞనేయో మదీయజిహ్వాం ప్రవిశ్యరామం స్తుతవా న్నాహం స్వయమిత్యర్థః. వృత్త ముపజాతిః. ౧౦౦

టీక. మహా...స్య-మహాత్మ=గొప్పవారలలో, అగ్రసరస్య=శ్రేష్ఠుఁడగు, హనూమతః=హనుమన్తునికి, రఘూణాం=రఘువంశపురాజులకు, పత్యౌ=ప్రభువగు శ్రీరాముని యందు, భక్తిః=భక్తి, అహో=ఆశ్చర్యకరము! యస్మాత్=ఏకారణమువల్ల, అయం=ఈయాఞ్జనేయుఁడు, నాథం=ప్రభువగు శ్రీరాముని, స్వయంపరం=తనంతట తానేమాత్రము, నస్తౌతి=స్తుతిచేయుట లేదో, (అపితు=ఇఁక నేమనఁగా) మాదృశాంచ=మావంటివారలయొక్కయు, జిహ్వాం=నాలుకను, ప్రహిణ్వన్ సన్=ప్రేరణచేయుచు, నాథం=రాముని, స్తౌతి=స్తుతించుచున్నాఁడో, (అఞ్జనేయుఁడు నాజిహ్వయందుండి శ్రీరాముని ట్లు స్తుతించెనుగాని నేను స్వయముగాఁగాదని యర్థము.) ౧౦౦

తా. ఈయాఞ్జనేయుఁడు శ్రీరాముని తనంతట తాను స్తోత్రముచేయుటయేకాక మాబోంట్లను ప్రోత్సాహముచేయుచుఁగూడ, రాముని కొనియాడుచుండుటవలన శ్రీరామభక్తులలో నగ్రగణ్యుఁడుగ నెంచఁబడుచున్నాఁడు. ౧౦౦

శ్లో. వన్దే దాశరథిం సురార్చితపదం రాకారతేన్ద్వాననం
కన్దర్పాలఘునిన్దకాత్మతనుభం జన్మాలయం చ శ్రియః
రక్షఃపుఙ్గవవారణావృతబలస్య త్రాసకృత్యోద్యతమ్
తం సర్వం వరదః కరోతి రసికో నమ్రేషు యః కామితమ్. ౧౦౧

వ్యా. అస్య శ్రీరామభద్రశతకస్య స్వేతరకృతిత్వశంకానివారణాయ సప్తమవలయే స్వనామాంకితేన చక్రబంధేన శబ్దాలంకారేణ సహితం పద్య మేక మాహ—వన్దఇతి. యః, వరదః, నమ్రేషు, రసికస్సన్, సర్వం, కామితం, కరోతి, తం, దాశరథిం, వన్దే, ఇతిసంబంధః. అత్రపంచమవలయే రఘువర లసేతి నాయకనామ, సప్తమవలయే సుందరరాజస్యేతి కవినామచదృశ్యతే. శార్దూలవిక్రీడితం. ౧౦౧

చక్రబంధస్యోద్ధారస్తు—"బధ్యతే షడరంచక్రం ప్రత్యరం తన్నవాక్షరం" త్రయాణామపిపాదానాం దశమం కర్ణికాక్షరం. ఆదిత స్సప్తస్వతుర్ణ్యాక్షరై స్త్రయః పాదాశ్చతు

త్థగాః॥ వర్ణాష్టమౌ స్తస్యమారభ్య సంచరంతే౽ంతిమాత్సుకైః। మధ్యేద్వాద్వావిసంవాదా పదరేఖాక్రమాత్ప్రభవేత్। పంచమైస్సప్తమైర్వ్యాద్యా ర్వర్ణనంకవివర్జితౌ, ఇతి॥

టీక. సురార్చితపదం = దేవతలచేత పూజింపఁబడిన పాదములు కలిగినట్టియు, రాకాకరేంద్వాననం = పూర్ణచంద్రునివంటి ముఖము కలిగినట్టియు, కందర్పా...భం— కందర్ప = మన్మథుని, అలఘు = ఎక్కువగా, నిందక = నిందించెడు, ఆత్మతనుభం = తనయొక్క శరీరకాన్తి కలిగినట్టియు, శ్రియః = ఐశ్వర్యమునకు, జన్మాలయంచ = పుట్టునిల్లయినట్టియు, రక్షః...స్య—రక్షఃపుంగవ = రావణుఁడను, వారణ = ప్రాకారముచేత, ఆవృత = ఆవరింపఁబడిన, బలస్య = సేనకు, త్రాసకృత్యోద్యతం = భయమును చేయుటయందు, ప్రయత్నించినట్టియు, తం = ఆ, దాశరథిం = శ్రీరాముని, వన్దే = నమస్కరించుచున్నాను, యః = ఏ, వరదః = వరములనొసంగు రాముఁడు, నమ్రేషు = ప్రణతులగు భక్తులయందు, రసికస్సన్ = ప్రేమరసముతోఁ గూడినవాఁడగుచు, సర్వం = సమస్తమగు, కామితం = కోరబడినదానిని (కోరఁబడిన సమస్తముననుట,) కరోతి = చేయుచున్నాఁడో.

తా. స్పష్టము. ౧౦౧

శ్లో. రుద్రాశుగాసనం భక్త్వా విద్రావ్య క్ష్మాభుజాం యశః
రామా మవాప్య హృష్టాయ రామభద్రాయ మఙ్గళమ్. ౧౦౨

వ్యా. ఉక్తవిశేషణవిశిష్టాయ, రామభద్రాయ, మంగళం, భవత్వితి శేషః. ౧౦౨

టీక. రుద్రా....నం—రుద్ర = శివునియొక్క, ఆశుగ = బాణమునకు, ఆసనం = ఉనికిపట్టగు విల్లును, భక్త్వా = విఱిచి, క్ష్మాభుజాం = (సీతాస్వయంవరమునకు వచ్చిన) రాజులయొక్క, యశః = కీర్తిని, విద్రావ్య = ద్రవింపఁజేసి (పోగొట్టియనుట,) రామాం = సీతాదేవిని, అవాప్య = పొంది, హృష్టాయ = సంతోషమును పొందిన, రామభద్రాయ = శ్రీరామభద్రునికొఱకు, మంగళం = మంగళము, (భవతు = అగుఁగాక) ౧౦౨

తా. స్పష్టము. ౧౦౨

షోడశదళ పద్మబంధః.

శ్లో. సత్వసంపత్సమాసక్త స్సర్వసద్దానభృత్సహి
సవాసవసవా త్సంసత్సత్త్రాసద్వంసకృత్సదా. ౧౦౩

వ్యా. సత్వేతి॥ సవం = యాగం, అదంతీతి-సవాదో = దేవాః, అన్యత్సుగమమ్. ౧౦౩

టీక. సత్వసంపత్సమాసక్తః = సత్వగుణాతిశయమునందు మిగుల ప్రేమకలవాఁడును, సర్వసద్దాసభృత్ = సమస్త సద్భక్తులను పోషించువాఁడును, సదా = ఎల్లప్పుడును, సవా...కృత్ — సవాసవ = ఇంద్రునితోఁగూడిన, సవాత్ = దేవతలయొక్క, సంసత్ = సభకు, సత్ = కలిగిన, త్రాస = భయమునకు, ధ్వంస = వినాశమును, కృత్ = చేయువాఁడు, సహి = ఆ రాముఁడేకదా. ౧౦౩

తా. స్పష్టము. ౧౦౩

నా గ బం ధః.

శ్లో. ధ్యాయే ద్రామం మహాన్తం శశివదన మనన్తం వరం దివ్యకీర్తిమ్
నమ్యం రక్షోఽసురారిశ్రమకరణరతం తాంతశత్రుం సదైవ
శాన్తం నాకేశరక్షారత మరమధికస్వారిమోహాన్ధతాదం
వన్ద్యం సర్వాదిమంతం మతిధృతిజనకం రమ్య మస్తోకరాయే. ౧౦౪

వ్యా. ధ్యాయేదితి॥ అనన్తం = నాశరహితం, తాంతా = శ్రాన్తాః శత్రవో యస్య-తం, అస్తోకరాయే = అధికభూతైశ్వర్యలాభాయేత్యర్థః. ధ్యాయేత్. అన్యత్సుగమమ్. ౧౦౩

ఉద్ధారస్తు॥ "రేఖాభ్యాం చతురశ్రాణి చతుష్షష్టిం ప్రకల్పయేత్, రేఖాద్వయాన్తరాలేష్వ ద్వాథాకోష్ఠే గృహాష్టకం. విదిక్షుమండలీపర్యన్తరేఖాగ్రైర్యథాక్రమం, దిగ్రేఖాగ్రాణి బాహ్యాని యోజయేద్దిక్త్రయేమిథః, ఏకత్రతుఫణాపుచ్ఛమేకసంకల్పయేత్తథా, అంతరాణ్యత్రయాపర్యన్తస్పందంతాన్యన్యథామిథః, వర్ణావృత్తి స్థలాన్యత్ర కోష్ఠకానిషోడశ, సందంశానాం చతుష్కంచ కంఠశ్చైత్యేకవింశతిః, ఆవృత్తిర్యుగ్మవర్ణానాం నేతరేషామిహాక్వచిత్, అర్కానవదశబ్రహ్మవర్ణాః పాదచతుష్కగాః, అనన్తరస్త్రికృతాదిమండలేష్వ ప్రదక్షిణం, యథైకంస్యాత్తథావర్ణాన్ ఫణాత్ విన్యసేత్క్రమాత్, త్రింశదష్టావింశతిశ్చ షడ్వింశతిరనుక్రమాత్, షేష్టపత్రితయేవర్ణా స్సమాప్తిస్తు గళాంతరే, సర్వమేత న్నిధాయాంత స్సంగృహీతం మహాత్మభిః, విదిక్స్థలేమండలితంస్వముంగం స్వపత్రిరాజేష్వవిధంగిధంగవత్, క్షిప్త్వాగళే పుచ్ఛమహిస్థితస్య పార్శ్వః ఫణాతః ఫణిబంధఏవః" ఇతి.

టీక. శశివదనం = చన్ద్రునివంటి ముఖముకలవాఁడును, అనన్తం = అంతములేనివాఁడును, వరం = శ్రేష్ఠుఁడును, దివ్యకీర్తిం = దివ్యమగు కీర్తికలవాఁడును, నమ్యం = నమస్కరింపఁదగినవాఁడును, రక్షో...తం — రక్షోఽసురారి = రాక్షసులనెడు దేవశత్రువులకు,

శ్రమ = ఆయాసమును, కరణ = చేయుటయందు, రతం = ఆసక్తికలవాఁడును, సదైవ = ఎల్లపుడును, త్రాంతశత్రుం = భయపడిన శత్రువులుకలవాఁడును, శాన్తం = శాన్తుఁడును, నాకేశరక్షారతం = దేవేంద్రుని రక్షించుటయందు, ఆసక్తికలవాఁడును, అరం = శీఘ్రముగా, అధికస్వారిమోహాన్ధతాదం = తన శత్రువుల గొప్పదియగు మోహాంధత్వమును పోఁగొట్టువాఁడును, వన్ద్యం = కొనియాడఁదగినవాఁడును, సర్వాదిమం = సర్వమునకు మొదటివాఁడును, మతిధృతిజనకం = బుద్ధి ధైర్యములకు కారణమైనవాఁడును, రమ్యం = సుందరుఁడును, మహాన్తం = గొప్పవాఁడును, (అశు,)తం = ఆ, రామం = శ్రీరాముని, అస్తోకరాయే = ఎక్కువ ధనముకొఱకు, ధ్యాయేత్ = ధ్యానముచేయవలయును. ("జనము" అని శేషము.) ౧౦౪

తా. స్పష్టము. ౧౦౪

సర్వతోభద్రం.

శ్లో. యేరామానన మా రాయే రామతాఽనవతామరా
మారాతిభా భాతి రామా నవరాదదరా న న. ౧౦౫

వ్యా. యేతి॥ యా-ఇరామానవం-అర-అయే-రామతా-అనవతామరా-మారాతిభా-భాతి-రామా-నవరాదదరా-న-న-ఇతిపదచ్ఛేదః॥ యా, రామతా, ఇరాయాః = భూమేః, మానవం = పూజాం, అయే = శుభావహావిధౌ, అర = ప్రాప, "ఋగతౌ" ఇత్యస్మాద్ధాతో ర్లిట్. నతా = నమ్రా-అమరా-యస్యాః-సా-నతామరా, తథా నభవతీతి ననతామరా, ననతామరా న భవతీ త్యనవతామరా-నతామరేత్యర్థః, మార మతిక్రాన్తా-భా-యస్యాః-సా-మారాతిభా, నరా నదంతీతి-నరాదాః = రాక్షసాః - తేభ్యో-దరం = భయం-నరాదదరం-నవిద్యతే-నరాదదరం-యస్యాస్సా-ననరాదదరా, రామా = మనోరమా, సా, రామతా = శ్రీరాఘవత్వం, నవభాతి = భాతీత్యర్థః, "మమ చిత్తఇతిశేషః,"

టీక. యా = ఏరామత్వము, ఇరా....నం—ఇరా = భూమియొక్క, మానవం = పూజను, అయే = శుభములను కలిగించెడు కృత్యమునందు, అర = పొందెనో, అనవతామరా = నమ్రులగు దేవతలు కలదియును, మారాతిభా = మన్మథుని నతిక్రమించు కాన్తికలదియు, ననరాదదరా = రాక్షసులవలన భయములేనిదియు, రామా = మనోజ్ఞమైనదియు (భవతి = అగుచున్నదో) (సా = ఆ) రామతా = రామత్వము (మమ = నాయొక్క, చిత్తే = చిత్తమునందు) నభాతీతిన = ప్రకాశింపకపోవుటలేదు (ప్రకాశించుచునే యున్నదనుట.) ౧౦౫

తా. భూదేవి, తనయందుగల దుష్టులంబాపి శుభము కలిగించుటకై నమ్రులగు దేవతలతోఁగూడ భగవన్తునిఁ బ్రార్థింపఁగా, మన్మథునికంటె నెక్కువకాన్తితో నవత

రించి, రక్కసులవలనిభయమును వశింపఁజేయుటచే సకలలోక మనోజ్ఞమైన, శ్రీరామత్వము నాయనన్న వెల్లపుడు భాసించుచు నేయున్నది. ౧౦౫

అష్టదళ పద్మబన్ధః

శ్లో. సాదాత్రా సుసత్రాశనవినుతపదశ్రీ రసుస్థారిభా సా
సాభారిస్థాఽసురశ్రీ స్స్వయ మవతు కలాజ్ఞానవస్వాప్తవాసా
సావాప్తస్వావసజ్ఞా స్వపదభజనశస్తాశయన్యాయ్యహాసా
సాహాయ్యన్యాయశస్తా తరణికులభవా త్రాసనసుత్రాతదాసా. ౧౦౬

వ్యా. సాదాతేతి॥ సాదం=క్లేశం- అతంతి గచ్ఛన్తీతి- సాదాతాః- దీనాఇత్యర్థః. తాన్ - త్రాయతఇతి - సాదాత్రా, సు=శోభనాచ - సత్రాశనవినుతాచ-పదశ్రీ-ర్యస్యాస్సా-సుసత్రాశనవినుతపదశ్రీః, నసు స్థిత్యసుస్థా-అరీణాం-భా-యస్యాస్సా, అసుస్థారిభా, సాభా=సప్రభాః, యే-అరయః=అర్థాద్దేవాః- తేషుతిష్ఠతీతి- సాభారిస్థా,అసురశ్రీ-ర్యస్యా స్సా-తథోక్తా, జ్ఞానమేవ వసు=ధనం-యేషాన్తే-జ్ఞానవసవః- తేషు ఆప్తా=వాసో-యయా సా-జ్ఞానవస్వాప్తవాసా, సవఏవ-సావః-స్వార్థేఽణ్ప్రత్యయః. సవో=యజ్ఞః-తస్యాప్తా దేవాః-తఏవ- స్వే= స్వకీయా- స్తేషా-మవనజ్ఞా=రక్షణజ్ఞాత్రీ, స్వపదభజనేన-శస్తః=ప్రశస్తః-ఆశయా - యేషాం - తథోక్తేషు, న్యాయ్యహాసా-సస్మితేత్యర్థః,సాహాయ్యన్యాయే=సాహాయ్యనీతౌ-శస్తా=ప్రశస్తా-(భక్తానామితిశేషః,)త్రాసాద్భయాత్ -సుత్రాతా=సురక్షితా-దాసా- యయా-తథోక్తా, తరణికులభవా, సా, కలా-శ్రీరామఇత్యర్థః, స్వయమవతు, (అస్మా) నితిశేషః. ౧౦౬

టీక. సాదాత్రా—సాదాతి=కష్టమును పొందినవారలను, త్రా=రక్షించునదియు, సు...శ్రీః—సు=మంగళకరమైనదియు, సత్ర=యజ్ఞములే, అశన=అన్నముగాఁగల దేవతలచే, వినుత=కొనియాడఁబడిన, పద=పాదములయొక్క,శ్రీః=శోభకలిగినదియు,అసుస్థారిభా—అసుస్థ=మంచిగాలేని, (చెడినయనుట,) అరి=శత్రువులయొక్క, భా=కాన్తికలదియు, సాభా....శ్రీః—సాభ=కాన్తితోఁగూడిన, అరి=(రాక్షసులకు) శత్రువులగు దేవతలయందు, స్థ=నిలిచియుండిన, అసుర=రాక్షసులయొక్క. శ్రీః=సంపదకలదియు,జ్ఞాన=జ్ఞానమే, వసు=ధనముగాఁగల, మహాత్ములయందు, ఆప్త=పొందఁబడిన, వాసా=నివసికలదియు, సావా....జ్ఞా—సావ=యజ్ఞమునకు, ఆప్త=బంధువులగు దేవతలనే, స్వ=తనవారలయొక్క,అవన=రక్షణను, జ్ఞా=తెలిసినదియు,స్వపద...సా—స్వపదభజన=తనపాదముల సేవించుటచేత, శస్త=ప్రశస్తమైన, ఆశయ=అభిప్రా

యముకలవారలయందు, న్యాయ్యే=న్యాయమైన, హాసా=చిఱునగవు కలదియు, సాహా...శస్తా—సాహాయ్యే=(భక్తులకు) సహాయమునుచేయు, న్యాయ=న్యాయమునందు, శస్తా=ప్రశస్తమైనదియు, త్రాస...సా—త్రాస=భయమువలన, సుత్రాత=బాగుగా రక్షింపఁబడిన, దాసా=భక్తులుకలదియు, తరణికులభవా=సూర్యవంశమునఁ బుట్టినదియునగు, సా=ఆ, కలా=కల (శ్రీరామమూర్తి) స్వయం=తనంతటతాను, (అస్మాన్=మమ్ము,) అవతు=రక్షించుగాక. ౧౦౭

తా. స్పష్టము. ౧౦౭

గోమూత్రికాబన్ధః.

శ్లో. రక్ష రామ సదా దేవ సర్వలోక సనాతన
రాక్షసామయదాఽతీవ స్వర్వధూకష్టనాశన. ౧౦౮

వ్యా. స్పష్టోఽర్థః. ౧౦౮

టీక. సర్వలోక సనాతన=అన్నిలోకములకు మొదటివాఁడవును, అతీవ=మిక్కిలి, రాక్ష...ద—రాక్షస=రాక్షసులకు, ఆమయ=రోగమును (కష్టమువనుట,) ద=ఇచ్చినవాఁడవును, స్వ...న—స్వర్వధూ=దేవతాస్త్రీలయొక్క, కష్ట=కష్టమును, నాశన=పోఁగొట్టినవాఁడవును, (దేవతల యాపదలను తొలగించుటవలన యనిభావము.) దేవ=దేవుఁడవునగు, రామ=రామా! సదా=ఎల్లప్పుడును, (మాం=నన్ను) రక్ష=రక్షింపుము. ౧౦౮

తా. స్పష్టము. ౧౦౮

తవర్గాక్షరశ్లోకః.

దదాతి ధనితాం నాథో దధానోఽతితతం ధనుః
ధాతృతాతో నతాధీనో ధునోతి నను దీనతాం. ౧౦౯

టీక. అతితతం=మిక్కిలి పొడవైన, ధనుః=విల్లును, దధానః=ధరించినట్టి, నాథః=ప్రభువగు రాముఁడు, (నః=మాకు) ధనితాం=ఐశ్వర్యమును, దదాతి=ఇచ్చుచున్నాఁడు, ధాతృతాతః=బ్రహ్మకు తండ్రియును, నతాధీనః=నమ్రులగు భక్తులకు స్వాధీనుఁడునగు (శ్రీరాముఁడు) (నః=మాయొక్క) దీనతాం=దైన్యమును, ధునోతినను=పోఁగొట్టుచున్నాఁడుకదా. ౧౦౯

తా. స్పష్టము. ౧౦౯

రేఫమాత్రసహితపవర్గశ్లోకః.

భూరిభూభూరమాప్రేమా ఽపారభూమా పరాత్పరః
రామో ఽమరారిభీమో మే భాభిర్మారోపమః ప్రభుః. ౧౦౭

టీక. భూరి....భూమా—భూరి = గొప్పదియగు, భూభు = భూమియందు బుట్టిన సీతారూపిణియగు, రమా = లక్ష్మీదేవియొక్క, ప్రేమ = ప్రేమకు, అపార = అంతములేని, భూమా = స్థానమైనవాఁడును, పరాత్పరః = పరాత్పరుఁడును, అమరారిభీమః = రాక్షసులకు భయంకరుఁడును, భాభిః = కాన్తులచేత, మారోపమః = మన్మథునితో సమానుఁడును, ప్రభుః = ప్రభువగు, రామః = శ్రీరాముఁడు, మే = నాకు, (ప్రసన్నః = ప్రసన్నుఁడు, అస్తు = అగుఁగాక.) ౧౦౭

తా. స్పష్టము. ౧౦౭

శ్లో॥ వదధవహాయనమితిగేకలాకృతం సున్దరార్యనత్కవినా
శ్రీరామస్తుతిశతకం భక్త్యాప్రీత్యై రఘుప్రభోర్జయతి. ౧౦౮

గద్యమ్.

ఇతి శ్రీరామభద్రప్రసాదాధిగతవాఙ్మయస్య శ్రీవరద
రాజ సూరినందనస్య కృష్ణాంబికాగర్భ సంభూ
తస్య శ్రీవైఖానస సూత్రిణః శ్రీ
సుందరరాజస్య కృతిషు

శ్రీ రా మ భ ద్ర స్తు తి శ త క మ్.

స మా ప్త మ్.

జయశంకర్ అండ్ కో—విశాఖపట్టణము.

ఆర్యులారా,

జయశంకర్ అండు కంపెనీని నా మామగారైన ఉప్పల కీ॥ శే॥ వీరన్న శ్రేష్ఠిగారు 1906వ సంవత్సరమునుండి 1940వ సంవత్సరం వరకు మదరాసులో నడిపించిరి. అటుపిమ్మట నా భర్తగారగు ఉప్పల కీ॥ శే॥ ఎతిరాజగుప్తగారు బెజవాడలో యింతవరకు జరిపి యిటీవల కాలము చేసి నందున పరిస్థితుల ననుసరించి జయశంకర్ అండ్ కంపెనీని యీ క్రింది చిరునామాకు మార్చ బడినది ఈకంపెనీలో సరసమైన వెలలకు దొరకు అమూల్యమైన ఎన్నో గ్రంధములను యీక్రింద చెప్పబడినవి యు యింకాయితరములైన ఉపయోగకరమైన పుస్తకములు అనేకము లు గలవు దయచేసి కోరువారు యీక్రింది చిరునామావద్ద తెలుసు కొనవచ్చును.

పురాణములు:— ఆగ్నేయపురాణము, కల్కిపురాణము, బాలరామాయణములు, మత్స్యపురాణము, యింకా ఇతరములు.

వైదిక గ్రింధములు—: ఆబ్ధిక మంత్రములు, 860 వ్రతములు, ఋగ్వేద సంధ్యావందనములు, నిత్యకర్మాష్టకము, యాజ్ఞ్యావ ప్రయోగ చింతామణి, రుద్రనమకచమకము, సూర్యనమస్కారము యి॥.

ధర్మశాస్త్రములు:— నిర్ణయసింధు, త్రివర్గప్రదీపిక, శాంతికమలాకరము ఇంకా ఇతరములు.

స్తోత్రములు:— కృష్ణలీలాతరంగణి, కృష్ణకర్ణామృతము, దేవీస్తోత్రకదంబము, తిరువాయిమొళి, ధ్యానామృతము, నీతి శాస్త్రము, ముముక్షువడి, రామ కర్ణామృతము ఇంకా యితరములు.

సహస్ర నామములు:—అష్టోత్తర శతసహస్ర నామ కదంబము, అన్నపూర్ణ, ఆంజనేయ, రామ, లక్ష్మి, లలితా వగైరా.

దండకములు:- దండకత్రయము, రామ, కృష్ణ, శివ వ॥

నక్షత్రమాలికలు:— నైషధ నక్షత్రమాలిక, జ్ఞాన ప్రసూనాంబ వగైరా.

చిరునామా:— ఉప్పల లక్ష్మీకాంతమ్మ. బుక్ సెల్లర్ అండు పబ్లిషర్.
జయశంకర్ అండు కంపెని; 13/79. బొడ్డురామయ్యగారి సందు;
బురుపేట. విశాఖపట్నము.

మంత్రతంత్రములు:— మంత్రి రత్నాకరములు, మళయాళమంత్రములు, సమ్మోహన శాస్త్రము, సకలమంత్రోపాసనక్రమము వగైరా.

వేదాంతములు:— సీతారామాంజనేయ సంవాదము, శుష్కవేదాంత తమోభాస్కరము, బ్రహ్మవిద్య, కైవల్యనవనీతము, భగవద్గీత, ముముక్షుజనకల్పము, భంవాలుసేన్ దాసు తత్వములు, వేమనపద్యములు, శివగీత, సుజ్ఞానరత్నావళి వగైరా.

ఉపనిషత్తులు:— కొలది రకములు.

సంస్కృతకావ్యములు, నాటకములు:— నీతిశాస్త్రములు, భర్తృహరి సుభాషితము, రఘువంశము ఇంకా ఇతరములు.

వ్యాకరణము, అలంకారము:— శబ్దమంజరి వగైరా.

నిఘంటువులు, అమరము:— ఆంధ్రనామ సంగ్రహము, ఆంధ్రపదపారిజాతము, గురుబాలప్రభోధిక వగైరా.

ఆంధ్రగ్రంథములు:— అపూర్వ సంఘసంస్కరణము, భారతము, భాగవతము, రామాయణము, గుప్తభావప్రదీపిక, చాటుపద్య మణిమంజరి, శృంగారశంతాబరణము, శృంగార రసాలవాలము, శృంగార సావిత్రి వ॥.

శతకములు:— కవిచౌడప్ప శతకము, కన్యకాంబతారావళి, కాళగుణాదర్శనము అను శ్రీ తిరుపతి వెంకటేశ్వర శతకము, పెద్దచ్చు శతకములు, టీకా తాత్పర్య శతకములు వగైరా.

కథలు, వచనములు:— నిజమైన కాశీమజలీ కథలు, కాశీరామేశ్వర యాత్రాదర్పణము, తెనాలిరామలింగని వింత కథలు, నలుగురు పక్కీర కథలు, మదనకామరాజు కథలు మొదలగు చాలారకములు గలవు.

నవలలు:— అనురాగవిపాకము, సుశీలామైనావతి, రాజమండ్రి, బెజవాడ, చెన్నపట్నము వగైరాలు ఎన్నోవందల నవలలు గలవు.

జీవిత చరిత్రములు: — ఆసియాఖండ విజ్ఞాన రహస్యములు, దేశనాయకుల చరిత్రలు వగైరా.

ఆనందమయములు:— పడకటింటి రహస్యాలు, సతీపతి కుతూహల రహస్యములు వగైరా.

చిరునామా:— ఉప్పల లక్ష్మీకాంతమ్మ, బుక్ సెల్లర్ అండు పబ్లిషర్.
జయశంకర్ అండు కంపెని; 13/79, బొడ్డు రామయ్యగారి సందు;
బుర్జుపేట, విశాఖపట్నము.

డ్రామాలు:- బలిజేపల్లి, పానుగంటి, రామనారాయణ, చక్రావధానులు, కోలాచల, చిలకమర్తి, ద్రోణంరాజు, చెన్నపట్నం, కాకినాడ, బెజవాడ, రాజమండ్రి వగైరా ప్రాంతముల ఎన్నోవందల డ్రామాలుకలవు.

కీర్తనలు:- అద్యాత్మరామాయణము, కబీరుదాసు, భగవన్నామ, రామదాసు, హరిభజన, హరినామ వగైరా కీర్తనలు.

హరికథలు:- అనసూయ, చంద్రహాస, సావిత్రి, పెద్దదాసు, రుక్మాంగద వగైరాలు.

నాటకములు:- ధర్మాంగద, మైరావణ, సంతవేలూరు, ప్రహలాదలు, వీరభద్ర. రామ నాటకములు వగైరాలు.

పదములు:- కుశలాయకం, గంగావివాహము, వైకుంఠమహాత్మ్యం, శారదరామాయణము మొదలగునవి.

జంగంకథలు:- కాంభోజ, కామమ్మ, బొబ్బిలి, బాలనాగమ్మ, కుమ్మరి గుండయ్య వగైరా.

యక్షగానములు:- కపటవేశ్యా నాటకము, రుక్మాంగద, గరుడాచలము వగైరా.

పాటలు:- ఊర్మిళాదేవి. తులసిగోవిందము. పడవపాట, మేలుకొలుపులు. విచిత్రవిడికథ సవాలు. లడ్డూ. పకోడి సంవాదం చెన్నపట్నం, బెజవాడ, రాజమండ్రి. మొదలగునవి.

ద్విపదలు:- బాలభాగవతము. నలచరిత్ర. వగైరాలు.

సంగీతములు:- గాయనగాయనీయ పారిజాతము. సంగీతసర్వార్థసారసంగ్రహము. గానవిధ్యావినోదిని. గట్టుపల్లివారివి మొదలగునవి.

వైద్య గ్రంథములు:- బాహటము. చింతామణి. ప్రసిద్ధఆంగ్లేయఔషధయోగములు. వైద్యనిఘంటువులు. శుశ్రుతశారీరస్థానం చెన్నపట్నం. రాజమండ్రి. బెజవాడ తదితర ప్రాంతముల వైద్య గ్రంథములు చాలకలవు

జ్యోతిషగ్రంథములు:- కాలచక్రం. బృహజ్జాతకం. చెన్నపట్నం. బెజవాడ. రాజమండ్రి. కాకినాడ తదితర ప్రాంతముల వగైరా ఎన్నోకలవు.

ఆక్టులు, పాకశాస్త్రములు, ఫార్సులు. వర్తక మర్మములు మొదలగునవి.

చిరునామా:— ఉప్పల లక్ష్మీకాంతమ్మ. బుక్ సెల్లర్ అండు పబ్లిషర్.
జయశంకర్ అండు కంపెని; 13/79. బొడ్డురామయ్యగారి సందు;
బుర్జుపేట. విశాఖపట్నము.

హజ్జాతకము 2-0-0 గ్లేజు	3-0-0
లచక్రము 1-0-0 గ్లేజు	1-8-0
నప్రదీపిక అను మళయాళ ప్రశ్నలు వెల	5-0-0
తిలకఫల విజ్ఞానమను పుట్టుమచ్చల ఫలము	0-3-0
కేరళపంచపక్షిప్రశ్న శాస్త్రము	0-8-0
రసయోగ రత్నాకరము	2-0-0
సుశ్రుత శారీరస్థానము	2-8-0
సర్పశాస్త్రము	0-8-0
షర్బత్ పాక రత్నావళి	0-6-0
సహదేవ పశుచికిత్స	0-6-0
వైద్య శతశ్లోకి	0-4-0, 0-6-0
అనుపాన మంజరి	0-8-0
నాడీనిదానము తాత్పర్యం	0-4-0
నాడీజ్ఞానము	0-4-0
బ్రహ్మవిద్య	0-2-0
శుష్క వేదాంత తమోభాస్కరము	3-0-0
సీతారామాంజనేయ సంవాదము సంగ శేషాచలశాస్త్రిగారి ఆంధ్రటీకా తాత్పర్య విశేషార్థ సమన్వితము వెల 3-8-0 గ్లేజు	6-0-0
కైవల్యనవనీతము	5-8-0
ధ్యానామృతం	0-6-0
సమ్మోహనశాస్త్రము అందు అదృష్ట తాజము	1-8-0
అభ్యాసన చక్రము	0-4-0
వేదాంత భక్తి కీర్తనలు	0-1-0
యాజుషప్రయోగ చింతామణి	2-0-0
ప్రేతచూడామణి	2-0-0
సకల మంత్రోపాసనక్రమము	0-6-0
దేవీస్తోత్రకదంబము	0-8-0
శివస్తోత్రామృతం	0-4-0
కవిచౌడప్ప శతకం	0-2-0
కల్కిపురాణము	0-12-0, 1-4-0
తెనాలిరామలింగని కథలు	0-4-0
రంగదాసు భజన కీర్తనలు	0-4-0
సుశీల మైనావతి	0-8-0
మరకతవల్లి	0-10-0
శమంతసేన	0-4-0
దొరికితివిరా దొంగ	0-6-0
నేనే దొంగను	0-8-0
విషాద వాసంతిక	0-6-0
వలపుల మడుగు	0-4-0
శకుంతల జనన నాటకం	0-8-0
వైకుంఠ మహాత్మ్యం	0-8-0
ఉషాకళ్యాణం బాణాసురయుద్ధం	0-12-0
కపటవేశ్యా నాటకం	0-10-0
మైరావణ నాటకం	0-8-0
ధర్మాంగద నాటకం (పాలుట్ల)	0-6-0
ఉషా నాటకం (తిరునగరు)	0-4-0
వీరభద్ర నాటకం త్వరకవి	0-10-0
పడకటింటి రహస్యాలు	1-0-0

ఇంకా అనేక రకములు గలవు.

కాలమానపరిస్థితుల ననుసరించి ధరలు మారుచుండును.

చిరునామా:— ఉప్పల లక్ష్మీకాంతమ్మ, బుక్ సెల్లర్ అండు పబ్లిషర్.
జయశంకర్ అండు కంపెని; 13/79, బొడ్డు రామయ్యగారి సందు;
బుర్జుపేట, విశాఖపట్నము.